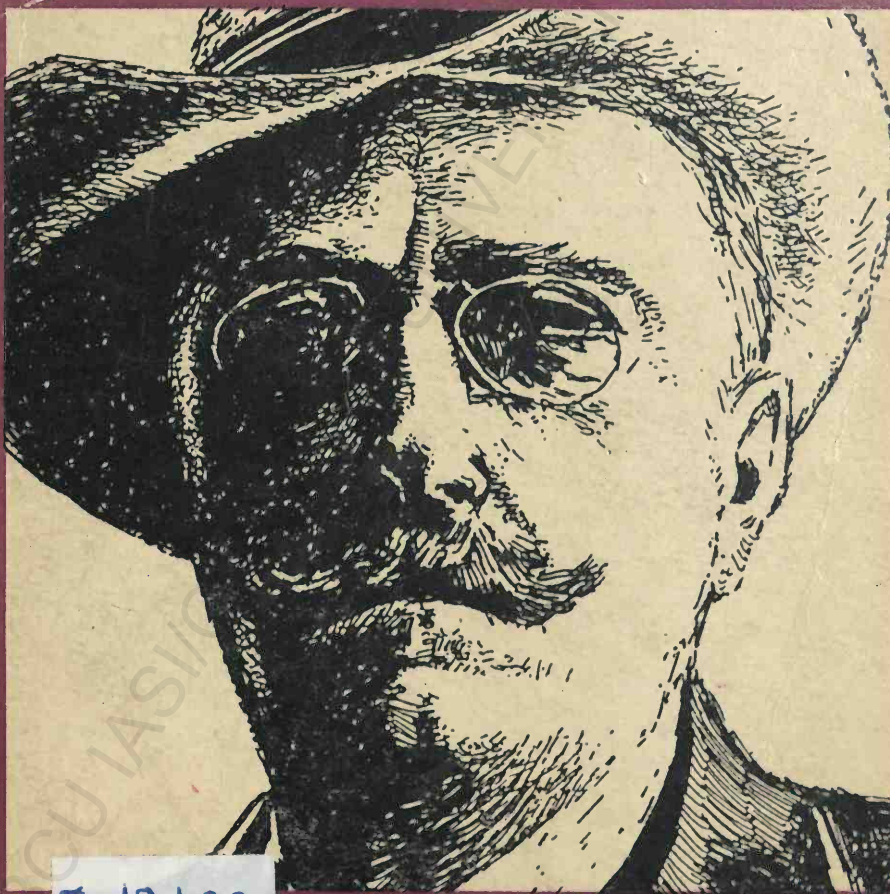

CARAGIALE

sau virsta modernă a literaturii

de
AL. CĂLINESCU

CONTEMPORANUL NOSTRU

II. 161.065

ALBATROS

II 161065

BCU IAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CONTEMPORANUL NOSTRU

CONTEMPORANUL NOSTRU

44852

CARAGIALE

sau vîrsta modernă
a literaturii

DE

AL. CĂLINESCU

067685
B.C.U. - IASI

EDITURA ALBATROS • 1976

COPERTA COLECȚIEI : GH. MARINESCU

28 MAR 1971

alc: 448521

„Eu, cînd am început a scrie, nu m-am gîndit că are să vie-n o vreme depărtată atîta onoare pentru mine, să se intereseze cineva de așa amănunte ale vieții mele de meseriaș; nu mi-a dat prin cap să țin zi cu zi socoteala de data și de natura lucrărilor mele, de împrejurările în care le-am produs și de locul unde s-au publicat. [...] În multe gazete și reviste am publicat și iscălit, și neis-călit. Dar mai le țin eu minte și cînd anume?“

(Caragiale către Horia Petra-Petrescu)

„Cînd ajunse în vîrstă Moftul, doica lui, Presa, îl înșură după Opinia, o tînă ră fată mai mult sau mai puțin publică, foarte mult curtată pe vremea ei, cu care tînă-rul avu o prăsilă mai numeroasă decît nisipul mării: pe fiecare zi dădea lumii cîte 10.000 de copii care de care mai fleac și care toți aveau mai mult ori mai puțin trăsăturile tatălui lor“.

(Moftul [Studiu de mitologie populară])

„... acela care, prin excelență, a avut darul de a-și concentra extrem bogăția experienței sale artistice, a și scris — mult. Desigur mult peste marginile asprimii cu care-și trata el însuși scrisul“.

(Paul Zarifopol)

BCU / ASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Caragiale și evoluția formelor literare

[Caragiale — am vrut să o sugerăm și prin frazele înscrise ca epigraf — ne-a lăsat o operă impresionantă și din punct de vedere cantitativ. Două aspecte, credem, trebuie — înainte de orice — luate în considerație pentru a înțelege „fenomenul” Caragiale: mai întâi — așa cum reiese atît din scrisoarea către Horia Petra-Petrescu cît și din „schita biografică” a *Moftului* — importanța pe care a avut-o în creația caragialiană presa, care l-a obligat, vreme îndelungată, la un anumit ritm de lucru și la o adaptare la exigențele și finalitățile practicii gazetărești; în al doilea rînd — iar acest al doilea aspect este strîns legat de primul — opera lui Caragiale ilustrează, la modul cu adevărat exemplar, substituirea dialectică dintre viața cotidiană și literatură și, pe de altă parte, între genurile canonizate și cele „joase”. Dar poate că cea mai exactă apreciere a acestui proces a dat-o însuși Caragiale, într-un text publicat în *Moftul român*, nr. 3, 1893, și intitulat

O LĂMURIRE

„*Primum (de la o damă desigur, scriptura și felul de a judeca nu mai pot lăsa nici o îndoială) niște aspre critice asupra unor articole, și totodată și laude pentru al-*

tele. Doamna sau domnișoara — căci asta nu o putem ști la sigur, asta e cum se simte dumneaei — se vede că pe de o parte e mulțumită de unele dintre glumele «Moftului român», iar pe de altă foarte supărată pe modul nostru de a vedea lucrurile. N-avem alt ce răspunde decât că cu de toate nu se poate, că orice lucrare românească este totdeauna sortită a nu fi perfectă, deși nu imperfectibilă.

Dama își însoțește criticile cu această măgulitoare întrebare: «Nu-i păcat ca autorul Noptii furtunoase, Făcliei de Paști, șcl. să publice asemenea gazetă de bas-étage?»

Răspundem: O fi! însă autorul în cestiune s-a socotit că, pe potriva puterilor sale intelectuale și pe potriva cererii, a oferit destule mofturi pînă acum onor. public român. «Ia să dau la lumină și ceva serios!» și-a zis el, și a scos Moftul român, care, slavă Domnului! pînă acum vedem că merge binișor: n-avem de ce ne plînge!«.

(Opere, III, p. 247) ¹

Și „scrisoarea“ și răspunsul lui Caragiale își au tîlcul lor: literatură de „bas-étage“ e o formulă nu se poate mai potrivită pentru a desemna această literatură minoră, „joasă“, „de subsol“; iar răspunsul lui Caragiale arată intuiția scriitorului, care parcă întrevede „canonizarea“ acestei literaturi, acceptarea ei ulterioară în detrimentul producției literare „oficializate“. Fenomen ce n-a întîrziat mult să se producă.

Care ar fi cele mai frecvente manifestări, în creația lui Caragiale, ale acestei literaturi încă periferice, „en marge“, constituindu-se prin racolarea „nimicurilor“ și a faptelor din viața cotidiană? Nimicurilor — Caragiale

¹ Opere, I, II, III, IV: este vorba de ediția în patru volume realizată de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Liviu Călin și publicată între 1959—1965.

le-a dat un nume, ce s-a impus (și) în conștiința literară: ~~mofturi~~, scriitorul le-a reunit sub titluri care le situează o dată în plus: *Una-alta*, *Zig-zag*, *Felurimi*, *Gogoși*, *Instantanee*. } Ciclurile cu Mitică adună „bancuri“, „poante“, anecdote¹, multe din ele, în fapt, narațiuni minimale ce ar fi putut deveni, prin amplificare și „punere în scenă“, schițe și povestiri. } Scriitorul colecționează istorioare, „snoave“: *Minciună* (cu subtitlul: *Din snoavele populare*), *Fără noroc* — *snoavă populară*, *Poruncă domnească*, *Tardivitate*, *Meteorologie*, *Precauție inutilă* etc. La un nivel superior — și prin referința la un model literar deja impus în conștiința publicului și a criticii — se situează așa-numitele „povestiri orientale“: *Pastramă trufanda*, *Lungul nasului* (*Basm oriental*), *Pradă de război...* (*Anecdota orientală*); întâlnim chiar și o... „legendă indică“: *Apa blagoslovită* (simplă glumă, dealtfel). În aceeași categorie ar intra și destul de numeroasele „povești“ (cu variantele în subtitluri: *basm*, *cronică veche*): *Mamă...*, *Calul dracului*, *Olga și spiriduş* (*basm parodic* care, utilizând formule folclorice stereotipe, vizează pe Hasdeu), *Poveste de Paști*, *Poveste* etc. O ipostază a „felurimilor“ sînt așa-zisele *cronici*: *Cronica sentimentale*, *Cronica fantezistă*, *Cronica fantastică* etc., ce conțin fantezii pseudoștiințifice în maniera unui Alphonse Allais sau ficțiuni politice (cetatea Timpitopole în anul de grație 3874), precum și „varietăți“ lingvistice, geografice ș.a.m.d., de felul celor cultivate și de Jarry. Unele cronici sînt improvizații ce se transformă în demonstrații de virtuozitate, scriitorul arătînd cum se poate „umple“ spațiul tipografic pe care i l-a rezervat zia-

¹ pe care le găsim astăzi incluse pînă și în antologiile școlare — de exemplu în *Momente*. Schițe, colecția Lyceum, Editura Albatros, 1973 — semn incontestabil al „consacrării“ lor.

rul ; tipică în acest sens este o *Cronică* din Ghimpele (11 iulie 1876 ; *Opere*, II, p. 305) : „Aflați-mi, iubiți cititori, o pozițiune mai dificilă și mai încurcată decât a unui redactor al Ghimpelei ca mine, care este dator să vă dăruiască pe fiecare duminică cu câte două coloane de cronică. Mărturisesc că nu știu ce să vă scriu. Dați-mi o idee, bună sau rea, numai dați-mi una. Pe onoare vă spun, nu știu nici cum să încep. Cu ce oare să vă serv ?”. Urmează o prezentare fantezistă a „bunăstării” redactorilor Ghimpelei pentru ca, în final, autorul să adreseze cititorilor invitația de a-și plăti abonamentele. Alteori, scriitorul colecționează enormități tipografice (greșeli de tipar din romane, ziare) precum și „prostii nostime” din articole, broșuri, notițe, anunțuri de mică publicitate etc. (mostre de un haz irezistibil în *Din folioasele tiparului*, *Opere*, II, p. 333, și *Varietăți geografice. De la Zanzibar la Salonic și înapoi*, *ibid.*, p. 341), alcătuind ceea ce G. Călinescu va numi, atunci când va iniția în „Jurnalul literar” o rubrică asemănătoare, „Prostologhicon” (în spiritul, dealtfel, al „maximei” caragiariene : „Proștii mor, dar prostia e nemuritoare”). Tot de Jarry (cu ale sale *Almanachs du père Ubu*)¹ amintesc și cronicile de „almanah” și „calendar”, cu insistente referiri la astrologie și spiritism : *Regentul anului, Eclipse*,

¹ Trimitem la Jarry în primul rând, pentru că este contemporan cu Caragiale. Să nu uităm însă că, așa cum arată M. Bachtin : *François Rabelais și cultura populară în Evul Mediu și în Renaștere*, (1965), Editura Univers, 1974, p. 255 și urm., „genul profețiilor parodistice are un caracter carnavalesc”. În vremea lui Rabelais, numeroasele *Pronosticuri* parodice (paralele cu literatura „serioasă” a profețiilor) apar ca „lucrări popular-festive, recreative tipice. Ele nu vizează într-atît credulitatea și încrederea naivă în prevestirile și în profețiile serioase de tot soiul, cît mai ales tonul lor, maniera acestora de a vedea și tălmăci viața, istoria, timpul”.

Spiritism și telepatie, Mediul spiritist, Calendar, Cometa Falb, Istoric, Către spiritiștii români, etc. Victima cronicilor „spiritiste“ este, se știe, Hásdeu, dar cronicile „astrologice“ diagnostichează exact o maladie de durată a presei moderne : *Calendarul* publicat în *Calendarul Claponului* din 1878 este o parodie „avant la lettre“ (deci... profetică) a prezicerilor unei Madame Soleil :

„[...] *APRILIE*, 30 zile — ziua de 13 ore — noaptea de 11.

La 6, lună plină ; la 12, pătrarul din urmă ; la 20, lună nouă ; la 27, pătrarul întâi.

Un orator în Cameră aduce un proiect de lege pentru stîrpirea muștelor, care prevede un al optulea minister cu un buget de 15.576.315 lei noi pe an. [...]

IUNIE, 30 zile — ziua de 15 ore — noaptea de 9.

La 3, luna plină ; la 10, pătrarul din urmă ; la 18, lună nouă ; la 25, pătrarul întâi.

Se inventează o nouă umbrelă pentru picioare, în vederea sistemului de stropire a stradelor Capitalei.

IULIE, 31 zile — ziua de 14 ore — noaptea de 10.

La 2, luna plină ; la 10, pătrarul din urmă, la 17, luna nouă ; la 24, pătrarul întâi.

Căldura crește : 45 grade. Primăria ia măsuri, ca stropitorii stradelor să administreze trecătorilor asudați cîte o dușe rece. Pentru aceasta se va mai adăogi la bițelul cel galben încă vreo cîteva zecimi comunale [...]

OCTOMBRE, zile 31 — ziua de 11 ore — noaptea de 13.

La 7, pătrarul din urmă ; la 13, luna nouă ; la 20, pătrarul întâi ; la 27, luna plină.

Orizontul se întunecă. Culesul viilor începe. Apar în București 15 ziare cotidiene noi, avînd fiecare cîte

treizeci de redactori și cincizeci de corespondenți. Opinia publică le face o strălucită primire.

NOIEMBRE, 30 zile — ziua de 10 ore — noaptea de 14.

La 5, pătrarul din urmă; la 12, lună nouă; la 19 pătrarul întâi; la 27, luna plină.

MONȘERII fac ce fac și se împaltonează pînă în călcîie.

Dispar cele 16 ziare cotidiene precum și una veche. Opinia publică regretă abonamentele plătite înainte.

DECEMBRE, 31 zile — ziua de 9 ore — noaptea de 15.

La 4, pătrarul din urmă; la 13, luna nouă; la 19, pătrarul întâi; la 27, luna plină.

Gerul îngheață becurile felinarelor pe ulițe. Primăria hotărăște a așeza la fiecare răspînte cîte o sobă de tuci. Un amic al guvernului va fi însărcinat, fără leafă, numai cu diurnă, să meargă la Paris spre a cumpăra sobele, cari vara vor putea servi și la altceva“.

(Opere, II, p. 330—332)

Sînt „recuperate“ și transformate în materie de literatură și depeșile telegrafice, știrile de ziar, reportajele: Depeși telegrafice, Prospătură, Importantisim, Ultimele gogoși calde (Serviciul telegrafic particular) — aici, modele de confecționare a știrilor false —, Orientale. Două documente etc. Formula îngăduie utilizarea „pronosticurilor“ și calambururilor :

„CHESTIUNI MILITARE. — PROGNOSTICURI RĂZBOINICE.

FUMURI DE CUCERIRE

Depeșe cifrată a împăratului Germaniei către regele României :

Extraurgentă :

„În România ai tu tunuri bune ?

Răspuns plătit zece cuvinte“.

Răspunsul regelui României :

„Da ; așa zice directorul Regiei ; dar eu obicinuiesc
havane austriece“.

O serie de schițe binecunoscute nu se mulțumesc cu confectionarea de „gogoși“ ci, fie că folosesc exclusiv procedeul telegramelor într-o construcție de mai mare întindere și cu o intrigă bine conturată (*Telegrame, Urgent*), fie că integrează telegrama sau reportajul în povestiri cu semnificații mult mai adinci : *Reportaj* ne arată cum se face un reportaj... imaginat, *Ultima oră !*, *Boris Sarafoff* și *Cum stăm...* indică urmările intoxicației cu știri de senzație ; în *Tempora...*, portretul personajului e realizat prin intermediul articolelor de ziar, iar ascensiunea lui Coriolan Drăgănescu nu e, desigur, străină de isteria întreținută de articolele din *Amicul poporului*.

„Nimicuri“ sînt și acele bucăți pe care le-am putea numi, cu un termen folosit undeva chiar de Caragiale, „șarje de atelier“ : În stilul și cu sintaxa „Monitorului oficial“, *Proces-verbal*, pastșa de reclamă din *Mulțumire publică*, apoi *C.F.R. (Raport către șeful mișcării, din partea șefului unei gări)* — marcînd pătrunderea stilului administrativ (caricaturizat pînă la a deveni aberant) sau a stilului de „mică publicitate“. În fine, ca ilustrînd ridicarea faptului cotidian la rang de literatură să relevăm scenele de tribunal : *Justiție, Art. 214, Secția corecțională* și seria de schițe ce au în centrul lor una sau mai multe scrisori : *Lanțul slăbiciunilor, Dascăl prost, Infamie* etc., o atenție deosebită fiind acordată scrisorilor anonime : *1 aprilie, Antologie*, că-
rora le este consacrată o analiză „teoretică“ remarcabilă :

[SCRISORILE ANONIME]

„[...] Foarte puține scrisori anonime au caracterul ostil.

Cîteva cuvinte despre aceste foarte puține.

Cînd un om vrea să-și verse focul necazului asupra cuiva spunîndu-i lucruri foarte neplăcute fără nici o teamă de neplăcută urmare, îi scrie o scrisoare anonimă injurioasă.

Astfel face gugumanul care nu admite vederile unui publicist, sau invidiosul care ofticează de succesele omului cu un nume public; astfel face secul căruia o femeie îi nesocotește curtea nesărată; astfel face femeia geloasă de triumful alteia.

Întotdeauna scrisoarea anonimă injurioasă este opera unui neputincios laș: femeia bătrînă și slută, care găsește voluptate în a scoate ochii portretului unei femei tinere și grațioase, crezînd că aruncă un farmec, o piază-rea, cu urmări fatale pentru ochii cei frumoși.

Dar încă o dată, scrisorile d-a dreptul ostile adresantului sunt foarte puține.

În genere scrisorile anonime sînt inspirate de un cald interes ce-l poartă autorul discret pentru adresant.

Ele sunt foarte rar pur și simplu nesemnate.

În imensa majoritate a cazurilor scrisorile anonime sunt iscălite, cu nume închipuite cîteodată, mult mai des cu:

«Un amic», «un om care ține la d-ta», «un binevoitor», «o veche cunoștință», «un tată de familie», «un cetățean mîhnit de cîte vede», «un sincer liberal», «un nestrămutat conservator», «un român neaoș» șcl., șcl.

Cu cît o persoană are o situație mai înaltă în societate, sau cu cît atîrnă mai multe interese ale altora de la opinia și sentimentele acelei persoane, cu atît este

mai des și mai stăruitor onorată cu scrisori anonime.

De exemplu, cei ce se bucură mai mult de așa onoare sunt miniștrii, directorii generali ai marilor administrațiuni și ai marilor gazete, mitropolii și episcopii, generalii, inspectorii superiori, primarii, soacrele fidanțaților și fidanțatelor șcl., șcl.

Scrisoarea anonimă are o putere magică, formidabilă.

Interesează, captivează, subjugă; ametește, orbește și stăpânește cu cea mai neînfrinată, cu cea mai diabolică tiranie.

Cine poate avea tăria să arunce o scrisoare anonimă și să rămână cu sufletul și cu mintea nealterate de atingerea ei? [...]

Dar asta nu va să zică, firește, că numai înalții demnitari și soacrele se bucură de scrisorile anonime.

Oricât de înfimă și umilă, o creatură umană trebuie să aibă cercul ei cât de meschin de protecțiune.

Un cerșetor schilod și orb stă la o răspîntie, trăind din resturile ce i se acordă de la bucătăria unei bogate case vecine.

Are acel schilod nenorocit, poate oare avea un cerc în care să-și exercite și el protecțiunea?

Da, poate avea.

Alături de el s-a lipit un cîine jigărit, care așteaptă hrana de la pomana lui, resturile din resturi.

Orbul primește o scrisoare anonimă și mă roagă să i-o citesc:

«Nenorocitul! javra pe care o protejezi, rupîndu-ți de la gură bucățica pentru ea, nu știi cîte bucățele îți fură din strachină cîtă vreme îți faci cruce și zici bogdaproste!

Un binevoitor care te compătimește».

Dumnezeule! zic eu; cine să fie cîinele «binevoitor»?..

(Opere, III, p. 389—392)

Pentru Caragiale, scrisorile anonime, fenomen din
viața cotidiană, prezintă interes și din punct de vedere
literar; scrisoarea anonimă înseamnă, firește, defulare,
compensare a lașității și a neputinței, dar și materializ-
zare a unei disponibilități „scriitoricești”, ipostază a dis-
cursului literar și — nu în ultimul rînd — exercițiu de
stil; ceea ce justifică „antologia” pe care a compus-o
Caragiale.

Unul din obiectivele „Opoiazu”-ului („Societatea pentru studiul limbajului poetic”) a fost elaborarea unei teorii a evoluției formelor literare. O idee centrală, care a servit drept suport considerațiilor lui Tinianov, Șklovski, Eihenbaum și Tomașevski, a fost aceea că o epocă literară reprezintă în fapt coexistența a mai multor epoci, dintre care una își dobîndește supremația, este „canonizată”, iar celelalte există „în ascuns”; aceste straturi inferioare, necanonizate, sînt cele care vor lua locul formelor canonizate: astfel „autorul de vodeviluri Belopiatkin renaște în Nekrasov, moștenitorul direct al secolului al optsprezecelea, Tolstoi creează romanul nou, Blok canonizează temele și ritmurile romanței țigănești, iar Cehov dă gazetelor umoristice drept de existență în literatura rusă. Dostoievski ridică la rangul de normă literară procedeele romanului de aventuri. Fiecare nouă școală literară reprezintă o revoluție, un fenomen care se aseamănă cu apariția unei noi clase sociale. Dar, desigur, aceasta nu este decît o analogie. Ramura învinsă nu este distrusă, ea nu încetează să existe. Ea doar părăsește linia de creastă, ajunge pe un drum secundar, de așteptare, dar poate reapare precum un etern pretendent la tron. Lucrurile se complică în realitate, prin fap-

tul că noua hegemonie nu este o simplă restabilire a formei vechi, căci alte școli «mezine» precum și trăsături moștenite de la predecesorii ei au îmbogățit-o, deși acestea nu au decît un rol auxiliar“ (Șklovski, citat de B. Eihenbaum, în *Teoria metodei formale*, 1927, studiu inclus în volumul *Théorie de la littérature*, Seuil, 1965). Tinianov insistă asupra fenomenului de substituție dialectică ce se operează între școlile literare. Fenomenul implică și interacțiunea dintre viața practică și literatură: fapte din viața practică pătrund în literatură și, invers, literatura poate deveni un element al vieții practice: „În perioada disoluției unui gen, din central el devine periferic, și un nou fenomen provenind din literatura «de mîna a doua» sau din viața practică îi ia locul“ (Tinianov, *Faptul literar*, 1925, *ibid.*, p. 74). Ideea apare foarte clar și în alt articol capital al lui Tinianov, *Noțiunea de construcție*, din 1924 (versiunea românească în *Poetică și stilistică, orientări moderne*, capitolul *Precursoři sovietici ai structuralismului*, antologie de Sorin Alexandrescu și Mihai Nasta, Editura Univers, 1972, pp. 153—156): „Este interesant să urmărim importanța vieții artistice în perioadele de cotituri și revoluții literare, cînd direcția literară dominantă, general acceptată, se destramă și se epuizează, pe cînd noua orientare nu este încă găsită. În aceste perioade, viața artistică devine ea însăși în mod provizoriu literatură și îi ia locul. În epoca lui Karamzin, cînd a decăzut stilul înalt al lui Lomonoșov, nimicuri, caracteristice uzului literar intim, corespondența între prieteni, gluma trecătoare au fost înălțate la rang de fapte literare. Dar esența fenomenului rezidă în aceea că un fapt din viața cotidiană a fost ridicat la rangul de fapt literar, în timp ce în epoca genurilor înalte, aceeași corespondență intimă nu era decît un fapt

de viață, fără un raport direct cu literatura". Cît despre Tomașevski, el se ocupă de acest aspect atunci cînd studiază evoluția genurilor (*Teoria literaturii. Poetica*, 1927, tradusă în românește de Leonida Teodorescu, Editura Univers, București, 1973, p. 286 s.) : genurile trăiesc, se dezvoltă și se „dezmembrează“ ; prin dezmembrarea genurilor vechi apar genuri noi ; genurile considerate la un moment dat „înalte“ sînt eliminate de genurile considerate minore, „joase“, eliminarea ce se realizează în două feluri : (a) genul înalt dispăre definitiv (oda, epopeea) ; (b) procedeele genului minor se infiltrează în genul înalt (proza lui Cehov, de exemplu, a avut ca punct de plecare revistele umoristice). Și Tomașevski conchide : „Procesul «canonizării genurilor inferioare», deși nu este o lege universală, este totuși atît de tipic, încît istoricul literaturii, căutînd izvoarele unui fenomen literar, este de regulă obligat să se adreseze nu genurilor înalte, ci celor inferioare. Aceste fenomene minore, „joase“, care există în straturile și genurile literare relativ puțin remarcate, sînt canonizate de marii scriitori în sfera genurilor înalte și servesc drept sursă pentru efecte estetice noi, neașteptate și profund originale. O perioadă de înflorire literară este precedată de un proces lent de acumulare a mijloacelor de înnoire a literaturii în straturile ei inferioare, nerecunoscute“ (op. cit., p. 289).

Fenomenul este identificabil, în secolul trecut, atît în literatura română, prin Caragiale, cît și în alte literaturi, iar prelungirile sale pot fi urmărite pînă astăzi. Primul nume care trebuie amintit (și pe care, de fapt, l-am și avansat) este acela al lui Cehov. Scriitorul rus utilizează și el resursele faptului divers, ale rapoartelor polițienești și ale proceselor-verbale administrative, colecționează „varietăți“ (una din rubricile ținute de Cehov se intitula „Din pușculița cu curiozități“ ; alta — „Efeme-

ride“). În *Ce se întâlnește de cele mai multe ori în romane, nuvele*, Cehov inventaria motive, situații, structuri stereotipe — stereotipie care a frapat și ochiul sensibil al lui Caragiale. Foarte multe din schițele lui Cehov au, dealtfel, un caracter parodic — întâlnim pastişe după Hugo, Jules Verne, apoi nuvele „spaniole“, nuvele „polițiste“ etc. Mare parte din creația sa este inseparabilă de revistele umoristice în care a apărut (regăsim improvizațiile și povestirile de circumstanță, de genul „glumă de anul nou“ sau „cronică de Crăciun“). Și, așa cum a observat Șklovski, „povestirile lui Cehov au apărut la origine în sectorul minor al literaturii. Ele erau publicate în revistele umoristice, dar gloria literară a lui Cehov a început cu teatrul și nuvelele sale. Astăzi, Cehov trebuie nu numai reeditat, ci și reconsiderat și, când aceasta se va produce, toți vor admite probabil că acel Cehov cel mai citit este și Cehov a cărui formă e cea mai perfectă“ (Despre teoria prozei, 1929, traducere franceză, Editions l'Age d'homme, Lausanne, 1973, p. 94). Asemănător este cazul lui Mark Twain, din care Caragiale a tradus *Broasca săltăreață din ținutul Calaveras* (Broasca minunată — schiță americană de Mark Twain — în *Opere*, vol. II, Editura Cultura națională, 1931, p. 329—334). Într-o literatură tinăra cum era cea americană, și în lipsa unei tradiții în ceea ce privește romanul, Mark Twain canonizează genul scurt, acea „short story“, inițial „serioasă“, evoluind ulterior spre anecdotă (Twain) și spre pastişă (Bret Harte). Așa cum s-a observat (B. Eihenbaum, printre alții), prioritatea acordată anecdotei, elementelor de parodie, intruziunea naratorului care are (alături de alte procedee) rolul de a denunța convențiile narrative, de a distruge iluzia ficțională — au drept consecință regenerarea genului, ce găsește noi posibilități de expresie (aparenta decădere a genului, prin

asimilarea literaturii „minore“ sau periferice, asigură în fapt supraviețuirea și chiar renașterea lui). Un rol important în acest proces l-a jucat presa, prin înmulțirea „magazinelor“ de largă circulație, unde au publicat (introducând în literatură forme și elemente ale discursului jurnalistic) Twain, Bret Harte, O. Henry etc.

[Apropieri se pot face și cu alți doi mari umoriști, contemporani ai lui Caragiale, Jarry și Alphonse Allais] Pe lângă amintitele „pronosticuri“ și „almanahuri“, la Jarry întâlnim (vezi, de exemplu, *La Chandelle verte*, ediția Maurice Saillet, 1969) „speculații“, „mof-turi“, „varietăți“ lingvistice (cum ar fi acele *Pensées hip-piques* sau *La main morte*). Nu lipsesc faptul divers (teoretizat în *Faits-divers*), cazul judiciar (*L'Erreur judiciaire*), ca și denunțarea intoxicării cu știri de senzație, într-o epocă în care presa condiționează tot mai puternic viața individului (*La cervelle du sergent de ville*, cu acest memorabil început: „*Nimeni n-a uitat acea recentă și lamentabilă afacere: la autopsie, cutia craniană a unui sergent de stradă fu găsită golită de orice rămășiță de creier, dar plină de ziare vechi*“). Apropierea dintre Caragiale și Allais ne rezervă unele surprize. O serie de (co)incidențe sînt, e drept, previzibile: faptul divers și reportajul — seria *Crima în sfîrșit răsplătită*, anecdota „spiritistă“ (*În pielea altuia*). Dar Allais este înainte de toate cel ce a prefigurat genial tehnicismul lumii moderne, propunînd invenții scandaloase: pușcă cu calibrul de un milimetru și cu un ac în chip de glonte, capabil să traverseze, să înfășoare, să lege și să împache-teze cincisprezece-douăzeci de oameni dintr-un singur foc, pești călători care să înlocuiască porumbeii, uleiarea oceanelor pentru a face inofensive valurile; tirbușon acționat de forța mareelor; casă-ascensor ce se înfinge în pămînt pînă la etajul la care trebuie să ajungi; tren pe

zece șine suprapuse, mișcându-se fiecare cu douăzeci de leghe pe oră etc. și imaginînd obiecte aberante, în felul „obiectelor de negăsit“ pe care le desenează astăzi Carelman : încălțăminte ventilată, evantai mecanic cu pedală, toc-creion-ochelari, încălțări pentru vite, dispozitiv permițînd preîntîmpinarea oricăror surprize, aparat menit să indice persoanelor care călătoresc cu automobilul locul unde se află, dificultățile drumului și accidente de teren, precum și punctele situate în afara drumului parcurs etc. Surpriza este de a regăsi la Caragiale, în cîteva texte mai puțin cunoscute, astfel de fantezii pseudoștiințifice, delirante. Allais propunea nivelarea colinei Montmartre : Caragiale propune răzuirea... Carpaților :

„ZIG-ZAG“ !...

O armată formidabilă de lucrători, purtînd topoare, ciocane, cîngi, sape ; în fruntea ei, o nenumărată companie de ingeniari ; dupe dînsa, un șir lung de nu știu cîte căruțe încărcate cu instrumente mecanice, științifice și altele, și-n urma acestora, care cu proviziuni, pornesc spre miazănoapte din cetatea capitale, în aplauzele mulțimei entuziaste a bunilor români, cu scop de a merge să rază de pe fața pămîntului Carpații, pe cari, drept vorbind, se pare că bunul creatore i-a pus, unde sunt, în necazul multora.

Eu zic, domnilor, că scopul este măreț și demn. Închipuiți-vă România, dupe terminarea acestei colosale expedițiuni : o imensă cîmpie lucie, bătută ca-n palmă, curată și măturată cum sunt curțile oamenilor cu gust și dare de mînă ; nici pulbere, nici noroi ; un bulevard cochet... [...].

(Ghimpele, 1874 ; în Opere, II, p. 295)

Allais propune utilizarea, pentru iluminat, a... ochilor de tigru (*Un nou sistem de iluminat*), sistem prezentat drept foarte avantajos, în ciuda riscurilor de... „*pierderi de tigru*“ prin cartiere. „Savantul“ lui Caragiale (*Moftangii, Opere, II, p. 362*), mai modest (?), are în vedere utilizarea... licuricilor: „*Este absolut indispensabil să întemeiem un institut pentru domesticirea, prăsierea și educația licuricilor — lampyris resplendes — avînd misiunea de a studia un nou sistem de iluminare a orașelor rregatului cu aceste interesante gîngănii fosforescente. Închipuiască-și acu orice rromân cu dorr de țară cîtă economie și ce lumină! strălucitoare, gratuită și — igienică!*“

Dar pentru asta, savantul nostru, bărbatul ingenios, patriotul neobosit, care a descoperit această luminoasă idee, trebuie să călătorească în cele două emisfere, spre a studia, primo: deosebitele sisteme de iluminare a capitalelor mari, secundo: diferitele spețe de lampyris resplendes... După spusa entomologiștilor, există pînă acum vreo patruzeci, afară, se-nțelege, de acele pe cari le va mai descoperi savantul nostru“.

Iată și experimentul științific, relatat cu aplicație și seriozitate:

VARIETĂȚI LITERARE

CANARD — RĂȚOI

„Canard în franțuzește este numele speței rață; aplicat apoi la gen, înseamnă rățoi. Pe lîngă aceste înțelesuri proprii, cuvîntul canard mai are și un al treilea, figurat, cînd atunci înseamnă: o știre de senzație născocită, o scornitură gogonată a unui jurnal.

De unde vine această semnificare figurată? este interesant a ști. Iată :

Cam pînă sfertul întîii al veacului nostru, un ziar belgian sau francez (datele nu le avem exacte) publică o foarte interesantă dare de seamă asupra unei experiențe făcute de un celebru profesor de zoologie. Experiența învățatului naturalist tindea la cunoașterea gradului de voracitate a rațelor. Lăcomia acestui soi de palmipede era îndestul de cunoscută ; nimeni însă nu și-ar fi putut închipui că ea merge pînă acolo încît o rață sau un rățoi să mănînce una după alta alte douăzeci și nouă (29) dobitoace de același soi.

Orice om de rînd s-ar minuna cînd ar auzi de atîta canibalism, lucrul însă s-a întîmplat, și iată cum.

Naturalistul nostru era un om foarte înzestrat ; el avea acea pătrundere intuitivă cu care geniul prevede adevărurile ascunse încă pe multă vreme pentru muritorii comuni ; el poseda acea putere de a vedea departe și limpede în întîmele adîncimi ale naturii — puterea cu care Newton a smuls taina dintr-o rază a diamantului și ne-a spus, cu aproape două veacuri înainte de a putea constata noi înșine, că diamantul nu este altceva decît cărbune.

Astfel, savantul naturalist presimți gradul aproape incalculabil al voracității rațelor, și pentru că el era mai fericit decît Newton, deoarece avea mijloace de experimentare asupra obiectului de cercetat, luă fără întîrziere treizeci de rațe bine crescute (adică nu bine educate — sunt ființe incapabile de o bună educație ! — ci bine dezvoltate ca corp) și le închise într-un țarc pe toate la un loc. Acolo le dete hrană din destul, așa încît să nu poată birui niciodată mîncarea.

Cînd văzu el că rațele sunt cît se poate mai îndopate, le tăie deodată tainul și le lăsă vreo cîteva ceasuri fără

mîncare. Trebuie să fi fost o măcăială grozavă. Protes-tările lor devenind nesuferite, el deschide uscioara țar-cului ; rațele se repezără să iasă.

Experimentatorul puse mîna pe cea dintîia care scoa-se capul, o trase afară și închise uscioara repede la loc. Pipăie rața, o cîntărește în mîini și rămîne foarte mul-țumit.

(Urmează o digresiune despre prepararea pateului de „foie gras“ și despre cruzimea rafinată a omului, care „hrănește cu o grijă mai mult decît părintească niște ființe hotărîte a fi victimele voracității lui“).

Digresia morală de mai sus am făcut-o tocmai ca să arăt că dînsul, prinzînd una din cele 30 de rațe, o jertfi în adevăr, însă nu pentru folosul său personal, ci pentru amorul nobil al științei.

El tăie repede rața în bucățele foarte mărunte și le azvîrli în țarc celorlalte 29, care măcăiau grozav. În-tr-un moment, care cum apucă, înghițiră bucățelele cu o poftă nespusă. A doua rață avu aceeași soartă : cele 28 rămase în țarc o înghițiră în bucățele ; apoi alta fu vic-tima celor 27 ; apoi încă una înghițită de celelalte 26 ; și așa, cîte una tăiată și aruncată celorlalte, numărul scăzu mereu ; rămaseră 6, apoi 5, 4, 3, în fine numai o pereche : o rață și un rățoi. Rața tăiată o mîncă rățoiul. Experiența făcută dovedea încă o dată că pentru unele carnivore — poate pentru toate — carnea propriei spețe nu numai că nu e neplăcută, dar încă e foarte gustoasă — ceea ce ar fi, dacă nu o scuză, cel puțin o lămurire a gustului monstruos al canibalilor ; ea dovedea apoi că în adevăr una din cele mai voraci bestii este rața, deoarece într-un singur rățoi putuseră încăpea 29 de alte animale asemenea“.

(Voința națională, 1885 ; Opere, II, pp. 344 și 346)

Și acum, o analiză „științifică” a anumitor efecte ale căldurii, împreună cu soluțiile care — logic — se impun:

UNA—ALTA

„Pe căldura — era să zic tropicale, boala epitetelor de care suferă d. de Marsillac e foarte contagioasă — pe căldura de care este năbușită Capitala, vi s-a întâmplat, pe la șapte sau altă oră seara, să vă-nțîlniți cu o cunoștință, la Fialcowsky, Frascatti, pe bulevard sau la Giovanni? Prima mișcare cînd vă-nțîlniți este să vă opriți și să vă treceți o dată sau și de mai multe ori — dupe cum suferiți mai mult sau mai puțin de asudeală — cu basmaua, pe ochi, pe nas, pe obraz, pe gît etc.; a doua mișcare: vă dați mîna; vă strîngeți cordial; voîți apoi să v-o retrageți, și, ce să vedeți! dreapta dumatăle nu se mai poate deslipi de dreapta amicului; trageți cu putere fiecare: peste putință! Mîinile d-voastră s-au încheștat. Atunci — și aceasta este a treia mișcare — d-o ordine superioară pentru că se petrece în onoratul d-voastră cap — atunci voîți neapărat a afla cauza acestui efect, cum adică și pentru ce mîinile d-voastră nu se mai pot descheșta! Cel mai deștept dintre d-voastră — desigur unul e mai deștept decît celalt — se bate cu mîna stîngă pe frunte.

— Am găsit: sudoarea mîinii amestecată cu un strat de pulbere fină ce zboară în atmosfera capitalei, amestecată cu al doilea strat de fum gros de asfalt, pentru că adineaori am stat poate zece minute, de m-am uitat cum se lucrează la palat asfaltul, au produs pe mîna mea această [sic] mixtum compostum [sic] lipicios, care afirmă de astă dată strînsă și indisolubila noastră amicită.

Și zicînd acestea, lipiți prin mîini, vă apropiați de Fialcowsky, cereți un pahar de apă, vă depărtați unul de altul cît vă lasă mîinile, și rugați pe garçon să-l toarne pe mîinile d-voastră încheștate. Două minute, și efectul este obținut. Sunteți liberi a vă duce fiecare unde vă place, la Union sau la Guichard, la Walhalla sau la Patzak“.

(Ghimpele, 1876 ; Opere, III, p. 194)

În mai multe rînduri, Caragiale prevede o vîrstă de-lirant-tehnicistă a omenirii. Este, mai întii, imaginea unui București cu alură de New-York (un New-York desprins și el parcă dintr-o carte ...de anticipație): Dimbovița canalizată, linii ferate aeriene etc. Apoi, o secvență de mare efect : exploatarea industrială a Cișmegiului în vederea producției de... broaște :

CRONICA FANTAZISTĂ

„Pe malurile lacului din Cișmegiu, cinci mii de lucrători, toți feciori de oameni cumsecade, descendinții pacinicilor neguțători cari odinioară își numărau boabele mătăniilor în ușa magaziiilor ; cinci mii de lucrători sunt la muncă de cum se face ziuă pînă-nnoptează bine.

Întocmai ca indianii de la Gange — cari, sub jurisdicțiunea gîrbaciului englezesc, lucrează la recolta indigului, zaharului și bumbacului — lucrătorii noștri sunt despoiați pînă-n brîu pentru a duce mai lesne la iuțea arșitei solare.

Cu aceeași procedere cu care se pescuiesc și se prepară țirii pe țărmii Mărei Nordului, lucrătorii noștri pescuiesc și prepară broaștele din balta Cișmegiului.

Unii le prind ; alții le apucă de laelele dinapoi și leucid, bătîndu-le pe niște mormane de sare pisată ; unii le usucă la soare ; alții le-nșiră pe sfoară de Sibiu, pe cînd alții le așează în untdelemn în niște cutii de tinichea, pentru a fi trâmise apoi la Berlin de către întreprinzătorul concesionar al pescuitului bălței, d. Karl Schweinmann, ca conserve alimentare“.

(Ghimpele, 1874 ; Opere, II, p. 299)

Acestor fantezii umoristice, Caragiale le-a adăugat și o viziune deloc comică a consecințelor unui fenomen care, în zilele noastre, ridică mari și grave probleme : poluarea sonoră. Este vorba de „notița critică“ „Zgomotul (1899, Opere, III, p. 382), în care noul rău ce amenință omenirea e văzut drept cauză a scurtării vieții și a tulburărilor nervoase. Umorul își ia revanșa în final, cînd scriitorul imaginează o... vîrstă de cauciuc a omenirii, ce va duce la regăsirea liniștii de odinioară : „atunci (...) vom avea șine de cauciuc, roți de cauciuc, potcoave, căruțe, fluiere, sirene, clopoței și clopote, tobe și trîmbițe de cauciuc.

Pînă atunci, fericite de acei ce au urechi de cauciuc“¹.

Cele cîteva trimiteri pe care le vom mai face în continuare, la texte (ușor accesibile) ale unor mari umoriști ai secolului nostru, vor să confirme faptul că asimilarea formelor literaturii „minore“ și a elementelor din viața cotidiană rămîne una din sursele principale de regenerare a genului „scurt“. La Jaroslav Hašek regăsim anecdotele juridice, „snoavele“, povestirile care se petrec în

¹ Captain Cap al lui Allais sugera captarea tuturor zgomotelor de pe pămînt într-o unică explozie sonoră a cărei energie ar permite străbaterea spațiului pînă la lună.

mediul didactic, motivul balului filantropic (una din temele din *High-Life*) și, bineînțeles, faptele diverse; nu lipsesc parodiile (*Literatura cazonă în cărțile de citire pentru copii*, *Despre presa catolică*, *Copilul orfan și misterioasa sa mamă* — *Poveste duioasă din presa burgheză*), texte realizate exclusiv cu procedee la origine neliterare (telegramelor caragialiene le-ar corespunde, la Hašek, acel *Roman extras din „Mica Publicitate“* a ziarului *Narodni Politika*). Karel Čapek este și el, în *Cartea apocrifelor*, un excepțional pastisor; cât despre *Povestirile dintr-un buzunar* și *Povestirile din celălalt buzunar* ale aceluiași, ele reprezintă prelucrarea unor anecdote de tribunal și a unor fapte diverse, prelucrare ce vizează în același timp și parodiarea literaturii polițiste. Exemplul cel mai aproape în timp de noi pe care îl vom da este al lui Örkény István, cu *Nuvelele-minut*: narațiuni reduse — după chiar mărturisirea autorului — la „esență“, multe în genul „culmilor“ și al cronicilor-pilule pe care le-a practicat și Caragiale. Temele? Un scurt dialog la ghișeu de informații, scrisoarea unui sinucigaș, arestarea jefuitorului de trenuri englez, o discuție despre politica externă, procesul unor profesori, autori ai unui... dicționar (cu definiții de tipul: „Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770—1831), student german în filozofie, tatăl mai multor copii («hegelieni»)). În urma unor tulburări de echilibru, n-a știut unde e sus și unde jos, astfel că a trebuit întors și repus pe picioare“), o rețetă culinară, anunțuri de mică publicitate (pentru obiecte și produse rare: pat de fakir, trusă cu săbii de înghițit, muște dresate, ceas cu mers invers; „dacă, de exemplu, vrem să ne trezim dimineata la șase, fixăm deșteptătorul la șase și vom fi treziți ieri la șase“)

etc. De reținut, în fine, „momentele“ consacrate puterii mistificatoare a presei, rolului jucat de știrile inventate (de urmașii de astăzi ai lui Caracudi), dar asupra acestei situații vom reveni.

Un aspect ce trebuie pus în legătură cu cel analizat pînă aici este acela al dezgolirii, al dezvăluirii procedeu-
lui. Dacă realiștii secolului al XIX-lea, observa Toma-
șevski, au încercat să disimuleze procedeul, să-l facă să
pară cit mai „natural“, mulți scriitori au adoptat o teh-
nică exact contrarie, dezvăluind — adică, am adăuga
noi, denunțînd — procedeul. Tomașevski leagă această
tehnică de parodie, care permite dezvăluirea procedeu-
lui cu mijloacele comicului (*Teoria literaturii. Poetica*, ed.
cit., p. 284). Prototipul operei ce utilizează în mod con-
secvent denudarea procedeu-ului ar fi *Tristram Shandy*
al lui Sterne. Dar, după Șklovski, orice operă de artă
„este percepută pe fondul și prin intermediul legăturilor
ei cu celelalte opere de artă. Forma operei de artă se
definește prin raporturile cu celelalte forme care au
existat înaintea ei. Elementele operei literare sînt în
chip obligatoriu forțate, adică acuzate, «strigate»“. Nu
numai parodia ci, în genere, orice operă de artă se cre-
ează în paralel și în opoziție cu un model. O formă
nouă nu apare pentru a exprima un conținut nou ci
pentru a înlocui o formă veche cînd aceasta și-a pierdut
virtuțile literare“ (*Despre teoria prozei*, ed. cit., p. 37,
s.a.). Situația poate fi urmărită la Caragiale în ambele
sensuri: atît în ceea ce privește utilizarea parodiei ca
mijloc de a denunța forme literare învechite, cit și în
acuzarea, sublinierea apăsătoare a procedeelor.

Situație pe care Paul Zarifopol a intuit-o foarte exact, deși nu a înțeles-o pînă la capăt (vezi *Publicul și arta lui Caragiale*, în *Pentru arta literară*, vol. 1, Editura Minerva, 1971). Zarifopol observa că, în *Păcat*, intervențiile povestitorului „cu intenție interpretativă, uneori ironică, pline de exces neologistic, vin ca o grotescă ironie pe fondul serios și rural al povestirii”. Criticul descoperea efecte similare în *O făclie de Paște*, *Kir Ianulea* și *Două loturi*, dar concluziile sale erau severe: „Apucătura generală de a însemna prea gros intențiile și concluziile, de a construi uneori prea logic și a da tablourilor o geometrie prea vizibilă — toate acestea îmi par să fie roade ale aceleiași îndărătnice plecări către o veche estetică naiv didactică”. Să examinăm mai îndeaproape unul din exemplele pe care le dă Zarifopol, și anume „parodia (minunată în ea însăși) animată la sfîrșitul schiței *Două loturi*”. Cînd criticul scrie „animată” el subînțelege, firește, parazitară, discordantă cu restul textului. Prima obiecție care s-ar putea ridica este că nimic nu îndreptățește să vedem numai de cît în *Două loturi* un text „serios”, cu care nota parodică din final ar intra în contradicție. Dar să reamintim finalul povestirii :

„Dacă aș fi unul dintre acei autori cari se respectă și sunt foarte respectați, aș încheia povestirea mea astfel...”

...Au trecut mulți ani la mijloc.

Într-un tîrziu, cîne vizita mănăstirea Țigănești putea vedea acolo o maică bătrînă, oacheșe, înaltă și uscată ca o sfîntă, cu o aluniță mare păroasă deasupra sprîncenei din stînga și cu privirea extatică. Ea nu scotea un cuvînt, nu voia să răspundă la nici o întrebare; nu făcea nici un rău, era dimpotrivă foarte blindă. O

singură apucătură denunța oarecum că, sub fruntea ei senină, clipea o minte cu reazimul dezrădăcinat: toată ziulica, maica Elefteria culegea, te miri pe unde le mai găsea, cioburi de străchini, pe cari le ascundea cu scumpătate în scunda ei chiliuță.

Tot într-un timp, colo departe, în haosul zgomotos al Bucureștilor, trecătorii puteau vedea un moșneag micuț, intrat la apă și scofilit, plimbându-se liniștit, cu acea liniște a mării, care, potolită în sfârșit, vrea să se odihnească după zbuciumul unui năprasnic uragan. Bătrînul se plimba, regulat — dimineața, de colo pînă colo pe dinaintea Universității — seara, cum răsăreau aștrii, de jur împrejurul Observatorului pompierilor de la bifurcarea bulevardului Pake — șoptind mereu, cu un glas blajin, același cuvînt: „Viceversa!... da, viceversa!...» — cuvînt vag ca și vagul vastei mări, care, sub fața-i fără creț, ascundea-n tainicile-i adîncuri stîncioase cine știe cîte corăbii, zdrobite înainte de a fi ajuns la liman, de-a pururi pierdute!

Dar... fiindcă nu sunt dintre acei autori, prefer să vă spun drept: după scandalul de la bancher, nu știu ce s-a mai întîmplat cu eroul meu și cu madam Popescu“.

Mai întîi, Caragiale opune aici povestirea sa „literaturii“: declarînd că nu știe ce s-a mai întîmplat cu soții Popescu, el sugerează că cele întîmplate pînă atunci sînt fapte de a căror autenticitate el se face garant. Este un „truc“ întîlnit la mulți scriitori; critica a remarcat mai de mult frecvența formulelor de tipul „dacă aș scrie un roman, eroul ar face asta și asta, dar cum nu scriu un roman...“. În al doilea rînd, Caragiale introduce în prezentarea personajelor efecte de real, cum ar fi numirea unor locuri binecunoscute ale Bucureș-

tiului (Universitatea, Observatorul pompierilor, bulevardul Pake), garantînd din nou — pe o cale indirectă — autenticitatea relatării. În al treilea rînd (dar, așa cum vom vedea ceva mai departe, nu în ultimul rînd) avem de-a face cu o *dezgolare* a procedeului: Caragiale denunță convențiile unui anumit tip de proză, denunțare ce se realizează printr-un fel de *pastișă* a unui model imaginar, adică a unei sinteze a unor finaluri-tip (sau, dacă ne putem exprima așa, a unui portret-robot al finalurilor-tip). Parodiat, „acuzat“, denunțat, finalul stereotip este totuși menținut; în același timp însă, Caragiale propune în loc o nouă formulă, care deocamdată nu o elimină total pe cea veche („*În mod obișnuit, această evadare în afara literaturii pe care o revendică scriitorul servește drept pretext pentru introducerea unui procedeu literar nou*“ — Șklovski, *Despre teoria prozei*, ed. cit., p. 286): în locul finalului care urmărește pînă la capăt destinul personajelor, el indică soluția finalului abrupt, ambiguu, eliptic.

Alte cîteva exemple, culese în texte mai puțin cunoscute, vor arăta că dezvăluirea procedeului este o tehnică pe care Caragiale a exploatat-o în mod consecvent. Iată o „improvizație“ din seria *Zig-zag* !... (Ghimpele, 1874; *Opere*, II, p. 296—297). După o invocație adresată cititorilor, Caragiale continuă :

„*Veți zice că sunt capiu, pe onoarea mea, citindu-mi această invocare solemnă; îmi vor imputa unii din dv. c-am început prin absurd, pentru ca s-ajung la ridicul! Este adevărat, tonul de care am uzat mai sus este prea lugubru, prea mormîntale, prea lipsit de poezie. Țiu să repar aceasta.*

Ascultați dară.

Un consule — zic un consule cum aş zice orice alt — se suie pe creasta unui munte-nalt. Îmi pare, iubiţi lectori, c-am nemerit o imagine poetică aleasă“ (s.n.).

Identificăm aici utilizarea şi, imediat, denunţarea clişei, pe linia antipatiei lui Caragiale faţă de „flori-celele“ de stil şi faţă de imaginile poetice stereotipe. În *Boris Sarafoff*!... scriitorul prezintă pe o jumătate de pagină (prin intermediul discursului indirect liber şi al dialogului) supoziţiile şi asociaţiile de idei pe care le fac zeloşii urmăritori ai „conspiratorului“, pentru ca apoi să comenteze în acest fel pasajul: „*Se-nţelege că toate aceste raţionamente, pentru care mie-mi trebui-esc atâtea cuvinte greoaie, s-au săvîrşit într-o clipă printr-o schimbare de priviri...*“ (s.n.). Observaţia (auto)critică vizează atît un procedeu cît şi o limită a literaturii epice: artă a succesiunii, a *linearităţii*, po-vestirea nu poate reda concomitenţa sau extrema rapi-ditate a actelor; descrierea (sau, în cazul nostru, repro-ducerea gîndurilor) obligă la o prezentare succesivă a acţiunilor (gîndurilor diferitelor personaje, obiectelor, personajelor ce se află în acelaşi timp în scenă etc. etc.) ce pot fi, în „realitate“, simultane.

Nu alta e semnificaţia unei mai lungi digresiuni¹ din *Poveste* (*Opere*, III, p. 580—594). Într-un anume punct al istoriei sale, Caragiale se găseşte în situaţia de

¹ Pe lângă funcţia metatextuală, evidentă în toate aceste exemple, digresiunile au şi funcţia de a demistifica sau de a amîna istoria care este povestită. În comedia antică, digresiu-nea (*parabaza*) era menită să distrugă iluzia dramatică; cf. în acest sens şi Marian Popa, *Comicologia*, Editura Univers, 1975, p. 329. În ceea ce priveşte proza narativă, modelul unei teorii şi al unei practici a digresiunii îl aflăm tot în *Tristram Shandy* al lui Sterne.

a alege între a descrie sau nu durerea împărătesei care şi-a pierdut fiul :

„Să vă povestesc despre jalea ei... dar se poate cu vorbe arăta atîta adîncime? Ori, poate, să fac şi eu ca alţi povestitori? În loc să vă arăt scurt ce nenorocire s-a-ntîmplat femeii, să-ncep a vă spune cu ce mi se pare acuma mie că seamănă acea nenorocire de-atunci a unei împărătese? Dar inima acelei mame se poate sămăna, pentru cine are vreme de pierdut ca cititor, hîrtie şi cerneală de pierdut ca scriitor, cu un turn înalt pe care grozavul cutremur îl năruie dintr-o zguduitură, făcînd din el, care, pîn-adineaori îşi înălţa sprinten virful aurit spre-nălţimile albastre, o grămadă pleoştită de bolovani sparţi, risipiţi fără altă socoteală decît nebunia oarbei întîmplări... sau cu un sîrman, plătînd, gîngaş trandafir d-abia-nflorit, pe care viscolul vrăjmaş l-a smuls cu cruzime din crenguţa lui subţirică, spulberîndu-l mort cu fragedele-i foiţe smulse, în şivoiul turbat, năvalnic, prăpăstios?... sau mai bine cu o mîndră stîncă de cremene, pe care trăsnetul năprasnic, într-o clipă, a despicat-o în două, din frunte pînă-n temeliiile ei? ori şi mai şi: cu un stejar plin de viaţă, pe care securea nemernică... şcl., şcl...

Cu care poştiţi să v-o asemăn, cu una, cu două, ori cu toate odată? Aş putea-o face şi aşa de hatîrul dv.... dacă de dragul cuvintelor am căutat anume să născocesc o povestire. Dar nu credeţi asta. Eu de hatîrul povestirii caut într-adins cuvinte, cu care să v-o spun cum mi-o închipuiesc eu, cît mai degrabă şi mai limpede pot.

Şi asta, fiindcă — povestirea nu este ori este şi ea un meşteşug? Dacă nu este meşteşug, atunci ce să mai vorbesc, dacă toată lumea o poate face; dar dacă este

și ea meșteșug, ca toate meșteșugurile, ca, bunioară, ciubotăria, apoi ia să vedem: ciubotarul cît de prost, oare de hatîrul sculelor lui (cuțite, pile, calapoade, sule, ciocane, undrele, ace și cîte și mai cîte, unele mai mari, altele mai mici), oare de hatîrul lor s-apucă să lucreze ciubote ori de hatîrul ciubotelor ia, numai la trebuință și cuminte, sculă după sculă? Apoi atunci, cum? ciubotăria care va să zică să fie mai subțire meșteșug decît povestirea?... Și pe urmă, cînd vă povestesc, pe cît mă taie capul să fac meșteșugul meu, nu voi să pat măcar cu unul dintre dv. ce a pățit odată un om sașiu, pe care într-o seară un călător rătăcit l-a întrebat încotro s-o ia ca s-ajungă mai drept în cutare loc, și sașii i-a arătat așa cu mîna-ntr-o parte; dar călătorul l-a întrebat: «Mă omule, spune drept, că mi-e degrabă s-ajung pînă nu-nnoptează: încotro s-apuc? încotro mi-arăți cu mîna, ori încotro te uiți cu ochii? ...»¹.

Pe de o parte, așadar, scriitorul utilizează, pentru a le denunța, o serie de comparații stereotipe, considerate drept marca stilistică a unui anumit tip de proză pe care el îi refuză¹; pe de alta, regăsim motivul (*topos*-ul) incapacității literaturii (limbajului) de a reprezenta adevărul și adîncimea vieții în întreaga lor complexitate. Caragiale optează (și) aici pentru o artă a simplității și a conciziei (opțiune în primul rînd teoretică; practic, el se lasă furat de plăcerea de a arăta cum s-ar putea spune și altfel lucrurile, indicînd și soluțiile pe care le refuză); formularea pe care o adoptă în cele din urmă este eliptică și „neutră“, „albă“: „Așadar, destul e să

¹ „Tendința înnoitoare atacă de obicei tocmai procedeele canonice, tradiționale, «șablonarde» și le trece din categoria celor obligatorii în categoria celor interzise” — Tomașevski, *Teoria literaturii*. Poetica, ed. cit., p. 282.

vă spun că oricît de nevolnic de viață fusese Mugur copilul ei, pe-mpărâteasa așa jale a cuprins-o încît, fără să se fi bocit grozav, ba chiar zîmbind uneori, nu mult după aceea, din asta i s-a tras și moartea ei". Trebuie notată apoi demarcația tranșantă pe care o stabilește scriitorul între tramă epică și limbaj (nu altul e sensul analogiei cu meșteșugul ciubotăresc, analogie ce revine frecvent în textele și scrisorile lui Caragiale), și anume că trama epică (povestirea redusă la firul epic, la înlănțuirea acțiunilor) este anterioară „cuvintelor", care au însă rolul de a-i da consistență, materialitate. Discutabilă (trama epică, rezumatul acțiunii este deja o „punere în limbaj"), opoziția pune în valoare alt aspect, foarte important din punct de vedere teoretic, și anume că *discursul* trebuie să se subordoneze (și să fie util) *istoriei* ce trebuie povestită, dar *istoria* nu poate exista fără *discurs*.

Să mai cităm acel text în toate privințele surprinzător care este „schița" *Poetul Vlahuță* (*Opere*, III, p. 333—344). Vom reproduce ceva mai încolo, în antologia de „exerciții de stil", prima parte a textului. Rezumînd, să notăm că e vorba de sosirea, în orașelul Opidul-Nou, a unui tînăr care se recomandă drept poetul Vlahuță. Acest Hlestacov autohton (impostura sa e rezultatul nu al mirajului puterii, ci al mirajului reputației scriitoricești — alt semn al puternicei „condiționări" culturale căreia îi cad victimă eroii lui Caragiale) este găzduit în casa preotului Ion Mantu și a fiicei sale, domnișoara Veturia; într-o noapte, domnișoara Veturia, care a devenit marea admiratoare a „poetului Vlahuță", contemplă luna, în timp ce o umbră albă încearcă să se strecoare către bucătărie, unde doarme tînăra Marta... Și acum, digresiunea metatextuală, în care vedem o „artă poetică" de o importanță capitală pentru înțelegerea concepției despre literatură a lui Caragiale :

„Onoratul cititor trebuie să fi înțeles că tînărul poet, care e în gazdă la părintele Mantu din Opidu-Nou, nu este în adevăr poetul Vlahuță, amicul nostru. Pe acesta toți îl cunoaștem, dacă nu chiar în persoană, măcar după portretul din ultima ediție Müller a operilor sale. Amicul nostru este de o talie potrivită, mai mult scurt decît înalt; e foarte brun, are ochii negri și o mustață tot așa, barba rade. Prin urmare, cînd am spus că un tînăr înalt, cu barba blondă și ochi albaștri se recomandă domnișoarei Veturiei ca poetul Vlahuță, cititorul a trebuit să-nțeleagă că acest tînăr e un prost glumeț, care voiește să speculeze naivitatea și sentimentele familiei Mantu și ale cetățenilor din Opidul-Nou.

Dar nu numai atît. El nici nu există, și nici părintele Ion Mantu nu există, și nici domnișoara Veturia, și nici întreg Opidul-Nou; prin urmare, nici gîrla răcoroasă, care trece prin mijlocul Opidului, nici cele două alee, nici căsuțele cochete, nici grădinițele, nici stupii. Din toată povestea, un singur lucru e adevărat — luna; dar un novelist nu le poate inventa toate. Dacă găseam altceva să-i închipuiesc în loc, ca să luminez scena de la fereastră — care mi se pare că se cam aduce cu cea din actul al treilea al lui Faust — nu mi-ar fi părut rău să sacrific această planetă, atît de compromisă de la Eminescu încoace. Afară de lună dar, toate sunt tot așa de adevărate ca și multe informații pozitive, din sorginte sigură, ale unor gazete politice: curate născociri, ieșite din închipuirea autorului, și cari, prin urmare, nu merită nici un crezămînt.

Dar, mă vă-ntreba cineva, pentru ce atîtea deslușiri? Pentru că — răspunz eu — cu cît publicul este mai inteligent, cu atît se impun mai mult deslușirile asupra unei opere de artă; și cu cît o operă de artă este mai perfectă, și ca putere de concepție, și ca limpezime de execuție,

cu atît cere mai multe desluşiri. Această datorie mi se impune în cazul nostru, şi astfel nu mă pot da în lături de la îndeplinirea ei.

Cînd domnişoara Veturia este aşa de romantică şi de sentimentală, atît de entuziastă pentru poezie, ea are nevoie neapărată de o desluşire, tocmai pentru că domnişoara Veturia nu există în realitate, ci este numai o arbitrară invenţiune. Domnişoara Veturia, naşte întrebarea, poate fi aşa cum o dă autorul? Este posibilă o aşa creatură, pentru ca să fie admisibilă o aşa creaţiune? Autorul, cu toată imparţialitatea, susţine că da. În adevăr, nu mi se pare nimica monstruos în tot chipul domnişoarei Veturiei de a fi şi de a face. E adevărat că astfel de domnişoare se găsesc foarte rar, poate chiar de loc la noi. Da, dar cititorul să nu uite că povestea nu se petrece la noi, unde domnişoarele sunt prea cumînţi ca să fie entuziaste, prea culte ca să aibă admiraţie pentru literatură şi prea mîndre ca să sărute mîna ce-ar scrie un capodoperă. Povestea se petrece în Opidul-Nou, unde se pot găsi şi domnişoare naive ca eroina mea. Naşterea şi creşterea acelor domnişoare sunt cu totul altele decît ale celor de la noi; şi autorul, după toate regulile artei, trebuie să ţină foarte mult la aşa-numita culoare locală, căci amînteri invenţiunile sale devin absurde: cititorul nu le mai poate admite.

Aşa, de exemplu, dacă acest pseudo-Vlahuţă, în loc să-şi aleagă Opidul-Nou şi casa părintelui Mantu, şi-ar fi ales pentru farsa lui un orăşel din România liberă, ca, de pildă, Vălenii-de-Munte, şi casa vreunui protopop local — ar fi fost, nu un băiat deştept, cum vrea să-l facă autorul, ci un simplu neghiob. Fata popii din Vălenii-de-Munte e prea cuminte şi prea binecrescută ca să aibă entuziasm şi admiraţie pentru un poet de frunte, şi prea cultă, mai întîi, ca să ştie cine-i acela Vlahuţă.

Dacă tînărul ar fi voit să joace o asemenea farsă la Văleni, apoi nu s-ar fi dat desigur ca poetul Vlahuță, ci ca un alt personaj, mai popular, ca bunioară tribunul Flea. Fata popii nu poate avea, ca și părintele ei, decît cel mai adînc respect pentru apărătorul neobosit al sfintei biserici, care a fost totdeauna paladiul naționalității noastre.

Îmi închipui ce colosală mișcare, ce entuziasm ar fi în Vălenii-de-Munte cînd un Flea, fie chiar un Flea fals, ar ține o întrunire publică !

Dar credem că ne-am deslușit îndestul în privința domnișoarei Veturia. De acum putem să urmărim cu descrierea celor întimplate în Opidul-Nou, în ultima zi a șederii pseudopoetului Vlahuță acolo ; căci înc-o dată, să nu se uite că acela nu-i adevăratul Vlahuță, ci un farsor care se dă drept Vlahuță.

Cititorul a înțeles, desigur, însă eu îmi fac totuși datoria de a-i explica unele puncte, de amînteri îndestul de clare, din partea-ntîi a acestei povestiri.

Umbra cea albă, care iese noaptea tîrziu din casă și merge la bucătărie, și care apoi, vrînd să iasă d-acolo despre ziuă, pe cînd domnișoara Veturia visează deșteaptă la fereastra ei, inundată de valurile de lumină a lunei pline — acea umbră nu este o fantasmă, ci o persoană reală, este însuși poetul Vlahuță (adică nu poetul Vlahuță adevărat, ci farsorul, care se dă drept Vlahuță, și nici o persoană reală în sensul propriu, ci numai în sensul figurat,adică închipuit real). Umbra se dă-napoi cînd...“ etc., etc.

Ce s-ar mai putea adăuga la cele spuse de Caragiale, cînd lucrurile sînt, vorba autorului, „îndestul de clare“ ? Avem de-a face cu un text magistral, de o coerență și o logică impecabile, dovedind o strategie a argumentației fără cusur. Este o extraordinară (prin forța și prin

originalitatea ei) denunțare a clișeului literar : căci luna, prezentată drept singurul lucru *real*, este în cel mai înalt grad un stereotip, un loc comun livresc, fapt pe care Caragiale îl subliniază prin trimiterea la *Faust*. Extraordinară, de asemenea, analiză a raporturilor dintre realitate și literatură, cu scoaterea în evidență a modului în care literatura trebuie să combine elementele realului pentru ca ficțiunea să pară credibilă. Și, în același sens, a felului în care autorul trebuie să realizeze (și să respecte) logica *internă* a operei, motivarea elementelor care o compun : ceea ce este *motivată* dacă acțiunea se petrece la Opidul-Nou, devine neverosimil dacă o mutăm la Vălenii-de-Munte ; în acest caz e necesar un *nou*, un *alt* text : modificarea (înlocuirea) unui element compozițional cere modificarea, regândirea întregii structuri a operei.

Acesta este dublul demers al lui Caragiale : pe de o parte, fructificarea formelor literaturii „minore“, ale genurilor marginale, și transformarea materialului extraliterar¹ în literatură ; pe de alta, discursul metatextual lucid, necruțător de lucid, „dezgolind“ procedeul, denunțând clișeul, îngăduind distanțarea ironică față de text. Și arătînd „pe viu“, din mers, cum se face (și cum ar trebui să nu se facă) literatura.

¹ Transformare care implică o „aranjare“ originală a materialului și o punere a lui în valoare printr-o tehnică ce trebuie să producă efectul de surpriză, „de șoc“. Căci, așa cum remarcă Tomașevski, „implicarea într-o lucrare a materialului extraliterar trebuie să fie justificată de o tratare nouă și personală, altfel materialul în cauză riscă să se plaseze în afara operei“ (*Teoria literaturii. Poetica*, ed. cit., p. 274). Iar în *Tal!...*, schiță exemplară pentru modul în care elemente ale vieții cotidiene (formule stereotipe, anunțuri din trenuri, reclame etc.) sînt integrate în narațiune, dînd chiar impresia că o *generează*, Caragiale nota : „...să vedem cît înțeles filozofic, chiar din punctul de vedere al vieții practice, poate cuprinde acest cuvînt de o singură silabă — *Tal*“ (*Opere*, II, p. 254).

Caragiale și „retorica“

Să reluăm și noi textul binecunoscut :

„A ! sfântă retorică !

Cu multă pietate mi-aduc aminte de savantul Cours français de Rhétorique, prima țită de la care am supt laptele științei literare.

Minunată carte ! și ce bucurie mi-a făcut să aflu că principiile și metoda bătrînului meu curs francez, în a nu mai știu a cîtea ediție, și, de astă dată, în limba noastră maternă, hrănește și astăzi, tot așa de bine ca pe vremuri, inteligențele tinerelor generațiuni de la noi, cari-și închină viața lor frumoaselor litere.

Din acest curs bătrîn, dar totdeauna verde, al cărui imperiu nu ni-l poate uzurpa nici o inovație, am învățat și învățăm nenumăratele feluri de stiluri — stilul ...clar, concis, pompos, ușor, măreț, simplu, sublim, patetic, larg, ornamentat, chiar înflorit și alte multe. Tot dintr-însul am învățat ce sunt figurile sau tropii, cum se cheamă luarea totului drept parte și a părții drept totul, a omului drept locu-i, a locului drept omul șcl., în fine, toate subtilele deosebiri formale între sutele și miile de feluri a se exprima ale omului“.

(Cîteva păreri, Opere, IV, pp. 44—45).

Comentatorii au interpretat acest pasaj drept o condamnare fără echivoc a retoricii. Dar se ridică imediat o primă întrebare : despre ce retorică este vorba ? Textul lui Caragiale se situează între apariția ultimelor mari Retorici (Dumarsais, Fontanier) și constituirea stilisticii ca disciplină. Este perioada transiterii — și deformării — retoricii prin intermediul manualelor școlare, al căror reprezentant pare să fie și acest misterios *Cours français de Rhétorique*. În al doilea rînd, textul lui Caragiale a fost corelat cu numeroasele pasaje în care scriitorul ridiculizează *retoricul*, înțeles însă în sens peiorativ, drept grandilocvență, stil pompos, exagerare ; ceea ce ne îndepărtează, o dată în plus, de obiectivele originare ale retoricii (dar această alunecare semantică, această decădere a termenului nu este mai puțin semnificativă pentru evoluția disciplinei).

Două aspecte are în vedere Caragiale : clasificarea stilurilor și clasificarea figurilor. Figurile — practica sa literară ne-o arată — scriitorul le-a „simțit” drept aberații. Foarte rare sînt comparațiile sau metaforele „serioase” : figurile, la Caragiale sînt enorme și ridicole (v., în *Dicționar de idei primite*, „articolele” DIMINEAȚA și FURTUNA ; epitetele — vom vedea aceasta ceva mai încolo — sînt aproape întotdeauna previzibile, considerate deci drept clișee și denunțate ca atare : numeroase mărturii, ale scriitorului sau ale celor care l-au cunoscut, converg în a arăta aversiunea sa față de abuzul de adjective, în care vedea o marcă distinctivă a romantismului, altă „bête noire” a scriitorului). Cît privește problema stilurilor, lucrurile sînt mai complicate. Căci Caragiale continuă :

„Era o excelentă școală de croitorie cursul meu cu deviza clasică *le style c'est l'homme*, unde am învățat

să croiesc fel de fel de haine, să le cos, să le brodez, la nevoie să le cîrlesc, să le repar și să le scot petele; dar unde niciodată n-am aflat anume pentru uzul practic al cui sunt acele minunate și deosebite vestminte; și, necunoscînd mușteriu, se-nțelege că n-am învățat nici cum se ia măsură. Am învățat croitoria fără a mă gîndi o clipă că este o artă al cărei scop ar fi să îmbrace trupul cuiva.

Așa, cînd am ajuns și eu calfă și am voit să lucrez pe seama mea, cînd mi-a venit și mie un mușteriu, o idee, să-mi ceară o haină ca să se poată prezenta în lume, am pus mîna aiurit în grămada de vestminte și am trîntit în capul blond și buclat al unui copilaș de prințesă o mantie largă de pelerin nespălat, în spinarea unui arlechin și o largă purpură imperială, iar pe umerii mîndri ai unui tînăr Cesar, o cazacă pestriță de paiată cocoșată.

Și le-am dat drumul în lume așa, și lumea, care judecă pe oameni după vestminte, cum spune înțeleptul Nasr-ed-din-Hogia, a dat de pomană copilașului prințesii, s-a prosternat înaintea arlechinului, iar pe tînărul meu Cesar l-a fluierat și huiduit!

Ce succes!... De ce?

Fiindcă un singur stil a fost uitat savantul meu curs francez să mă-nvețe, unul singur — stilul potrivit, tocmai acela care-mi trebuia, singurul care se poate numi stil.

Nu e decît unul.

Nu știu cine a zis odată în glumă că e foarte ușor lucru să faci o statuă. Nu-ți trebuie decît o stană de piatră; în sînul ei, tocmai în mijloc, stă închis un Apollo, ca un miez viu care așteaptă să crape coaja lemnoasă. Ei! n-ai decît să o spargi tu și să dai drumul captivului... Iei o daltă și un ciocan, și scobești la o parte, în-

cet-încet, țăndără cu țăndără, învelitoarea de prisos, și Apollo apare victorios și strălucitor. Bagă numai bine de seamă să nu-ți scape dalta și să atingi miezul.

Acum poți să scoți pe Apollo păzind turmele și luminând pe ciobanii primitivi ai Tesaliei, conducându-și carul, învingînd șarpele ori cîntînd pe lira cu șapte coarde după jertfirea cutezătorului satir; poți să scoți deci un Apollo simplu, maiestos, fulgerător sau sublim — asta e chestie de stil.

— Dar bine, zic eu, care am învățat pe de rost cursul francez de retorică; eu știu în cîte feluri poate să mi se arate fiul Latonei, stilurile toate le cunosc, decît numai un lucru nu știu: cum să-i fac statua.

— Dacă nu știi, du-te de-nvață, îmi răspunde glumetul meu, și vei vedea (dacă vei fi fost chemat să poți învăța) că nu-ți trebuie de loc să cunoști toate stilurile; îți trebuie să cunoști numai un stil — stilul potrivit, care le încapă pe toate spre a se putea potrivi, după nevoie, la orice intențiune.

Așa că aceea ce cursul francez îmi spunea că erau deosebite stiluri nu erau decît variația de attribute ale unuia și același stil, attribute cari trebuiesc ținute în dulap închise, și îmbrăcate numai la nevoie. Nenorocire aceluia ce va greși haina; acela va păți ce am pățit eu cînd le-am dat drumul în lume prințisorului, arlechinului și Cezarului schimonosiți.“

Adevăarea — iată principiul fundamental al așa-zisei antiretorici a lui Caragiale. Principiu asupra căruia scriitorul revine cu insistență în Cîteva păreri. În organismul ființei vii, spune el, organele nu sînt independente ci se intercondiționează pentru a menține echilibrul și coerența întregului complex (ideea este, s-o recunoaștem,

autentic structuralistă); la fel, în opera de artă trebuie să fie o „potriveală” între intenție și expresie, altfel rezultatul este un monstru. Opera există prin structura ei: „Precum dar viața nu poate în natură să îmbrace decât o structură de dimensi, de proporții și relații de economie intimă, supuse imperiului necesității, asemenea intențiunea artistică, pentru existența și menținerea ei proprie, trebuie să îmbrace o formă de expresie, o structură materială cu dimensiuni, proporții și relații de economie intimă absolut necesare”. A stăpîni stilul înseamnă a acorda propria invenție melodică cu mișcarea „preludiului etern” al lumii și al sufletului. Potrivire trebuie să existe și între limbaj și gândire: „Niciodată gîndirea n-are alt vrăjmaș, mai cumplit decât vorba, cînd aceasta nu-i este vorbă supusă și credincioasă...” (Opere, volumul V, 1938, pp. 83—84). Și, întorcîndu-ne la Cîteva păreri, să notăm ampla digresiune pe marginea expresiilor: *îl prinde* sau *nu-l prinde*, expresii care sintetizează concepția scriitorului asupra adecvării. Exemplele date de Caragiale nu sînt mai puțin semnificative: cabotinului din teatrul „serios” îi este preferat clovnul de circ (pe acesta „îl prinde”); statuiei din marmură, executată după toate tipicurile realismului ce a dominat sculptura secolului al XIX-lea, îi este preferat popa din turtă dulce cumpărat cu cinci bani la Moși; o pînză monumentală de Makart, cu subiect istoric, cu exces de detalii „realiste” („nici o aluniță istorică nu lipsește de pe vreo figură”) este socotită inferioară unei caricaturi prezentînd un concurs de ciîni. Important aici este și faptul că toate exemplele de adecvare sînt luate din artele de *bas-étage*, marginale, ce sînt opuse convenționalismului artei „oficiale”. Caragiale este primul scriitor român care lărgeste considerabil, într-un spirit

nu se poate mai modern, sfera conceptului de artă¹. Așadar, îl prinde sau nu-l prinde : or, aici Caragiale re-găsește principiul-cheie al mării retorici antice, de dina-
inte de criză și de decădere : adevărea, funcționalitatea
(vezi în acest sens și recenta contribuție a lui T. Todorov, *Une fête manquée : la rhétorique*, în *Cahiers roumains d'études littéraires*, nr. 3, 1975). Mai mult, metaforele
utilizate de Caragiale pentru a ilustra necesitatea adev-
vării : corpul uman, îmbrăcăminte care acoperă corpul
— reamintesc, în chip de-a dreptul surprinzător uneori,
metaforele utilizate în același scop de Aristotel, Cicero
sau Tacit (astfel, întâlnim în *Retorica* lui Aristotel : „Tre-
buie să vedem dacă o stofă purpurie este potrivită unui
bărbat tânăr, care este cea care convine unui bătrîn, căci
același vestmînt nu e potrivit pentru amîndoi“ ; sau în
Dialogul despre oratori al lui Tacit : „E mai nimerit să-ți
îmbraci vorbirea chiar într-o togă grosolană, decît să ți-o
împopoțonezi cu haine țipătoare, asemenea unei curte-
zane“ ; sau în *Oratorul* lui Cicero : „Așa cum se spune

¹ Dintre numeroasele declarații în acest sens, să mai reți-
nem și pe aceasta, tot din *Cîteva păreri* : „Un sentiment analog
ne cuprinde în fața unei opere de artă, fie ea cît de înfimă sau
cît de grandioasă, fie nasul și rigla de pe zidul din dosul școa-
lei de mahala, fie Sonata lunii — și una, și alta ne pătrunde
prin revelarea unei infinite puteri, unei incomensurabile voințe“. Notăm că „nasul și rigla“ reprezintă o caricatură făcută de un
elev pe zidul unei școli de mahala și vizînd pe un profesor
cu nasul „foarte comic“ și mereu cu o riglă în mînă. Textul
lui Caragiale avansează cel puțin încă două idei memorabile :
caricatura înseamnă defulare (copiii se „răzbună“ astfel pe pro-
fesor) ; desenul în cărbune (esențializat, redus la cîteva linii)
este mai adevărat, adică mai verosimil (prin chiar exagerarea
lui) și mai puternic decît însuși modelul real : copiii nu mai rîd
în clasă de nasul profesorului, ci se duc în pauze să se amuze
privind caricatura, căci „acolo se aude cîntarea cea miraculoasă“.

despre unele femei că sînt nefardate, și că le vine bine, la fel stilul precis place chiar fără podoabe“). Să semnalăm, apoi, această curioasă afirmație din articolul *Oare teatrul este literatură?*: prin faptul că teatrul este și limbaj, el nu trebuie să fie considerat un gen al literaturii căci, „din acest punct de vedere, teatrul ar avea mai multă rudenie cu arta oratoriei“ — ceea ce situează teatrul, în mod cu totul neașteptat, în raza de acțiune a retoricii (repetăm, a retoricii clasice, care avea în vedere funcționalitatea, eficacitatea, adecvarea discursului). În fine, trebuie precizat că, refuzînd *retoricul*, Caragiale nu voia nicidecum să spună că a scrie proză e o întreprindere ușoară, la îndemîna oricui, deoarece proza ar fi fără secrete și deci s-ar putea dispensa de o retorică. Dimpotrivă. Se știe prea bine că scriitorul își căpătase reputația (întreținută chiar de el însuși) de „forțat de la plume“, că a lucrat unele texte cu o îndîrjire flaubertiană. Ca și Flaubert, Caragiale a căutat să impună ideea că un prozator trebuie să înfrunte nenumărate greutăți în lupta sa pentru a stăpîni limbajul și a construi fraza. Flaubert este primul, în literatura franceză, care a vrut să ridice proza la demnitatea poeziei, arătînd că a scrie proză e la fel de dificil ca a scrie versuri. Caragiale (care nu iubea poezia) merge mai departe: el consideră că proza este mai grea decît poezia, ale cărei secrete se pot descoperi din învățarea cîtorva reguli, pe cînd proza este mai complicată decît ar arăta-o orice tratat de retorică: „Tehnica versului, care ar părea la prima vedere foarte dificilă, e desigur cu mult mai facilă decît a prozei. În limbile moderne, versul silabic nu are aproape decît două-trei reguli: respectarea accentului natural al vorbei, numărul silabelor și exactitatea rimelor, reguli pe care orice școlar inteligent de gimnaziu le poate pricepe și le poate aplica. Apoi, se pot scrie multe versuri care să pară con-

venabile, fără multă gîndire, dacă factura lor este mai mult sau mai puțin desăvîrșită. Cu proza, însă, nu poate merge tot astfel. Dacă proza nu îmbracă niște gîndiri, numaidecît la mintea deprinsă sună a sec, se denunță singură ca lipsită de orice valoare. Afară de asta, tocmai pentru cel ce gîndește, și prin urmare are ceva de spus, tehnica prozei ascunde sute și mii de secrete, a căror subtilitate ar sfida cele mai rafinate cursuri de retorică. E o artă care s-ar părea, pentru cine nu o cunoaște, tot așa de ușoară și de naturală ca și deprinderea vorbirii uzuale, dar care, pentru cel ce-i știe cîteva secrete, rămîne un vecinic deziderat. Cine a pătruns o dată în greutățile ei s-a convins că pe deplin n-are să le poată birui niciodată“ (O bună lectură, Opere, IV, p. 286). În aver-siunea scriitorului față de retorica normativă, didactică (precum și în condamnarea, evident nedreaptă, a poeziei) un rol important îl joacă, prin urmare, și orgoliul de prozator al lui Caragiale.

Ce se întîmplă cu celelalte „stiluri“ (în afara celui potrivit) pomenite în *Cîteva păreri*? Departe de a le elimina din practica sa literară, scriitorul le-a utilizat cu insistență, oferindu-ne-vom încerca să o arătăm în capitolul următor — adevărate *exerciții de stil*. Așa cum observa Tudor Vianu, în cursul de retorică evocat de Caragiale „*stilurile sunt înjghebări fixe și codificate, capabile de a fi propuse alegerii noastre, ca orice lucru făcut înainte de a apărea noi. Străvechea înțelepciune retorică ne învață că există stiluri clare și concise, pompoase și ușoare, mărețe, simple și sublime, patetice, largi, ornamentate și înflorite. Ar fi destul să-ți alegi stilul operei tale, pentru a găsi, sub rubrica respectivă, normele care ți-l garantează*“ (Arta prozatorilor români, 1941, p. 125). Este tocmai ceea ce face Caragiale : el utilizează aceste imaginare rubrici (dintr-un fel de tablou

al lui Mendeleev al stilurilor) și ne propune *variațiuni* stilistice, exerciții pe teme date și în maniere „impuse“. Nu mai puțin important este faptul că această explorare a posibilităților limbajului și a manierelor se face prin intermediul genurilor periferice, marginale (în special la frontiera dintre literatură și jurnalistică), obținându-se acuzarea, îngroșarea și denunțarea mai vehementă a manierei. Sau, în altă perspectivă, așa cum spune Pierre Kuentz : „*C'est dans la marginalité que se réalisent les opérations rhétoriques qu, plus exactement, c'est dans la marginalisation qu'elles se soutiennent*“ (*L'enjeu des rhétoriques*, în *Littérature*, 18, p. 3) ¹.

O altă idee care revine obsesiv la Caragiale este aceea a motivării compoziționale. Felul în care el pune chestiunea coincide cu modul în care a abordat-o și o abordează poetica modernă. Scriitorul avea, mai întâi, o conștiință acută a caracterului proliferant, infinit catalizabil, al textului (și al frazei). Teatrul romantic este respins și pentru faptul că include nenumărate pasaje parazitare. Din Hugo și Schiller se pot tăia, consideră scriitorul (*Cronica teatrală* (II), *Opere*, IV, p. 167) acte întregi, iar fiecare act e la fel ca „un organism de pe treapta zoologică din urmă, care, fragmentat în cîte părți

¹ Să nu uităm nici faptul că opera aceluia care a ironizat retorica se pretează admirabil — și pentru rațiunile pe care le-am enumerat mai sus — la o analiză întreprinsă cu instrumentele de lucru ale retoricii. Un singur exemplu, dintr-un studiu al lui Șerban Cioculescu : „*Ironia sa este foarte ușor de definit, ca și antifraza, din figurile vechii retorici. Ea nu spune lucrurilor pe nume; nu întrebuințează însă forma vagă a eufemismului, din arsenalul politeței, ca bunăoară: un om nu prea inteligent, pentru un prost sadea. Ci, dimpotrivă, folosește tocmai noțiunea contrară, avantajoasă victimei: inteligentisim !*“ — Ironia în opera lui Caragiale, în *Varietăți critice*, 1966.

voiești, îți dă tot atâtea vietăți de același fel“; din *Hernani* se pot scoate foi întregi, tirade, discursuri (ibid., p. 36). De pe o poziție similară, Valéry condamnă romanul: „*La proportion des phrases qui ne travaillent pas est énorme dans un roman*“ — *Cahiers*, t. XVII. O frază din *Literatura și artele române în a doua jumătate a secolului XIX* (Opere, IV, p. 64) vine să întărească această idee: „Să începem dar; spațiul strîmt de care dispunem nu ne permite a ne prea lungi la prisoase de stil“; așadar — stilul ca „umplutură“ și ce stil: „un an a fost roditor cît un veac pentru avîntul cu care acest popor s-a aruncat ca o *Andromedă* dezlănțuită, la coapsa fugo-sului *Pegaz*, pe calea fără de capăt cunoscut a progresului!“ — ibid., p. 63). În proză lui Caragiale, „umpluturile“ (numeroase) există doar în funcție de intențiile parodice ale scriitorului; altfel — s-a observat de mult — descrierile, digresiunile etc. sînt eliminate, de unde caracterul dramatic al multor schițe și momente (Paul Zarifopol remarcă foarte exact că „*artistul nu știe cum să scape de vorbă, ca să-și arate cît mai direct figurile care debordează încetineala și uscăciunea abstractă a cuvîntului*“ — *Publicul și arta lui Caragiale*). Esența operei este coerența, logica ei internă; decisivă este construcția, felul cum se realizează arhitectura operei. Iată, în acest sens, mărturia fiului său Luca: „*Mi-a dovedit că Macbeth e capodopera artei dramatice. Construcția arhitectonică ți-e dată de la început, că soarta lui din prima scenă este pecetluită și, știind ce are să se întîmple, nu te mai interesezi decît de partea pur artistică, cum are să se întîmple*“ (s.n. — în *Caragiale, „Biblioteca critică“*, Editura Eminescu, 1974, p. 22). Opera trebuie să se afle sub semnul echilibrului, al concordanței dintre legile ei interne și ceea ce își propune să reprezinte: „*Fie oglinda imperfect sferică, neregulată, deformată, burdușită,*

oricum colorată, ea își va păstra ca atare un mod totdeauna același de oglindire — totdeauna va fi un echilibru, un chip constant de raporturi între ce și cum se oglindește“ (Opere, IV, p. 47; această frază conține în fond teza fundamentală a noii critici sociologice din descendența lui Lukács, reprezentată de un Zérafra de pildă, care studiază consonanța dintre structurile românești ale lui Balzac, Joyce, Kafka etc. și structurile sociale reprezentate în romanele respective). Acesta este deci criteriul fundamental și infailibil: „Într-un cuvânt, este (opera) logică cu ea însăși? Căci, dacă ne importă altceva decât logica proprie a lucrării, atunci ne rătăcim de nu ne mai putem găsi“ (ibid., p. 462). De aici pînă la discutarea virtualităților compoziționale, a posibilităților care stau în fața creatorului și din care el trebuie să aleagă pe cea adecvată, a versiunilor aberante la care se poate ajunge prin transgresarea normei motivației, nu mai e decât un pas. Și, făcînd acest pas, Caragiale înlocuiește retorica (mai exact spus, un anumit fel de a înțelege retorica și poetica clasică) prin poietică. El se va situa chiar în inima operei, în centrul procesului de fabricare, de producere, de instaurare a operei; el va adopta perspectiva unui — este propria sa expresie — „practicant“ al literaturii, pe care o judecă din interiorul ei. Să vedem mai întîi un exemplu de versiune aberantă, illogică, nemotivată, a unei opere: comentînd drama lui Delavrancea *Apus de soare* — elogiată pentru logica și simetria construcției, pentru reușita frescei — Caragiale scrie: „Dar un ochi nedeprins cu d-alde astea are să ceară magistralele frescuri de stil larg amănunte picante de miniatură «Pompadour»; are să pretindă totdeauna într-o tragedie eroică trama ingenioasă — vreun copil de țîță furat din leagăn și-necat în prolog, regăsit la bătrînețe și salvat în epilog: «Mulțumesc,

dumnezeul meu!» — sau vreo scrisoare scrisă înainte de actul întâi, pe care toți, în toate părțile, o caută iar eroul nu poate expira pînă nu-nghite la sfîrșitul actului al cincilea scrisoarea... pierdută; ori o să dorească sfredelirea gratuită a unui suflet care pe față s-a arătat întreg ca soarele...“ (Opere, IV, p. 464). Caragiale își încheie articolul cu un citat din Goethe, care este și el în cel mai înalt grad reprezentativ pentru teoria motivării compoziționale: poetul, spune Goethe, subordonează natura personajelor sale efectelor pe care vrea să le obțină; astfel, dacă l-ar fi reprezentat pe Egmont, conform adevărului istoric, tată a numeroși copii, comportarea sa ar fi părut neverosimilă; Egmont-personajul este un alt Egmont, „în armonie cu intențiile mele practice“. Este în această afirmație a lui Goethe, împărtășită de Caragiale, o subliniere apăsată a principiului verosimilității intrinseci a operei; regăsim un principiu fundamental al poeziei lui Aristotel, preluat și sintetizat de Boileau într-o formulă celebră, citată (oportun) și astăzi în unele dezbateri în jurul realismului: „*Le vrai peut quelquefois n'être pas vraisemblable*“. Iar Goethe conchide: „Atunci la ce-ar mai servi poezii dacă ai pretinde numai și numai să repete povestirile istoricului?...“. Iată și o posibilă versiune a lui Othello, un Othello în maniera lui Victor Hugo, punînd în lumină diferența dintre organismul necesar al ființei vii și structura voită a lucrului artificial: „Închipuiți-vă pe «stupidul turc» venind în fața scenei, luînd o poză demnă și începînd să ne debiteze o tiradă în care să enumere mai întâi toate suferințele sufletului său și toate torturile imaginabile cu cari proiectează să pedepsească pe nenorocita Desdemona! Toate comparațiile între starea sufletului său cu torturile Tartarului, toate blestemele retorice, toate amenințările de lux poetice

ne-ar face să dăm din umeri și să zicem: «Maurul acesta nu e gelos ca un maur ce se respectă, e numai un lăudăros oriental!». Și, din momentul acela, n-am mai purta de loc grija de soarta năpăstuitei venețiene. Căci, din două una: ori e în adevăr gelos pînă la cumplita crimă, și atunci n-are vreme să mai țină discursuri, și mai cu seamă kilometrice, și încă în versuri distilate; ori, dacă le ține, și-a scos tot focul de la inimă, și n-are să se mai potrivească, la urmă, crima de loc. Prin urmare, ori crimă fără discurs, ori discurs fără crimă» (*Cîteva păreri*, loc. cit., pp. 40—41). Prin urmare, vom sublinia noi, efectul final urmărit de autor — crima — exercită o determinare, o constrîngere retrogradă, impunînd alegerea unei soluții — la Shakespeare, replica: „Cum să-i omor?” — în concordanță cu natura personajului, și eliminînd, ca neverosimilă și nemotivată, posibilitatea unei tirade sforăitoare. Precum Lessing în *Dramaturgia de la Hamburg* și în *Tratatele despre fabulă*, Caragiale experimentează literatura potențială: pornind de la o temă dată, de la un anume subiect, el imaginează diferitele modalități posibile de tratare, de „punere în text”. În *Cîteva păreri* întîlnim două exemple semnificative. Într-o primă etapă, Caragiale reduce la minimum intriga („fabula”, este termenul întrebuintat de el) din două piese care au elemente comune — Regele Lear și Hoții — după care dezvoltă acțiunea în două direcții diferite și compară versiunile obținute. Firește, e vorba de direcțiile pe care le-au urmat Shakespeare și Schiller, dar important este că, situîndu-se pe poziția creatorului care are de optat între mai multe dezvoltări posibile, Caragiale reface drumul parcurs de fiecare dintre cei doi autori, verificînd validitatea soluțiilor prin raportarea la criteriul motivației. Astfel, Shakespeare își lasă personajele să facă ce sînt în stare să

facă; Schiller le obligă să ne spună cum sînt ele. Shakespeare este lăudat pentru faptul că eroii săi acţionează în concordanţă cu firea lor, Schiller este condamnat pentru intervenţionismul său (îşi laudă, critică sau admiră eroii) şi pentru abuzul de tirade, încît în *Hoţii* vom avea „un torent continuu de afirmări exterioare, fără vreo confirmare interioară“. Dar, într-o etapă superioară, Căragiale imaginează la modul absolut, inventînd cu adevărat versiunile. Ni se prezintă subiectul (naraţiunea minimală) ce va fi dezvoltat, iar opera apare — ca să reluăm expresia lui Etienne Souriau — drept un „*monstre à nourrir*“. Fragmentul următor din *Cîteva păreri* este un admirabil exemplu de cercetare poetică, de investigare, exploatare şi analiză a virtualităţilor discursului literar.

„Un autor ne povesteşte istoria a doi prieteni, fraţi de cruce, cari se ceartă, se duşmănesc, se bat şi se omoară pentru — o femeie, se-nţelege.

E o poveste veche; nu face nimica însă: dacă povestitorul va fi un artist, o vom asculta încă o dată cu plăcere, precum ascultăm totdeauna un cîntec din copilărie, numai să fie bine executat — lucrurile frumoase nu se-nvechesc niciodată.

Să vedem.

Artistul ne arată mai întîi ce legături strînse erau, încă din şcoala primară, între cei doi prieteni, Petru şi Paul; cum niciodată nu s-a dezminţit devotamentul şi stima unuia pentru altul; cum unul a scăpat de la moarte pe altul cu primejdia vieţii sale proprii şcl... Dar iată că Petru, care iubeşte foarte gelos pe o femeie, Tincuţa, începe a avea bănuieli în privinţa lui Paul.

Femeia e o femeie ca toate femeile cuminţi: ea nu e nebună să lupte a risipi bănuielile lui; ba, prin zîmbete cu două înţelesuri, prin protestaţii intenţionate

stîngace, prin lacrimi ostentativ picurate, hrănește sistematic acele bănuieli. Femeia își cunoaște bine arta: un bărbat, cu cît teme și bănuiește, cu atît e mai ușor de stăpînit. Ea știe că un prietin bun al bărbatului care o iubește este totdeauna o mare primejdie pentru imperiul ei: o ruptură între cei doi prieteni, îndepărtarea importunului, este un triumf neapărat pentru politica femeii, politică de pacinică și neturburată stăpînire. Pentru a ajunge la acest triumf, femeia are un arsenal întreg de arme; le poate rupe fără succes pe toate, afară de una, una supremă, dar absolut sigură.

Tincuța începe să vorbească cu Petru numai și numai de Paul: Paul în sus, Paul în jos; Paul e drăguț, glumeț, spiritual, nostim, charmant. Petre cam începe să țifnească. Dar iată, intră Paul: Tincuța nu poate stăpîni un strigăt și o mișcare de mulțumire. Cu toate că Paul e foarte grăbit, ea nu-i dă voie să plece: trebuie neapărat să dejuneze cu ei. La dejun, Petru ceartă slugile, cît p-aci să dea cu farfuria-n cap jupînesei, pe cînd Tincuța și Paul rid și povestesc fel de fel de nimicuri. Seara, la masă, ea regretă că nu l-a poftit și pe Paul. N-are poftă de mîncare și stă pe gînduri, cu privirile pierdute; bate toba repede cu degetele pe masă; oftează; se scoală; e nervoasă; plînge tam-nisam fără să poată spune de ce. Apoi se scoală și adoarme sughițînd. În fine, un cortej întreg de simptome alarmante. Peste noapte, se zvîrcolește sub opresiunea unui vis urît; geme, dă un țipăt, și Petru aude clar, printre dinții ei cari scrișnesc, un nume!... Grozav!... «Ah! Paul!».

Soarta lui Paul e hotărîtă acum. Petru a mai avut cu amicul său oarecari mici împunsături; de astă dată, ruptura trebuia făcută cu toată pompa. Se-ntîlnesc. Petru, foarte-ncruntat, îl invită, ca după vechiul lor obi-

cei, să bea o bere împreună într-un colț discret, pentru că are «să-i spună ceva»... Acuzări categorice și violente de o parte... protestări de nevinovăție de alta; și, vorba înfierbîntîndu-se :

— «Mișelule ! Trădătorule !... pentru femeia mea...

— Neghiobule ! pentru o...

Atunci Petru se scoală drept în picioare, ia halba-n mînă, o ridică dasupra frunții vechiului său prietin și... » Cîteva puncte...

Și?... și?... zic eu în culmea neliniștii.

«Trebuie să spunem (urmează autorul) că Petru era una din acele naturi pasionate cari poartă în adîncul sufletului lor mai multe motive de turburare decît le poate da lumea de afară : ele sunt ca marea. Priviți-o sub cerul senin, sub picla apăsătoare a ecuatorului, cînd nici o suflare cît de ușoară nu adie dasupră-i, priviți-o cum începe-a fierbe ; clocotește, se umflă, se ridică uriașă ; se zbate, se smacină, tot mai tare și mai tare, tot mai iute și mai iute, vasta anarhie a talazurilor peste talazuri ! Am omorît zeii ! e mort Neptun ! n-are cine să le mai înțelenească cu o singură-ncruntare, cu un singur semn. Uitați-vă ce zbucium satanic din chiar senin ! Ascultați mugetul acesta zguduitor de ceruri ! Corăbier, nu-ți mai pierde vremea, atît de prețioasă pentru mîntuirea sufletului tău ! lasă sforile velelor și închină-te : adîncul te cheamă nerăbdător ! Uraganul năprasnic e în culme ! Cine ? cine l-a pornit cu așa grozave porunci ? Marea însăși. Ea se chinuie din propriul și profundul ei neastîmpăr. Iată sufletul omului pasionat... ».

— Ce frumos stil ! ce minunat ! zici d-ta. Iată un model de stil pompos, grandios, sublim.

— Mărturisesc, răspund eu, că n-am prea citit de mult un curs de retorică. Poate că în retorica d-tale ofi-

cială așa lucru să se numească stil sublim; să-mi dai însă voie să-l numesc, cu tot respectul pentru d-ta...

— Cum?

— Stilul prost.

— Ce? Dar ăsta este stilul tuturor poezilor celebri, ca Victor Hugo, Schiller, Lamartine, Bolintineanu...

— Poate fi și al lui sfântul Ion Gură-de-Aur, tot cum zic eu rămîne.

— Dar de ce? nu-nțeleg.

— Tocmai fiindcă nu-nțelegi... Dumneata ai uitat se vede că, pe cîtă vreme noi am privit împreună panorama mirifică a mării numai de hatîrul unei uzate și banale comparațiuni, ai uitat că, departe de acel impunător spectacol, într-un colț discret de berărie, amicul nostru Petru stă cu halba ridicată deasupra frunții închipuitului său rival. Dumneata nu bagi de seamă, pentru că ești distras, că cei doi vechi prieteni sunt osîndiți să mai stea mult în aceeași atitudine, ca grupul lui Canova, Teseu răpunînd pe Minotaur, fiindcă autorul mai are încă vreo treizeci de pagini de digresiuni, cari se numesc, în critica modernă, analiză psihologică.

— Dar atunci, vrei să reduci novela la proporțiile unui simplu fapt divers de ziar, și romanul la forma strictă a unui raport de agent polițienesc.

— Ba nicidecum; dar plimbă-mă pe mare la vreme și cu socoteală. Toate priveliștile mării și toată banala d-tale ingeniozitate de a-mi compara chinul sufletului omenesc cu al talazurilor îți sunt gratuite, și mie chiar nule. Eu voi s-auz pocnetul paharului spart în capul lui Paul... Mă smulgi de lîngă el printr-un marafet uzat; îmi oprești brutal o mișcare pornită; mă plimbi pe la ecuator, pornind artificial o altă mișcare, de un ritm disparat, și, pe cînd eu port grije de soarta lui Paul, înghesuit într-un colț strîmt, d-ta cauți a mă face să plîng

soarta unui corăbier pierdut în pustiul talazurilor. Dar ce sunt eu? Ce e capul meu, să te joci cu el ca un copil cu o minge, pe care o bate fără socoteală de toți pereții, lovind-o când cu mîna, când cu piciorul? Auzi d-ta! pentru ca să-ți numesc sublim stilul, d-ta să-ncerci a mă face să iau o halbă drept sabia lui Damocles, și o berărie, drept Labirintul, să confund pe Petru cu Te-seu și pe Paul cu Minotaurul!

Ei, nu! stilul care vrea să mă prostească astfel nu-l pot numi sublim; îl numesc altfel."

Prima întrebare la care încearcă să răspundă aici Caragiale, după ce a prezentat schema subiectului, este: cum să „umpli” textul, sau, altfel spus, cum să transformi în text, să „textualizezi” datele principale ale unui conflict epic. Acestei întrebări, scriitorul îi adaugă imediat o a doua, la fel de importantă: cum să eviți „umpluturile” nemotivate, digresiunile parazitare. Modelul de stil „pompos”, pe care Caragiale îl asimilează în mod destul de abuziv „analizei psihologice”, este în fapt o digresiune ce stopează în chip arbitrar acțiunea, atacînd deci și nivelul temporalității narative. Morala: ceea ce este inutil trebuie eliminat. Interlocutorul imaginar al lui Caragiale întrevade atunci o asemenea subțiere a textului încît nuvela și romanul s-ar reduce la dimensiunile unui fapt divers sau ale unui proces-verbal: frază capitală, căci ideea caracterului rezumabil al textului narativ a fost exploatată de teoria literară modernă și în celălalt sens, de unde teza derivării formelor literare din așa-numitele „forme simple” (vezi André Jolles, *Einfache Formen*, 1930); și nu spune însuși Caragiale, în schița *Om cu noroc!*: „Mă gîndeam tocmai ce roman bogat și senin s-ar putea face din studiul vieței acestui tip de om fericit...” (s.n.). Cît privește chestiunea umpluturilor, re-

plica lui Caragiale e fără echivoc : digresiunile trebuie făcute „la vreme și cu socoteală“...

Întilnim această *practică poietică* și în textele literare ale lui Caragiale. Reamintim situațiile, analizate în capitolul anterior, din *Poveste* și din *Poetul Vlahuță*; scriitorul imaginează dezvoltările posibile ale narațiunii, transformă un text într-altul, arată — în special în *Poetul Vlahuță* — felul în care modificarea unor elemente ale povestirii duce la restructurarea textului. Și să cităm din nou finalul din *Două loturi* : „Dacă aş fi unul dintre acei autori care se respectă și sunt foarte respectați, aş încheia povestirea mea astfel. (...) Dar... fiindcă nu sunt dintre acei autori, prefer să vă spun drept : după scandalul de la bancher, nu știu ce s-a mai întâmplat cu eroul meu și cu madam Popescu“. Denudînd procedeul, Caragiale face în același timp literatură potențială, fructificînd două din soluțiile posibile de „închidere“ a textului. Dacă aş fi un autor ca... , aş face în felul următor : iată un mod *poietic* de a înțelege literatura. Dorința de a depăși retorica, pe care o vedea compromisă prin faptul că a abandonat principiul *adecvării*, a făcut din Caragiale primul nostru *poietician*, atît în planul teoriei cît și în acela al producției literare.

Caragiale și exercițiile de stil

Într-un autoportret, Caragiale se definește astfel : „Fost sufler, fost autor și director de teatru, a contractat din copilărie multe din apucăturile actorilor : e tipul cabotinului literar“ (Opere, III, p. 259). Fraza numește, sub un înveliș ironic, o calitate fundamentală a lui Caragiale : capacitatea mimetică, permanenta disponibilitate, arta de a utiliza diferitele stiluri și registre ale discursului literar și nu numai literar. Ca și celebrele pastişe ale lui Proust după Balzac, Flaubert sau Saint-Simon, multe din textele lui Caragiale sînt în fapt studii asupra stilului, studii atestînd un excepțional simț critic : astfel de texte sînt adevărate demonstrații de practică scriitoricească, și — așa cum foarte bine a observat Paul Zari-fopol — ele ar putea servi admirabil educației stilistice în școli. Înainte de a vorbi despre forma superioară a acestei praxis a scriiturii, exercițiul de stil, să vedem ce reprezintă pentru Caragiale parodia și pastîșa. Anunțînd Marele concurs literar al „Moftului român“, Caragiale preciza : „Autorii sînt absolut liberi să aibă orice vederi sociale, morale, politice, filozofice, estetice etc. ; pot trimite lucrări vesele, triste, hazlii, lugubre, sentimentale, răutăcioase, infame, candidе, grave sau umoristice, orișicum ; pot scrie după orice școală le convine, clasică, romantică, naționalistă, realistă, idealistă, decadentistă,

parnasianistă, fantazistă, secesionistă, optimistă, pesimistă, obscurantistă etc.“ (Opere, III, pp. 404—405, s.n.).

A scrie după școală — iată o primă definiție a pastişei. Să notăm și o altă definiție, din preambulul la „anecdota orientală” *Pradă de război...*, text prezentat drept o adaptare ce ar putea fi numită — ca să-l parafrazăm pe Topîrceanu — o *pastişă originală*: „Noi ne mărginim acuma a spune încă una din năzdrăvăniile lui (ale lui Nastratin Hogeia, n.n.), despre care credem că nu s-a povestit încă la noi, și pe care am aflat-o dintr-o carte prețioasă talmăcită din turcește. Noi o povestim aci pe românește, ținând seama nu atît de textul străin, cît de firea limbii noastre și prin urmare de priceperea românului“ (Opere, III, p. 416). Parodia este în primul rînd o lectură critică a textului luat drept model, lectură ce permite caricatura, îngroșarea caracteristicilor, a procedeelelor vizate. Modelul, chiar nenumit, poate fi recunoscut cu ușurință: cele mai notorii „victime” ale lui Caragiale sînt, se știe, Macedonski, Bolintineanu, Delavrancea. Parodiile în versuri sînt în general de un haz destul de ieftin (cu cîteva excepții: *Amiază maură*, *Primăvară*) și trădează, așa cum s-a remarcat, o atitudine conservatoare față de poezie, un refuz sistematic al noului (vezi în acest sens articolul din 1936 al lui Șerban Cioculescu, *Caragiale și poezia*, în *Caragialiana*, 1974, pp. 59—70). În schimb, parodiile în proză sînt, toate, memorabile. Scriitorul depășește de fapt parodia, și textele nu trimit atît (sau numai) la un anume autor, cît la un stil sau la un curent literar. Admițînd că în *Smărandița* sau în *Dă-dă-mult ... mai dă-dă-mult* Caragiale parodiază pe Delavrancea, trebuie totodată să precizăm că aceste texte reprezintă cea mai exactă și mai necruțătoare denunțare a unei literaturi în care primau viziunea idilică, excesul metaforic, inflația de adjective, a unei literaturi,

aşadar, obsedată de prejudecata scrisului „frumos” şi favorizînd proliferarea discursului. Comentîndu-l pe Caragiale parodist (*Selecţie din selecţie*, ed. Eminescu, 1973), Cornel Regman a arătat că scriitorul denunţa *avant la lettre* clişeele literaturii sămănătoriste: pornind de la Delavrancea, Caragiale anticipa o anumită direcţie a evoluţiei literaturii, intuia transformările posibile ale unui anume stil, iar modul în care s-au manifestat bună parte din scriitorii sămănătorişti i-a confirmat intuiţia. Există o mărturie interesantă, a lui D. Gusti, privind felul în care Caragiale considera că se poate obţine o povestire în maniera lui Delavrancea: „... Caragiale mă invită la el, şi cum am intrat în locuinţa sa, a luat ultimul număr din ziarul Universul ce sosise proaspăt, şi înainte de a-l citi, s-a oprit parcă cu dinadinsul la «o întîmplare din capitală» şi adăogă, foarte grav şi sentenţios: «Doctore, să-ţi dau o reţetă: cum se scrie o novelă à la Delavrancea. Îţi pregăteşti de mai înainte un dicţionar cu cuvinte luate din cronici şi apoi înlocuieşti fiecare cuvînt din „întîmplarea din capitală” a ziarului cu un cuvînt din cronici — şi iată, vei avea o novelă à la Delavrancea»” (O novelă à la Delavrancea, în *Revista fundaţiilor*, 1945; apud Caragiale, *Scrisori şi acte*, ediţia Şerban Cioculescu, 1963, p. 31). Reţeta propusă de Caragiale arată că nu avem de-a face cu o simplă parodie: este vorba mai curînd de transformarea unui text într-altul (şi, semnificativ, textul de bază este un *fact divers* de ziar), ceea ce duce la un exerciţiu de stil după principiul, exploatat adesea de Caragiale, „temei cu variaţiuni”; textul rezultat este o variantă stilistică nouă, indicînd o anumită manieră literară. Scriitorul — repetăm — explorează astfel virtualităţile discursului literar, prefigurînd orientări ulterioare, ca sămănătorismul sau poporanismul (acesta din urmă vizat, prin analiza unui „model de gen”, şi într-un text

din 1910, *Nimic nou...*, — *Opere*, IV, p. 501). Iată cum, exprimînd un punct de vedere lucid și critic, diagnosti-cînd precis maladiile și tulburările de creștere ale unor curente și tendințe literare, parodiile în proză ale lui Caragiale confirmă teza lui Pompiliu Constantinescu: „*Literatura noastră oferă paradoxul apariției unui mare creator de comedie, în plin sentimentalism romantic, în plin sămănătorism liric*“ (*Figuri literare*, 1938). A unui mare creator comic și, adăugăm noi, a unui critic de rară pătrundere, încît opera sa joacă, în cadrul literaturii române, un rol de plăcă turnantă: ea asigură operația de substituie dialectică între două epoci literare și marchează intrarea în „vîrsta modernă“ a literaturii noastre.

Reluăm mai înainte ideea că proliferarea discursului a preocupat în mod constant pe Caragiale. Scriitorul avea în mod acut conștiința unei posibile literaturi infinite, a unei acumulări monstruoase, necontrolate, de pagini tipărite, fenomen favorizat de acea extraordinară invenție pe care omul — Caragiale o spune în repetate rînduri — n-a reușit s-o utilizeze și s-o stăpînească cum trebuie. O glumă aparent inofensivă, *Rețetă practică pentru a face o lucrare literară, în genere* (*Opere*, III, p. 314), parcă o replică la adresa faimosului îndemn al lui Eliade, avertizează asupra pericolului grafomaniei: „*Iai o testea de hîrtie, un condei, o sticlută cu cerneală. Dacă lucrezi numai ziua, nu-ți trebuie nici lampă, nici luminare, și nici tutun, dacă nu fumezi.*

Pui hîrtia și cerneala pe masă, iai condeiul în mînă, îl moi în călimară potrivit, ca să nu pice și să-ți faci ursuzlic, te așezi frumos pe scaun și începi să scrii.

După ce ai scris o foaie, o dai la o parte, și te apuci de alta — e bine să scrii foile numai pe o față, nu pe amîndouă, fiindcă e mai practic pentru zețar — căci desigur lucrarea d-tale e menită să vadă lumina.

Scrii și scrii pînă ostenești, și pe urmă te oprești să te odihnești, și pe urmă iar scrii, și tot așa pînă isprăvești.

Acuma, ce scrii — asta e treaba d-tale. După părerea noastră însă, dacă scrii, fă încaileă o lucrare mare și lungă — tot e mai lesne decît fleacurile mici și ușoare, cînd ai o dată rețeta sigură¹. În același sens merge diatriba împotriva rubricii *Poșta redacției*, rubrică încurajînd grafomania și spanacografia: „Dar să deschid o rubrică specială, unde să stau de vorbă cu toți aceia cari, neavînd altceva mai bun de făcut, mă bombardează cu ofertele lor benevole de colaborare! Să stau de corespondență cu orice licean care nu merge la liceu; cu oricine, funcționăraș administrativ, judecătoresc, telegrafo-poștal sau comercial, dascălaș ori dascăliță, care, avînd succese de spirit în cercurile sale familiale, colegiale sau amicale, s-apucă, în momentele-i pierdute, să anuleze hîrtia albă cu ineptiile sale, anexate pe lîngă o scrisorică

¹ Există puncte comune între acest text și unul al lui Cehov, din 1885, intitulat *Reguli pentru scriitorii începători* (Opere, III, 1955, p. 227). Ideea centrală e aceeași: „Mîncărimea scrisului e într-adevăr de nevindecat“. Spicuim din „regulile“ indicate de Cehov: „8) E foarte ușor să te faci scriitor. [...] De aceea nu te sfii... Pune înaintea ta o coală de hîrtie, ia pana în mînă și după ce ți-ai îmboldit imaginația, dă-i drumul! Scrie despre ce vrei... (...) 12) Dacă vrei să scrii, procedează în felul următor: Alege-ți mai întîi o temă. În această privință, ai deplină libertate. (...) 13) După ce ți-ai ales tema, pune mîna pe un condei cu penița neruginită și așterne tot ce poțestești, cu un scris citeț, fără bucle și codițe, pe o singură parte a coalei, lăsînd cealaltă parte neatinsă. Acest din urmă lucru e de dorit nu atît pentru sporirea veniturilor fabricanților de hîrtie, cît pentru alte considerente, superioare“. Caragiale are însă în vedere extinderea textului, pe cînd Cehov recomandă debutantului conciziune, pe motiv că bucățile mai scurte au șanse sporite de publicare.

«cu rugămintele de a găsi un locșor cât de mic în multstimata dv. foaie» !

Articolașe, poezioare, epigrame, idile, satire, poeme-n proză și fel de fel de meditațiuni, reverii și alte asinării !

Dar cine strică ? Autorii ?

Nu !

Strică oamenii cari-i încurajează, cari îngăduie din când în când să se arate la lumina tiparului ridicula ori deplorabila monomanie de publicitate a unor creaturi d-abia în stare a fi proști cititori, necum autori suportabili.“ (Opere, IV, pp. 445—446). Această repulsie față de grafomani se materializează uneori în viziuni borge-siene, neliniștitoare, în imaginea de turn Babel a produ-cțiilor tipărite : se reține tabloul — pe care îl vom evoca și puțin mai departe — mulțimii care năvălește asupra chioșcurilor de ziare, pentru a se hrăni cu „Pîi-neia noastră cea de toate zilele“ (Opere, IV, p. 329) ; la fel de elocventă este parabola literaturii ca... ladă cu vechituri (Cronica literară, în Opere, IV, p. 405). Pro-ducția literară de sfârșit de secol — „informă, confuză, haotică“ — este comparată cu lada enormă lăsată moș-tenire de un bătrîn maniac, ladă în care (Caragiale se lasă aici în voia plăcerii enumerărilor) se găsesc fel de fel de obiecte, vechituri, gunoaie, petice etc. alături de lucruri cu adevărat prețioase. Interesant e că viziunea proliferării literaturii se extinde și asupra criticii. O frază dintr-o recenzie la Criticele lui Gherea (Opere, IV, p. 293) pare să reprezinte un prim semnal de alarmă : „O parte însemnată din volum conține articole de critică asupra unor critice ale altor critici. Eu, cetățean al unei țări care se află într-o situație destul de critică în privința producerilor și prea productivă în privința criticelor, simț sîrește sațiul pentru cele din urmă, cu atît mai mult cu cît mi-e sete de cele dintîi“. Iar în introducerea la rubrica

sa din *Universul* din 1899, rubrică intitulată „Notițe critice“, Caragiale arată cum critica criticii devine un fenomen din ce în ce mai caracteristic, căci „*acei cari vor să fie și mai și critică criticele acelor critici*“ (*ibid.*, p. 371).

Caragiale, am mai spus-o, a intuit caracterul infinit catalizabil al frazei și, implicit, al textului. Ceea ce a observat el în practica sa literară a devenit o idee prețioasă în lingvistica și teoria literară modernă (Chomsky, Torgeby, Barthes, Genette etc.), căci dacă o frază poate fi, în principiu, extinsă la infinit, limbajul reprezintă atunci o *structură infinită*, fiind deci în același timp structurat și infinit, organizat și liber, supus anumitor legi dar încercînd adesea să le încalce. O serie de texte ale lui Caragiale par să experimenteze aceste virtualități infinite ale frazei, scriitorul reluînd astfel, în alt plan, ideea mai sus amintită a infinității producțiilor literare. Un exemplu este acel *Proces-verbal* al lui Mitică Pișculescu, pe care îl reproducem mai încolo, în schița noastră de antologie a exercițiilor de stil caragialiene: textul este de fapt o unică și imensă frază, decupată arbitrar, poticnindu-se invariabil ori de cîte ori comisarul — plin de bunăvoință, totuși — secției 55 încearcă să oprească șuvoiul cuvintelor și să controleze legăturile sintactice și logice dintre fraze: dînd ascultare unui impuls natural, Mitică Pișculescu așterne pe hîrtie o *singură frază*, pe care o „sparge“ supunîndu-se unor convenții și norme ce-i rămîn obscure. A începe un nou alineat (și deci o *altă frază*) este pentru el o teribilă tortură și o mare dilemă, din care caută să se salveze cu ajutorul formulelor passe-partout: „*Considerînd că*“, „*Avînd în vedere că*“. Efort pe care nu-l face ziarul „*opozant fără programă, nuanță liberală-conservatoare*“ căruia Caragiale îi atribuie prima „*variațiune*“ din *Temă și variațiuni*: nici un motiv nu pare să determine în chip *necesar* (doar,

poate, rațiuni de spațiu tipografic) stoparea înșiruirii celor aproape 300 de cuvinte. Fraza se umflă ca aluatul, își are germenii creșterii în ea însăși: exceptînd conjunțiile și prepozițiile, practic fiecare cuvînt poate primi și alte determinante (care, la rîndul lor...), poate da naștere altor asociații. O victimă a proliferării frazei este și Farfuridi, atunci cînd se lansează în ceea ce ar trebui să se afle tocmai sub semnul ordinii și al rigorii construcției: discursul, oratoria. Si dacă un Mallarmé se simțea paralizat în fața hîrtiei albe, virginale („le vide papier que la blancheur défend“), Caragiale exprimă, la modul ironic și enorm, aceeași neliniște: „A! de ce nu poate și pana mea, alergînd făr-a se poticni, străbate întînsele albe cîmpii?... Cum nu știu și eu birui pe nerăsuflăte candoarea cîtorva testele de hîrtie?... Pentru ce, crude ursitoare, nu e-n stare și mîna mea seacă să toarne atîtea generoase torente și cascade de proză?“ (Opere, II, 240). Autoflagelare inutilă; Caragiale a arătat că știe să „toarne... generoase torente și cascade de proză“: a făcut-o însă pentru a le denunța.

Parazitare apar, în general, descrierile (vezi în acest sens, Șerban Cioculescu, Caragialiana, pp. 101—102); o serie de texte arată, fără echivoc, că ele sînt, pentru Caragiale, umpluturi, excrescențe pe trupul narațiunii. Regăsim aici dihotomia, evocată mai înainte, istorie-discurs, de data aceasta în relația descriere-narațiune; scriitorul le separă uneori tranșant, încît pentru el atît narațiunea cit și descrierea aproape că există în stare pură. Ideea, firește, trebuie nuanțată: nu există povestire care să fie doar descriere, după cum orice narațiune are nevoie de un minimum de notații descriptive (Șerban Cioculescu, op. cit., pp. 98—105, a analizat pertinent rolul notațiilor sumare, „ca de decor“, precum și modul în care descrierea e eludată prin reportaj). Însă

atunci cînd Caragiale parodiază descrierea, el o introduce în modul cel mai evident ca „lipitură“, ca adăogire ce dezechilibrează narațiunea. Tipică în acest sens este autopastișa Noaptea învierii; firul epic al modelului — O făclie de Paște — este urmat destul de fidel, realizîndu-se o versiune concentrată, schematizată și care apare mult mai „tezistă“. Parodia propriu-zisă este de fapt o posibilă descriere de natură, care lipsește din *O făclie de Paște*. Prin urmare, Caragiale nu se pastișează atît pe sine, ci mai curînd vizează o *virtualitate*, un discurs fictiv; pasajul parazitar este „lipit“ la începutul și — într-o formă ușor modificată — la finele noii versiuni: „Natura, ca o mireasă răpită, care a dormit vrăjită în lanțurile de gheață ale unui crud uriaș răpitor, se deșteaptă fericită, grațioasă, mîndră, la mîngîierile dulci, duioase, molcome ale tînărului și fierbintelui său mire, care o căuta de mult, care a regăsit-o în sfîrșit, și care vine să dezlege vraja de gheață cu farmecul unei sărutări de foc. Este tînărul și zburdalnicul copil favorit al lui Paște-Împărat, este minunatul făt-frumos April cu părul auriu, care o ia în brațe pe adormita fecioară, o alintă, o leagănă, o mîngîie și, cu mii și mii de sărutări, una mai înflăcărată decît alta, o recheamă la o nouă și strălucitoare viață!

Pretutindeni este o mișuială, o forfoteală, o fierbere, o pornire de trai proaspăt: muguri verzi, flori de toate firele de tort ale curcubeului, musculițe șagalnice, gîndăcei nebunateci... Ce viață și ce veselie în totul și în toate!... Totul trăiește, toate se bucură!

O! primăvară, junețea anului! O! junețe, primăvara vieții! O! nouă și sublimă antiteză!“ (Opere, III, p. 86). Descrierea nu este numai delirantă, ci și absolut nemotivată, pur „decorativă“. Autoparodia devine exercițiu de stil, și Caragiale poate conchide, în nota ce în-

soțeste Noaptea învierii, că „subiectul nu e atîta de important în artă, cît este de importantă tratarea“. Privind rolul pe care îl atribuia Caragiale descrierilor de natură, se mai pot cita două mărturii, una directă alta indirectă, la fel de importante. Într-o scrisoare către Mihail Dragomirescu, răspunzînd reproșurilor acestuia în legătură cu locul redus pe care îl ocupă în textele sale peisajul, Caragiale precizează : „Eu (...))cred că am destul ; și mai cred că, peste destul, în artă, nu mai trebuie de loc. Pitorescu naturii însuflețite și moarte, precum și lirica, ele în de ele, așa cel puțin socotesc eu, fac obiectul altor arte decît arta povestirii ; și, astfel, eu le cred numai niște ajutoare ale acesteia...” (Scrisori și acte, 1963, p. 67). Este, prin urmare, acel minimum de descriere care face posibilă narațiunea. Și, în fine, să notăm dialogul din Partea poetului (Opere, III, p. 147), dialog dintre poet și un cosăș, primul încercînd să pună în evidență frumusețea naturii, cel de al doilea venind cu viziunea pragmatică, „realistă“, demistificatoare ; ultima replică a muncitorului condamnă brutal convenționalismul viziunii idilice, „poetice“ asupra naturii :

„Poetul s-a apropiat de unul dintre muncitori, care trăgea cu gresia pe buza coasei, și i-a zis :

— Frumoasă e natura, ai ?

Dar muncitorul asudat, punîndu-și gresia în brîu și ștergîndu-se cu mîneca pe frunte, i-a răspuns :

— O fi și frumoasă !

— E duioasa noastră mamă ! a adăugat Poetul.

— Da, duioasă mamă, ce e drept... Trebuie numa s-o bați să-i sîngerezi sînul pînă să se-ndure să-ți dea o picătură de lapte... Și încă vara, cît să fie de zăduf, calea-valea ; dar să poștești d-ta iarna — că pasămite

nu ești de p-aici — să poștești cînd turbă și urlă... atunci s-o vezi ce duioasă e !

— Da, știu ; dar, chiar în furore, ce sublimă este !

— Bag seama, zice muncitorul, d-ta or ești lovit cu leuca, or altă treabă n-ai decît să rîzi de mine...“

Caragiale are în vedere nu numai posibilitățile de dilatare a textului, ci și cele de concentrare, de condensare, de rezumare. Scriitorul era un partizan al esteticii conciziunii, și căuta să suprimă ceea ce i se părea inutil. Zarifopol relatează că începutul *Ultimei emisiuni* : „La răsplîntia unei mahalale mărginașe“ i se părea autorului că e prea lung și că îl „ține în loc“. Pe manuscrisul lui Abu-Hasan, scriitorul nota : „N.B. cu mare băgare de seamă la tot ce se poate suprima — cît de mult“. Dar concentrarea abuzivă dă și ea naștere la exerciții de stil : în texte ca *Telegrame*, *Urgent*, în „pilule“ de felul celei *În stilul și cu sintaxa Monitorului oficial* este realizată, prin intermediul unor procedee reductive, concentrarea extremă a frazei, care bruiază — ca și dilatarea ei — comunicarea. Punctul-limită al acestei concentrări ar fi o propoziție de tipul celei din *Telegrame* : „Cuțitul os“. Caragiale a urmărit raporturile dintre cataliză și rezumat în ambele sensuri : un text poate fi redus la o versiune concentrată, poate fi rezumat (rezumatul este, dealtfel, și o lectură critică a textului) și, pe de altă parte, o narațiune scurtă poate fi dezvoltată, „umflată“, teoretic la infinit, practic — pînă cînd creatorul consideră că a obținut forma optimă, adecvată intențiilor sale. O anecdotă cu Ghiță Calup va deveni *O noapte furtunoasă* ; un scurt dialog intitulat *La poștă* (*Opere*, II, p. 366) pare a fi o primă versiune, concentrată, a *Petițiunii*. În mai multe rînduri, așadar, textele lui Caragiale pot fi puse în paralel : versiunea definitivă

față în față cu contra-versiunea, cu imaginea ei negativă, parodică : *O făclie de Paște și Noaptea Învierii*; două versiuni-exercițiu de stil, ipostaze stilistice autonome, uneori ambele parodice, modelul „normal” neexistind : anecdota cu baba din *Imaginație, stil și clistir* și tratarea aceluiași subiect în *Poeme în proză*; narațiunea mimimală față în față cu versiunea-exercițiu de stil : *Boborul* ! este rezumat într-un articol politic (*Opere*, V, 1938, p. 390). Această practică literară, instituind un joc incitant între text și metatext, între diferitele variante posibile ale textului, este dublată la Caragiale de o conștiință teoretică a fenomenului. Un roman de Zola, observă scriitorul, este rezultatul dilatării, prin inserarea unor descrieri abundente cu caracter didactic, documentar, a unei „fabule” relativ simple : „Se știe metoda — noi am zice mania, dacă n-ar fi interesată — marelui scriitor francez de a îngrămădi pe o țesătură simplă, pe o intrigă foarte banală, o colosală garnitură așa-numită «documentară», pe care o învîrtește, o răsuțește, o răstoarnă pe toate fețele, o multiplică așa că, dintr-o povestire ce ar putea, cu tot aparatul cuviincios, să încapă în patruzeci de file, el reușește să scoată un volum de 400 de pagini” (*Opere*, IV, p. 225). Iată deci o confirmare intuitivă, „empirică”, a ipotezelor teoretice emise în ultimele decenii, de la *Einfache Formen* a lui Jolles la studiul lui Permiakov, *De la dicton la povestire* (Moscova, 1970) : formele literare complexe își au originea în anumite forme lingvistice, iar drumul de la limbaj la literatură cunoaște o ipostază intermediară, așa-numitele „forme simple” (legenda, ghicitoarea, „cazul”, gluma, povestea etc.). Și, dacă am spus că operele se „trag” din alte opere, să semnalăm acest fragment din *Scrisorile unui egoist* (*Opere*, III, p. 325), ce pare a constitui nucleul, „sîmburele” din care a crescut *Scrinul negru* al lui G. Călinescu : „Într-o di-

mineată, trecînd printr-o piață publică, văz multe lume grămădită, atrasă de uruiala tobii: se vînd la licitație niște mobile vechi a unui mare berbant, mort fără moștenitori de seamă, și care a crezut că prețul vieții nu e decît plăcerea. Între atîtea hodoaroage, îmi bate numaidecît la ochi un scrin vechi, mai bine păstrat între toate, de stil rococo original, pe ale cărui sertare sunt aplicate niște delicioase medalioane pe porțelan, reprezentînd subiecte trase din berjeriile poeților cu peruca pudrată. Norocul mă ajută; nimeni nu se înjosește, din mulțimea încultă și fără gust a negustorilor, să mă concureze. Cumpăr grațioasa mobilă; o transport acasă și m-apuc s-o studiez cu de-amănuntul ca orice amator pasionat. Pe cînd mă dedau cercetării mele, îmi trece pe dinaintea fanteziei un menuet monstru de păstori și păstorite, marchizii magnifici, abații galanți, miclele ducese de la curtea lui Louis XV. Trag cu greutate un sertar înțepenit, pe medalionul căruia un tînăr abate sărută discret ceața catifelată a unei marchize adormite pe o bancă în parc, cu cartea în mîinile-i aplecate pe genunchi, pe cînd alături un Amor de marmură cocoșat pe soclul lui rîde și-ret, privindu-i cu coada ochiului... Dar am biruit înțepeneala sertarului, și-n fundu-i găsesc o ascunzătoare; cunosc secretul ascunzătorilor de felul acesta obicinuit la mobilele din veacul trecut; deschid și dau de un pachet prăfuit de hîrtii — Scrisorile unui egoist.“

↳ O atenție specială trebuie acordată textelor în care e pus în cauză discursul jurnalistic. Privilegierea unei specii de frontieră, reportajul, permite dezvăluirea atît a anumitor procedee și tehnici narative cît și a caracteristicilor acestui tip de discurs. Textul exemplar este *Temă și variațiuni*: o narațiune minimală, sobră și exactă, este reluată în cîteva variante care reprezintă nu numai viziuni diferite asupra aceluiași fapt (ceea ce implică o

parodie a presei timpului ca *instituție* condiționată de luptele politice) ci și ipoteze stilistice, versiuni posibile dintr-o gamă — teoretic — inepuizabilă. Nu alta este semnificația reportajelor senzaționale din *Groaznica sinucidere din strada Fidelității* sau a înșiruirii de titluri (anunțind tot atâtea reportaje posibile) din *Înfiorătoarea și îngrozitoarea și oribila dramă din strada Uranus*. O ipostază a reportajului este și cronică mondenă din *High-life*: discrepanța dintre text și adevărul factic e întărită de fraza prețioasă, delirantă, acumulând locurile comune ale stilului „sublim”. *Boborul!* poate fi considerat și el o pastişă a reportajelor de senzație, prin punctarea (cu maximă precizie cronologică și cu sublinierea apăsată a „suspense“-ului) momentelor principale ale „revoluției” și prin pasaje ce prezintă atmosfera tenebroasă premergătoare evenimentelor și apoi serbarea populară. Caragiale a scris de altfel și reportaje „declerate”, veritabile capodopere ale genului în literatura noastră. Trebuie neapărat citate *O vizită la castelul Iulia Hasdeu*, *O plimbare la Căldărușani*, reportajul politic — redescoperit de Șerban Cioculescu — *Culisele chestiunii naționale* (Opere, V, 1938), Al. I. Odobescu și, mai ales *Articol de reportaj*. Construcția acestuia din urmă este impecabilă: decupaj abil al textului, subtitluri-șoc menite să creeze „suspense“-ul și care, înșiruite, alcătuiesc un fel de tablă de materii, informații de-a dreptul senzaționale: reporterul pătrunde, precum diavolul șchiop al lui Lesage, prin ziduri și acoperișuri, ne relatează o convorbire pe care o au două personaje închise în cel mai mare secret într-o încăpere, și ne reproduce gândurile... celui ce se află pe patul de suferință. Să adăugăm la acestea marea forță a ironiei, care face ca textul să alunece către pamflet, prin dramatizarea — conștient exagerată — a bolii prințului. E un text pe care se poate studia retorica ge-

nului, este reportajul de senzație — etalon, sumă de convenții și clișee. Mergînd mai departe, dăm de Caracudi, cel din *Reportaj*, prototipul pastîșorului ce scrie pe teme date, utilizînd procedee stereotipe: reportajul, care în realitate se justifică tocmai prin caracterul său referențial, prin faptul că trebuie să redea *adevărul* evenimentelor, devine improvizație, exercițiu de virtuozitate narativă, pretext pentru a povesti lucruri *inventate*¹. Dacă reportajul poate fi inventat, articolul de ziar poate fi confecționat prin compilare sau plagiere. Naratorul redactează cronica specială de Crăciun pentru *Revolta națională* copiind un articol din tomul 11 din... *Larousse* (*O cronică de Crăciun*). Corespondența de război pentru *Națiunea română* era realizată astfel: o corespondență mai lungă dintr-un ziar străin era tradusă și îmbucătățită; fiecare

¹ Tema aceasta a reportajului inventat și a știrii false a cunoscut o remarcabilă carieră în proza scurtă modernă. Cu titlul de anecdotă să amintim că Hašek a fost concediat din postul de redactor de la revista *Lumea animalelor* pentru că într-o bună zi, plictisit, s-a apucat să descrie... animale inventate. Jarry definea faptul divers drept un roman sau o nuvelă datorate imaginației reporterilor. Într-o schiță a lui Čapek, *Sentința domnului Havlena* (*Povestiri dintr-un buzunar*, p. 391) întîlnim un personaj care inventa cazuri pentru rubrica „Din sălile tribunalului” și care „*enunța principalele puncte ale apărării și replica respectivă a procurorului, după care pronunța, în numele republicii, sentința*”. Printre ziariști se constituie o bursă a cazurilor imaginate, unde acestea se vînd, se împrumută sau se schimbă pe țigări sau pe bani. Un caz apare în mai multe ziare, în diverse prelucrări literare și sub diferite titluri. Örkény István ne dă probe de pseudoștiri, scoase „din burtă”, arătînd că știrile sînt oricum interesante, fie ele vechi, noi sau... viitoare (cîteva titluri: *Un caz mortal*, *Un ungur în cosmos*, *Și-a mîncat propriul picior*, *Mișcare revoluționară în Paraguay*). Într-o mini-nuvelă a aceluiasi Örkény, moartea unui șofer se produce exact în condițiile în care fusese descrisă în ziarul de... mîine.

bucată era datată ca și cum ar fi fost trimisă din localitatea unde se petreceau faptele; pentru a obține dimensiuni convenabile, în fiecare știre se turna „multă zeamă de fantezie“, se mai adăugau și descrierea localității, date istorice și statistice, copiate dintr-un vechi... dicționar de conversație („*Națiunea română*“). Pentru revista *Avântul tinerimii*, naratorul scrie studiul *Teatrul la chinezi*, alcătuit din citatele traduse dintr-o recenzie publicată de un jurnal francez de provincie, recenzie și ea tradusă... după o gazetă americană; cartea recenzată, scrisă de un „american“ (Bob Schmecker...) se ocupa într-adevăr de... *Petrecerile chinezești*. În fine, Caragiale face spumoase demonstrații de improvizații ziaristice; merită citată mai întâi scînteietoarea *Cronica din Ghimpele* (1876), o improvizație din nimic, apoi două cronici din *Drăpelul* (1897), intitulate *Coloana a V-a...*, în care scriitorul arată cum se poate acoperi spațiul respectiv, spațiu despre care se spune că „*slujește în cadrul unei gazete numai și numai pentru umplutură...*“ (Opere, IV, p. 332). Titularul rubricii anunță o serie de exerciții de stil: „*Eu (...) am să-ți dau (ție, cititorule — n.n.) în viitoarea mea cronică vreo cîteva modele de cîntece. Voi încerca să-ți prezint cîteva probe de coloana V de deosebite caractere: literar, științific, filozofic, artistic șcl.*“ Iar aceste improvizații sînt precedate de excepționala cronică intitulată *Pîinea noastră cea de toate zilele* care definește, printr-o îndrăzneată viziune de o pregnantă sugestivitate, rolul pe care îl joacă și fascinația pe care o exercită presa: este imaginea mulțimii ce, spre seară, se oprește, cade în genunchi, ridică mîinile spre cer plasmînd „*Pîinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi!*“, după care se repede către chioșcurile de ziare și „*fiecare-și smulge bucățica de pîine cea de toate zilele, o strînge cu scumpătate și o vîră-n sîn, pornind*

degrabă care-ncotro...". O imagine care spune multe despre felul în care aprecia Caragiale forța de influență a presei.

În consecință, și în „propunerile de antologie” care urmează exercițiile de stil în care este vizată (și) presa au un loc preponderent. În *Temă și variațiuni*, faptul divers, prezentat în viziuni contradictorii, este pretext pentru pastişarea atât a discursului politic (1, 2, 4) cât și a stilului de reportaj „high-life” (3), unde comparațiile „nobile” sînt la mare cinste. În *Groaznica sinucidere din strada Fidelității*, faptul divers este romanțat : după cum se spune chiar în text, e vorba de „un întreg roman pasional à la Ponson de Terrail sau Jules Mary, o întreagă melodramă à la d'Ennery”. Gama e completată de Boborul !, *Reportaj*, *Articol de reportaj*, despre care am mai vorbit ; de remarcat că, în toate, reporterul e de fapt un romancier omniscient, care știe ce gîndește Mișu Zahărescu, ce spune, „covîrșită de dureri”, Porția Popescu, ce discută regele cu „vizirul” în cabinetul de lucru, după ce luase severe măsuri pentru a nu fi auziți de nimeni, și, firește, „ce gîndește suveranul”. Reporterul se comportă ca un romancier iar reportajul devine literatură, ficțiune (cu precizarea că, desigur, Caragiale urmărește să ne ofere mostre de literatură proastă). O mențiune specială merită *Politică* unde, pentru a da „materie” tipografului, naratorul improvizează vehemente articole politice care se contrazic spectaculos.

O altă secțiune este consacrată exercițiilor ce trimit mai ales la caracteristicile literaturii sămănătoriste. Este vorba de fragmentele din *Smărăndița*, *Dă-dămult... mai dă-dămult*, *Poetul Vlahuță* și *O cronică de Crăciun*. Avem de-a face cu o denunțare atât a clișeeilor tematice (viziunea „folclorizantă”, mitul abundenței, idilismul, opoziția sat-oraș etc.) cât și a clișeeilor narative și stilistice. În

legătură cu acestea din urmă, trebuie reamnitit că scriitorul a sesizat cu exactitate fenomenul *perimării* figurilor : „Aşa s-a întâmplat cu frumoasa antiteză a «trandafirului cu spinul», aşa a ajuns dezgustătoare tînăra «Primăvară» şi nesărate dulcile zile ale lui mai; aşa luna, mai întîi, din luminoasă ce era, a ajuns întunecoasă ca «un glob de aur», pentru ca, mai apoi, «stăpînă a mării», să fie cu desăvîrşire compromisă (Cîteva păreri, loc. cit., p. 58). În *Smărăndiţa* şi în celelalte texte amintite observăm proliferarea epitetelor şi comparaţiilor previzibile : cerul este fatalmente albastru, chinul duros, ochii negri (ca mura), puful moale, părul galben (ca spicul), nunta e ca-n basme, zarea luminoasă, fata e cuminte ca o sfîntă, harnică şi sprintenă ca o furnică, dulce ca mierea etc. etc.¹ În *Dă-dămult... mai dă-dămult* primează rimele interioare („şi căţelul, fidelul, mîr şi mîr“, „un balaur cît un taur“) care duc la construcţii aberante (asociaţiile ajungînd să aibă o motivare pur sonoră) şi înşiruiuri delirante : „Cald. Căldură. Cuptor. Zăbuşeală. Năduşală. Piroteală. Toropeală. Topeală. Tîmpeală“, precum şi repetiţiile, care minează în special dialogul. Se remarcă şi acumularea pleonasmelor² : Ilincăi

¹ Iată şi un exemplu de limbaj critic previzibil : „D-ta, desigur, cînd citeşti ceva de un autor vestit pentru «logica lui strînsă» sau pentru «lirismul lui larg», pentru «cutezanţa părerilor, pentru «spiritul acela combativ», pentru «patriotismul lui», pentru «vastele-i cunoştinţe» sau «tendenţele-i morale, sociale, umanitare», pentru «limba-i admîrabilă»...“ (*Opere*, IV, p. 456). Drept pastişe de stil „critic“ trebuie citate o recenzie despre Macedonski (*ibid.*, p. 199) şi o irezistibilă parodie a stilului criticii lui Gion (*ibid.*, p. 239).

² În ale sale *Exercices de style* (1947), Raymond Queneau intitulează textul bazat pe pleonasme „*En partie double*“. Această referinţă numeşte şi o înrudire : în „exerciţiile“ lui Queneau regăsim multe din obiectivele şi practicile lui Caragiale ; o ana-

„îi era teamă, îi era frică“, ea „nu vrea să se mai uite, să privească, să vază“, păsările sînt „grase, dolofane“, vinul curge „din destul și din prisosință“, apa curge pe „pietricele mărunte“, povestea e „neagră, tristă, înfiorătoare, grozavă“ și „le chinuie, le strivește, le sfăramă inima“ etc. — acumulare ce are rolul de a masca subțirimea firului epic. În fine, aflăm în *O cronică de Crăciun* o schiță a unei posibile nuvele sămănătoriste.

Reproducem apoi cîteva mostre de „procesese-verbale“, cu mențiunea că s-ar fi putut adăuga alte texte, culese de Caragiale din ziare ; prin punerea lor alături nu s-ar mai distinge „originalul“ de exercițiul de stil. Iată o „varietate“ din *Curierul de Galați* : „Raportul comisarului din orașul N. către o autoritate superioară : «în precedenta zi de... ale corentei, orele 6—7 seara, de către... s-au scos din apă cadavrul unui individ necunoscut, ce venea plutind despre B.; dupe observațiunile făcute de noi s-au văzut că este de etate matură, de națiune bulgară, religia ortodoxă și de profesie liberă, fiind îmbrăcat numai cu o cămașe și izmene ; iar dupe cercetările ce i-am făcut, nu am putut descoperi cu nici un preț numele și pronumele lui și nici locul de unde ar fi. Am luat măsuri

liză comparată a textelor celor doi ar fi, desigur, oportună și instructivă. Spațiul nepermițindu-ne să o facem aici, notăm că în antologia *Oulipo* (Gallimard, 1973) cititorul va găsi texte teoretice și aplicații practice ale lui Queneau și ale celorlalți membri ai grupului de „literatură potențială“. Există și o lucrare de prezentare a activității grupului, cam didactică dar utilă, niște *Clefs pour la littérature potentielle* de Paul Fournel (Denoël, 1972). Pentru o situare a literaturii potențiale într-un context mai larg (estetica informațională, arta permutațională, relația dintre artă și cibernetică etc.) se poate consulta pasionanta carte a lui Abraham Moles, accesibilă și în traducere românească, *Artă și ordinator* (Editura Meridiane, 1974).

a i se face autopsie»“. Sau alta, din Războiul: „Un surdomut foarte interesant, din Szegedin, ni s-a prezentat azi la redacțiunea noastră. El a absolvit institutul imperial de surdomuți din Viena și vorbește deslușit limbile germană, franceză, italiană, engleză, română, greacă, turcă, arabă, spaniolă și chaldeică“ (vezi Opere, II, p. 334—340 și III, p. 197 și 268). Am inclus apoi și fragmente din *Antologia* de scrisori anonime, cărora le puteau fi adăugate scrisorile din 1 aprilie, în același timp exerciții de stil și exerciții de... farse. Secțiunea „Pro și contra“ cuprinde exerciții bazate pe antonime și pe „răsturnarea“ textului inițial (la Queneau — care, se știe, povestește în *n* variante același fapt — acestea poartă numele de „Contre-vérités). *Poemele în proză* și *Capul ei...* exploatează în special resursele proliferante ale frazei. Iar în *Cum se naște o revistă?* și *Teatrul la țară* identificăm și parodia unor instituții culturale ale timpului.

Caragiale (ca și — sîntem acum obligați să o spunem — Queneau) a arătat că stilurile sînt infinite. O afirmă și în *Cîteva păreri*: „Și asta se cheamă vastitatea literaturii moderne și popularizarea artei literelor; toți o cultivă, toți o pasc, toți o rumegă. Așa, s-au născut stilurile infinite, și școlile, și autoritățile, și curente, și modele, și reputațiile“ (loc. cit., p. 54). Exercițiile lui de stil (cele menționate de noi și multe altele pe care le mai conține opera sa) investighează posibilitățile limbajului și ale literaturii: un limbaj cameleon care servește (sau deserveste) un evantai larg de „ipoteze“ literare.

Propuneri pentru o antologie

TEMĂ ȘI VARIAȚIUNI

TEMA

Aseară, pe la 6 ore, un foc a izbucnit la o casă peste drum de cazarma Cuza în Dealul Spirii. Mulțumită activității pompierilor și soldaților, focul, deși bătea un vânt puternic, a fost năbușit în câteva minute. Pagubele nu prea sunt însemnate.

(Universul)

VARIAȚIUNI

1

De patru ani împliniți aproape de când reacțiunea ține în gheare Belgia Orientului, care din lipsă de energie în evoluțiunea ei către progres, un progres bine definit de aminteri prin spiritul tradițional și istoric, și ocazionat întrucîtva, deși jenat oarecum, de evenimentele economice din urmă, în care duplicitatea reacțiunii a întrecut toate marginile și a atins limita tutulor speranțelor de îndreptare, speranțe ce nu pot fi întemeiate pe cîtă vreme reacțiunea cu oamenii ei fatali, cari nu se tem nici de lege, nici de Dumnezeu, nici de judecata, nepărtinitoare dar aspră, a Istoriei, au avut cinismul prototipic și revoltător s-o declare, cu cea mai enormă dezinvoltură și exuberanță într-o memorabilă ședință a parlamentului, care a avut impudența, sau, mai bine

zis, imprudența de a-și pune botul pe labe și, strigînd că mamelucii mea culpa, au trecut la ordinea zilei, ordinea de zi pe care Istoria unei țări, ce se mai bucură de cea din urmă doză de respect de sine, trebuie s-o înregistreze cu dezgust și rușine, deoarece cînd sic volo, sic jubeo domnește într-o țară ca maximă de înaltă politică și cînd, ca rațiune de stat, se constituie bunul plac al unor reacționari fiefști, nu ne putem aștepta decît la atîtea și atîtea infamii de tot soiul și altele încă, dar însă nu credeam pentru ca să ajungem aici, nu credeam, o mărturisim coram populo, oricît am fi crezut de infamă reacțiunea concentrată și atotputernică, să ajungem și la incendii ca acela ce s-a petrecut în Dealul Spirii peste drum de cazarma Cuza, care trebuie să serve cetățenilor de învățătură și să rămîie o pată neștersă și indelebilă asupra acestui negru regim, pretins alb, regim al incendiului, căci dacă pompierii, opera venerabilului și bătrînului general Florescu, nu stingeau focul, cine știe cît mai ardea !!!

(Un ziar opozant fără programă, nuanță liberală-conservatoare)

2

Aseară iust la orele cînd puneam ziarul ediția a cincea supt presă, în Dealul Spirei vis-à-vis de casarma Cuza, un incendiu a sbucnit.

Din cauza vîntului violinte, care sufla puteric de la occidente spre oriînte, incendiul a produs o mare panică printre cetățiani și cetățiane.

Pompiarii cu cîțiva sergînți și oficiari — generarele era absinte — au mers la localitate, unde cu greu au sbutit să năbușească sinistrul, care apăruse deja la steriorele casii atinse.

Cu această ocasiune vom repeți declarațiunile făcute în organul nostru de atâtea ori, privitoare la instituțiunea pompierilor.

Am zis, zicem și de datoria noastră este să o reținem mereu protivnicilor noștri de la guvern :

Speriința ne-a probat pînă la evidență că :
pînă cînd nu vom avea pompieri-cetățiani,
pînă cînd nu vom avea cetățiani-pompieri
nu vom sbuti să ridicăm această instituțiune la treapta la care ea în Occident s-a ridicat.

Să avem patriotismul a lăsa deoparte spiritul de partită și să ne întrebăm :

Pînă cînd cu spediințe ?

Este cineva pompier ? — trebuie să fie și cetățian ;

Este cineva cetățian ? — trebuie să fie și pompier.

Aceasta este eficace,
este ecitabile, speditiv,
iust.

Speriința din Dealul Spirii pînă la stremitate ne-a probat că sperietura cetățianilor nesperiinți adesea cauza lățirii straordinare a sinistrelor este.

Să căutăm deci :

a avea pompieri-cetățiani,

a avea cetățiani-pompieri.

Numai cu condițiune d-a fi și cetățian cineva un bun pompier este,
și viceversa.

Și se-nțelege că aceea ce zicem în cetăți despre cetățiani, vom zice la sate despre sătiani :

pompieri-sătiani,

sătiani-pompieri.

Dar ne vor întreba protivnicii noștri :

Cine va comanda pe pompierii-cetățiani ? pe pompierii-sătiani ?

Răspundem :

Ingeniarii,

Ingeniarii competenți, inteligenți, prudenți, independenți, sperianți.

Numai astfel instituțiunea pompierilor, puterică, va da roade scelerate.

(Un ziar opozant cu câteva programe,
nuanță trandafirie)

3

Décidément Maître Printemps n'est pas gai cette année-ci : du vent, de la pluie, de la pluie, du vent. Nos mondaines perdent leurs heures à regarder le baromètre, qui, insensible comme cette vieille Mère Nature, baisse, baisse toujours, on dirait les actions du Panama. Le Dieu Plaisir et la Fée Bamboche s'entêtent à tenir fermés leurs temples, en dépit des vœux de leurs fervents fidèles : partant, plus d'encens sur leurs autels jadis si chargés de fleur. C'est insensé comme on ne s'amuse plus en cette malheureuse fin de siècle, qui n'en finit plus avec ses surprises ravacholiennes.

Hier un grand incendie a eu lieu dans le Dealul Spirii. Faute d'amusement, une émotion vaut toujours mieux que l'ennui. Le coup d'oeil était vraiment assez pittoresque. Beaucoup de monde à l'incendie. Notons en passant M-me Chose, une brune descendue d'un cadre de Murillo, en robe de chambre, superbe dans son négligé transparent ; M-me Machin, un Rubens, non moins élégante, toute rouge d'émotion ; la toute jeune M-me Bigoudiano, un rêve brillant de Watteau, ravissante avec sa chevelure blonde or qui frise naturellement sans aucun artifice, un bouton de rose sur le point de s'épanouir aux rayons de Phoebus, harmonisant très-heureusement avec le ton rougeâtre des flammes légèrement estompé par le voile de la fumée. J'en passe et

des meilleurs, dont le nom m'échappe. Puis un essaim de jeunes filles, fraîches comme des violettes qu'on vient de cueillir au bord du ruisseau limpide, les unes plus charmantes que les autres, et que l'incendie avec ses flammes, qui rappelaient les contes fantastiques d'Hoffmann, et les braves et infatigables pompiers avec leurs manoeuvres paraissaient beaucoup amuser.

Après l'incendie, chambrée des plus select chez le rôti-seur du coin.

(Un journal chic)

4

Mai multe ziare ale opoziției vorbesc cu un zgomot asurzitor despre un incendiu ce ar fi avut loc în Dealul Spirii peste drum de cazarma Cuza. Cu această ocazie încalcă iar pe faimosul dumnealor Dada, aruncînd în spinarea reacțiunii (sic) răspunderea pentru acest sinistru. Întrucît trebuie să pună publicul temei pe spusele acestor foi, ce nu mai au cîtuși de puțin respect de adevăr, iată :

Din sorginte oficială aflăm că nu a fost nici un incendiu ieri în Dealul Spirii. Sinistrul cel grozav este o pură invențiune ieșită din fantezia nesecată și din bogatul arsenal de calomnii al adversarilor noștri.

(Un ziar oficios)

Reportaj HIGH-LIFE

„Cum se pitrece la noi...“

„...Sîmbătă sara s-a ținut în fine la noi strălucitul bal filantropic sub prezidenția grațioasei doamne Athenaïs Grégoraschko, născută Perjoiu...“

...O enormă afluență de tot ce Tîrgul Mare are mai distins, fiecare ținînd să mulțumească încîntătoarei pre-

zidente inițitoare, prea amabila doamnă Athenaïs Grégoraschko...

...În acordurile muzicii militare, care întonează cu destul brio un vals vaporos, perechile pornesc ca duse pe niște valuri, în cari se pierde conștiința, iar timpul pare că s-a oprit pe loc ca să admire cum trec în vârtej fierbinte, uimitor, nebunesc, atâtea ș-atâtea flori, parcă smulse de vîntul aprig al pasiunii... Doamna Athenaïs Grégoraschko, regina adorabilă a valsului adorat...

...Dar, la un semnal, ușile din fund se deschid... Supeul! Un moment de odihnă pentru această zvăpăiată tinerețe, un moment de odihnă și de reconfortare!... Doamna Athenaïs Grégoraschko face onorurile, luînd loc în capul mesei, cu grația nespusă care o caracterizează.

...Dopurile pocnesc, pare c-am fi la un atac de tiraliori, cari nu sparie de loc pe bravii convivi... Șampania curge-n valuri. Doamna Athenaïs Grégoraschko dă semnalul și aci; ridicînd în sus cupa plină de delicii, ca divina Hebe, atinge de buzele răci buzele sale calde, cu acea delicateță poetică cu care fluturelul atinge calciul unui miosotis...

...Dar muzica ne cheamă. Trăiască valsul! Doamna Athenaïs Grégoraschko, infatigabilă silfidă..."

(High-life)

GROAZNICA SINUCIDERE DIN STRADA FIDELITĂȚII

Subt acest titlu, citim în Aurora,
ediția de dimineată :

Azi-dimineată, întreaga strada Fidelității a fost viu emoționată de o senzațională dramă pasională. Pe la

orele șapte a.m. vecinii fură alarmați de niște țipete sfîșietoare, cari porneau de la casa cu nr. 13. În această casă locuiesc de multă vreme doamna Zamfira Popescu, văduva răposatului veteran al corpului didactic Nerone Popescu, fost profesor de limba latină, împreună cu cei doi copii ai săi, Cicerone Popescu, elev de administrație, și domnișoara Porția Popescu. La țipetele îngrozitoare, toți mahalagii se adunară în grabă și îndată aflară ce era : o sinucidere !

Domnișoara Popescu de mai multe săptămîni căzuse într-o stare de melancolie și de abatere sufletească, încît nu mai mîncea, nu mai bea, nu mai dormea de loc. Cu o zi înainte de a lua fatala hotărîre, arătase semne de mare neliniște ; a cerut să mănînce și să bea. După ce a dejunat cu mare poftă și s-a săturat, a-nceput deodată să plîngă, zicînd către doamna Zamfira Popescu :

— Mamișo, eu nu mai pot să trăiesc ! eu vreau să mor !

La aceste cuvinte, mama i-a răspuns :

— Mofturi ! ia fii bună și te-astîmpără... Las' că o să-ți treacă !

Porția însă a adăogat :

— Ai să vezi !... Dar dacă mor, jură-mi, mamișico, jură-mi că o să-mi pui pe mormînt boboci de trandafir !

Bobocii erau florile ei favorite.

Doamna Zamfira Popescu schimbă vorba, fără să se teamă de vreun sfîrșit fatal, deoarece Porția, care era foarte simțitoare, de multe ori, în momente de supărare, amenința că se va sinucide. Din nenorocire, de astă dată amenințarea fusese mai mult decît serioasă.

Ce se-ntîmplase ?

Azi-noapte, pe cînd fratele său lipsea după obicei și mamișica dormea, Porția scoase gămăliile la o duzină de cutii mari cu chibrituri și le aruncă într-o cinzeacă de

rachiu de drojdii. Așteptînd să se dizolve fosforul, sărmana fată se așază la masă și scrise cu toată limpezimea de minte o scrisoare către mama și către frățiorul ei, prin care le cere pardon de durerea ce le o cauzează și le declară că moare deoarece este părăsită de tînărul Mișu Z..., pînă zilele trecute student în medicină și astăzi doctor de plasă. Într-un post-scriptum apoi, conștură încă o dată pe dezolata mamă să nu uite de boboci.

Cînd a terminat scrisoarea, gămăliile de chibrituri erau dizolvate. Porția înghiți păhăruțul, dîndu-l cu voluptate peste cap, și merse să se culce în patul ei, așteptînd cu resemnare moartea. Aceasta nu întîrziă să se anunțe prin niște oribile crampe de intestine. Nenorocita, covîrșită de dureri, sări în sus și-ncepu să țipe spunînd tot :

— Mor ! mor !... ah ! Mișule, fii fericit !... Scăpați-mă, scăpați-mă !... sunt încă tînără ! Nu ! nu ! nu vreau să mor !

Atît putu să zică și căzu în convulsiuni. Într-o stare desperată a fost transportată iute la spitalul cel mai apropiat.

Cît despre d. Mișu Z., cauza acestei nenorociri, iată ce am putut afla în pîpă...

Acum vreo patru-cinci ani, un tînăr student sîrac de vreo 21 de ani, prietinel lui Cicerone Popescu, îndată ce deie bacalaureatul și se înrolă ca voluntar, se așază în pensiuue, într-o odaie mobilată, la doamna Zamfira Popescu, cu casă, masă, îngrijire, în fine de toate. Tînărul Mișu Z..., foarte vioi și drăcos, limbut și caraghios, nu întîrziă să inspire Porției una din acele pasiuni cari decid de viața unei femei. În curînd o relațiune amoroasă nebună se contractă între ei. Această relațiune a durat pînă mai acum vreo două luni, cînd tînărul, care studia medicina și pe care toți îl numeau

pentru aceasta „doftorașul“, își luă diploma, și imediat, avînd oarecare protecții — mama lui este jupîneasă-n casă la moșia unui înalt personaj — căpătă un post de medic de plasă. Își poate oricine închipui lovitura ce „doftorașul“ i-o dăde Porției, cînd îi spuse că el are s-o părăsească și să meargă la post. Fata începu să-i facă niște scene, aci duios, aci fieroase, așa încît el înțelese că pasiunea ei contrariată brusc ar fi primejdioasă, și astfel se hotărî să joace comedia. Pentru a adormi temerile victimei sale și a o asigura că și-a schimbat cu desăvîrșire hotărîrea de a o părăsi, el alergă la ajutorul unui prieten redactor, făcîndu-l să-i publice prin ziarul Lumina următoarea notiță :

„Aflăm că tînărul doctor Mișu Z..., care și-a susținut cu un succes strălucit teza sa despre Simptomele la diverse intoxicații violente, și care a fost numit doctor de plasă, refuză categoric a primi acest post. Era în adevăr absurd ca un așa distins elev al Facultății noastre de medicină să se înfunde într-o provincie. Tînărul doctor e hotărît a rămînea în București, unde va practica arta sa, așteptînd să se prezinte la primul concurs pentru obținerea unui post la vreunul din spitalele Eforiei. Nu ne îndoim de succesul simpaticului nostru amic“.

Ultima umbră de bănuială și de temere a d-rei Popescu fu risipită prin citirea acestor rînduri. Ba ceva mai mult, tînăra sentimentală, văzînd reîntoarcerea iubitului ei, deveni și mai pasionată. Ea nu știa că totul este o farsă. Nu-și putea închipui, în naiva ei sinceritate, ce surpriză îi pregătea acela pe care-l adora. „Doftorașul“ nostru, ca să poată pleca fără vorbă și să-și ia și bagajul, care consista într-un geamantan și cîteva cărți, făcu un plan infernal. Obținînd un bilet de lojă la Dacia — probabil un bilet de favoare, căci se va vedea că individul nu era decît un chilipirgiu — merse cu damele, mama și fata, la teatru. Peste cîteva minute

după ridicarea cortinei, pe cînd damele urmăreau cu cel mai viu interes desfășurarea comediei, el se sculă și, pretextînd că merge la bufet să le aducă prăjituri și apă rece, plecă frumușel din lojă. Coborî, ieși din teatru, se aruncă într-o birje, merse acasă, își luă bagajul, se duse la gară și se sui în tren. Un moment femeile crezură că doftorașul s-a încurcat la bere în bufet, după obicei. Dar, trecînd și actul al doilea, o idee trecu ca un fulger prin mintea tinerei abandonate. Repede alergă acasă. Intrară în odaia lui: bagajul și cărțile nu mai erau acolo. D-ra Popescu a avut o criză nervoasă îngrozitoare, din care nu și-a revenit decît tocmai a doua zi. De atunci, disperarea ei a mers tot crescînd pînă ieri, cînd durerea morală devenindu-i insuportabilă, s-a hotărît a pune capăt nenorocirii sale prin moarte.

Cînd oare se va face un exemplu cu acești domnișori, cari se introduc în familii oneste, sub pretext de prieteșug, spre a corupe copilele și a le arunca în ghearele desfriului sau în ghearele morții, ca în cazul de față? Mărturisim că nu-nțelegem de loc nepăsarea parchetului, care nu intervine, deși i s-a adus la cunoștință cazul, punîndu-i-se în vedere și documentul trist rămas de la nenorocita victimă.

La ediția de seară, alte amănunte.

. . .

Apoi, în ediția de seară :

Am alergat la spitalul unde fusese transportată d-ra P. Popescu și am cerut să văz pe internul de serviciu. Am avut deocamdată noroc: eu cerusem unul și m-au întîmpinat doi — doi tineri destul de politicoși și foarte, prea veseli, pentru atmosfera tristă în care trăiesc. În

adevăr, trebuie să aibă cineva o inimă de bronz sau de piatră ca să mai fie vesel în mijlocul atîtor suferințe și mizerii omenești. Am rugat pe domnii interni să-mi permită a vedea pe d-ra P. Popescu, de soarta căreia se interesează cititorii noștri. Au început amîndoi să rîză.

— Tînăra?... cu chibriturile? m-a întrebat unul, apăsînd ironic pe fiecare vorbă... Ehe! dumneata să fii sănătos!

— A murit! am strigat eu.

— Ei, aș!

— Atunci?

— Nu mai este aici! i-a trecut și i-am dat drumul. Adineaori a plecat mititica cu mamitica!

Și-ncepură iar să rîdă amîndoi.

— Dacă n-a luat chibrituri destule! cine strică?

— Dar mi se pare — zisei eu — că o duzină de cutii mari...

— Ei, aș!... nici o duzină de gămlii... Pentru d-ra Porția a fost porția prea mică; cum e dumneaei solidă, îi trebuie o porție mult mai zdravănă!

Deși am fost revoltat de modul cum cei doi tineri își rîdeau de nenorocirea bietei creaturi, făcînd jocuri de cuvinte triviale și neroade asupra numelui ei clasic, am voit să profit de ocazie și să mai culeg cîteva informațiuni asupra „doftorașului“. În adevăr, îl cunoșteau. La prima mea întrebare despre dînsul, au început iar rîsul lor, care mă enerva:

— Se săturase bietul „doftorașul“... În sfîrșit a scăpat! zise unul.

— Mare răbdare a avut! închipuie-ți, atîția ani de-a rîndul, tot o porție, și ce porție!

— Iar? am strigat eu indignat, și, fără să-i mai salut, am plecat.

Tot drumul pînă la redacție m-am gîndit cîtă prăpastie este între educațiunea spiritului și educațiunea inimii, și cum neglijînd pe aceasta din urmă nu poți, cu toată învățătura, produce decît monștri sociali. Iată cazul celor doi tineri, cari mine-poimîne, vor fi chemați în societate să exercite cea mai nobilă și mai umanitară profesiune. La ce altă profesiune se cere mai multă dragoste și milă de aproapele său, mai multă delicatețe de sentimente, mai fină pricepere a cutelor sufletului omenesc? Medicul!... Dar medicul este un duhovnic mîngietor; el trebuie să se apropie de nenorocitul suferind cu blîndețea cu care Mintuitorul s-a apropiat de Lazăr; numai astfel știința, ajutată de înălțarea sufletului, poate face miraculul!... Mîne, acești doi tineri vor fi medici, și astăzi rîd și-și bat joc, într-un mod atît de vulgar, de suferința extremă care a determinat pe nefericita tînără să prefere luminii vieții bezna nimicului! Iată roadele înaltei noastre culturi universitare. Foarte mulțumim de așa cultură!

Dar, în fine, bine că a scăpat biata fată!... Asta desigur o s-o facă mai cuminte... Mai la urmă, cine știe ce noroc poate avea!

*
*
*

În aceeași seară, citim în *Lumina*:

Un confrate a publicat azi-dimineață o știre de senzație despre sinuciderea unei copile disperate din cauză că ar fi fost trădată de amantul ei, un doctor proaspăt — un întreg roman pasional à la Ponson de Terrail sau Jules Mary, o întreagă melodramă à la d'Ennery.

Am fost și noi curioși să vedem ce este adevărat din toată comedia aceea și am mers după informațiuni.

Un amănunt caracteristic trebuie să-l dăm cititorilor dintru început: cînd noi ne-am transportat în localitate, sinucisa din strada Fidelității, d-ra Porția Popescu, se-ntorsese de la spital, unde, de amînteri, putem afirma cu siguranță, nici n-avusese nevoie să meargă. În adevăr, doza de chibrituri pe care o luase fusesse cu totul nensemnată. Din aceasta și din cele ce vor urma, se va convinge oricine că n-a fost de loc vreo hotărîre serioasă de sinucidere, ci numai o demonstrație, cu scop a interesa pe infidelul „doftoraș”.

Trebuie mai întîi să spunem că tînăra amăgită, delăsată, abandonată, nenorocită, numără peste de două ori mai multe roze decît îi trebuiesc cuiva pentru a-și putea administra liber averea și răspunderea personală — adică o vîrstă cam de 44—45 de ani. Sunt vecine în mahala care o estimează chiar la mai mult. Astfel, d-na X... moașe, una din primele eleve ale răposatului doctor Capșa, proprietară alături cu d-ra în chestiune, ne-a afirmat că-și aduce aminte exact de timpul cînd își clădea casele răposatul Nerone Popescu, pe care parcă-l vede încă în cămașe de noapte și-n papuci, conducînd lucrările zidăriei în persoană și înjurînd ungurește pe salahori (era în vacanța mare), deoarece, în același an d-sa, d-na X... moașa, s-a născut. Ei bine, pe atunci, Tica, adică Porția, era fetiță măricică; se juca cu păpușile.

Tînăra delăsată stă și în avere tot așa de binișor ca și-n vîrstă. Are împreună cu mama sa, după legea veche, pensia veteranului profesor Nerone Popescu, de la care a mai moștenit casele din strada Fidelității, două prăvălii de cîrciumă, cu pivniță, grădină și vie în strada Vișoara, producînd net 1200 lei anual; apoi se zice că avea și vreo 12 mii de lei în bonuri la casa de depuneri; dintre aceștia însă se presupune că ar fi atins ceva pentru cheltuielile de studii ale „doftorașului”.

Foarte romanțioasă, ea ținea mult la societatea tinerilor studenți, slăbiciune contractată de demult, de vreo douăzeci și cinci de ani, de pe când tatăl său Nerone ținea în mahala o mică fabrică de bacalaureat. De aminteri toți mahalagii zic: unde sare capra, sare și iada; se pare că și mama sa a avut odinioară multă slăbiciune de „boboci“. De vreo trei-patru ani acum, Porția primise în pensiune pe tânărul Mișu Z..., student în medicină, și imediat contractase pentru el o pasiune nebună.

Medicinistul, băiat sărăcuț, găsind așa de călduros adăpost și culcuș, nu căutase de loc a contraria pasiunea gazdei sale, care era o binefacere cerească pentru el; din contra, o alimentase cu multă metodă. Această relațiune destul de nepotrivită dură pînă ce, după cîțiva ani de studii, tânărul își susținu teza. De mult îi erau peste cap favorile d-rii Țica; se hotărî să scuture jugul cînd nu mai avea nevoie să-l poarte. Stărui și, prin protecțiuni, căpătă un post de medic de plasă. Cînd voi să plece, pasionata Porția îi puse piciorul în prag: scene sfîșietoare, rugăciuni fierbinți, amenințări teribile de sinucidere și chiar de asasinat. „Doftorașul“ plictisit, neputînd pleca fără bagaj și voind să evite scandalul în mahala, se hotărî să recurgă la un subterfugiu, la aceea ce — ierte-ni-se expresia tipică și consacrată — în argotul studentesc se numește un chiul.

Cîteva zile se prefăcu apucat de o reîntoarcere de pasiune turbată, apoi, cînd adormi bine orice prepus, conduse pe cele două dame la teatru; le lăsă în loje, și el cu bagajul se sui în tren pentru a se prezenta la post.

Urmarea acestui roman tragicomic îl știe publicul din darea de seamă lirică și senzațională a confrăților noștri de la Aurora.

Și... iată cum se scrie istoria !

În momentul cînd așternem aceste rînduri, d-ra Porția Popescu este în afară de orice pericol, precum era de aminteri și-n momentele crampelor, prea puțin serioase ca să poată compromite o sănătate așa de robustă.

Un amănunt curios iarăși este faptul că d-ra, cu o zi înainte de demonstrațiunea ei romantică, suferea grozav de măsele. D-ra are dinții foarte stricați și suferă mult de asta cînd răcește ; e probabil că această infirmitate, ca și cearcănele vinete de pe obraz, se datorește abuzului nemăsurat al gogoșilor de ristic. Din cauza durerilor prea frecvente de măsele, a și contractat de mult obiceiul fumatului. Ei bine, după crampele ce le-a suferit din pricina chibriturilor, i-a trecut cu desăvîrșire durerea de măsele. Poate că fosforul !

A treia zi, Lumina, ediția întia, scrie :

Aseară, în fața otelului Continental s-a petrecut un scandal nemaipomenit.

Primul nostru redactor, d. Mihail Constantinescu, se plimba pe dinaintea otelului, convorbind despre cestiuni politice cu d. deputat N...

Pe cînd nici nu gîndea, doi indivizi, un ofițer de inten-dență și un elev de administrație, i se pun în față.

Cel din urmă, cu un ton provocător, îl întrebă :

— Mă rog, d-ta ești d. Mihail Constantinescu, directorul pamfletului care se intitulează Lumina ?

— Eu ! răspunde amicul nostru.

— Ești un mișel ! strigă individul cu un ton și mai provocător.

— Și cine ești d-ta, mă rog, care-mi spui aceasta? întrebă calm amicul nostru, retrăgându-se trei pași.

— Sunt Cicerone Popescu !... Ai atacat familia mea! ți-ai permis să ataci familia Popescu !

Și, fără a mai da timp amicului nostru să facă încă un pas înapoi, se repezi și-l lovi în obraz cu pumnul, umplându-l de sânge.

Într-o clipă lumea se strînse. Mai mulți inși săriră în ajutorul primului nostru redactor, care se aruncă, după întâiul moment de surpriză, înhăță de piept pe agresor și, după ce-i dete o corecțiune meritată, îl duse urmat de alțiștea martori la secția apropiată, unde se încheiă cuvenitul proces-verbal.

Agresorul descreierat este fratele persoanei ridicule, pasionată de „boboci“, despre care am vorbit în numărul nostru de alaltăieri — domnișoara tinerică de 45 de ani trecuți. Porția, Țica Popescu, din care confrății de la Aurora au vrut să facă cu orice preț o eterică eroină de roman sentimental.

S-a sezisat parchetul și s-a reclamat Ministerului de Război.

Sperăm că atât justiția, cât și suprema autoritate militară își vor face datoria față cu acest tip și infam și ridicul de bătauș.

Vom reveni.

Apoi în Aurora de dimineată :

Ieri seara un atac infam a fost îndreptat în contra directorului nostru d. Constantin Mihăilescu, în Piața Teatrului.

Pe cînd d-sa voia să treacă drumul către fotografia Mandy, trei inși cari aveau aerul a fi într-o stare de ebrietate patentă, ridicîndu-se de pe scaune de dinainte

berăriei Gambrinus, i-au tăiat drumul. Unul dintre ei îl interpelează cu cuvintele :

— D-ta ești d. Constantin Mihăilescu, directorul Aurorei ?

— Eu ! și ce poștiți ? cum vă numiți ? cu cine avem onoarea ? întrebă rîzînd amicul nostru și retrăgîndu-se cîtiva pași.

— Sunt doctorul Mișu Zaharescu ! Cum ți-ai permis să te atingi de numele de Zaharescu ? !

Zicînd acestea, bețivul aplică o lovitură puternică cu bastonul peste capul directorului nostru ; din norocire, însă, bastonul fu împiedicat de pălărie și nu atinse decît ușor sfîrcul urechii amicului nostru. Mai multe persoane sărînd, mizerabilii agresori, cari erau numitul erou și ridicul infam al dramei din strada Fidelității și doi interni doctoranzi, s-au suit degrab' într-o birjă și au fugit de furia mulțimii indignate.

Parchetul a fost sezisat.

Denunțăm onor. consiliu sanitar faptul mișelesc al celor trei felceri, adoratorii lui Gambrinus, și cerem o pilduire severă.

Înțelegem ca un doctor să-și ucidă fără răspundere bolnavii cu clistirul și cu scalpелul ; dar trei doctori să facă un consult pentru a ucide cu parul pe stradă oameni sănătoși, asta este prea mult !

Dacă d. director general al serviciului sanitar nu-și va spune cuvîntul, vom reveni.

Peste cîteva zile, citim în Universul :

Doctorul Mișu Zamfirescu a fost suspendat de către consiliul sanitar din postul de medic de plasă pentru neglijență în serviciu.

În fine Aurora reproduce după Lumina :

Aflăm cu deosebită plăcere logodna gentilei domnișoare Porția Popescu, fiica doamnei Zamfira Popescu și a repausatului profesore, veteran al corpului didactic, Nerone Popescu, cu simpaticul dr. în medicină d. Mișu Zaharescu. Îndată după cununie, tinăra pereche va pleca la Montpellier, unde eminentul elev al facultății noastre merge a-și completa cercetările științifice.

Felicitările noastre călduroase tinerei și simpaticei perechi.

INFIORĂTOAREA ȘI ÎNGROZITOAREA ȘI ORIBILA DRAMĂ DIN STRADA URANUS

Nu știm dacă Moftul român are vreo trecere în fața cititorilor, dar suntem convingși că e bun la Dumnezeu. În numărul din urmă, am fost făcut apel la sf. Karkaleki, patronul gazetarilor români, să pună o vorbă bună pe lângă atotțiitorul, rugîndu-l a ne trimită în această morte saison, dacă nu vreo duzină de mici scandaluri, măcar cîteva cazuri de ciumă, măcar o calamitate publică sau un cataclism, un mare scandal cosmic, fără de cari presa română rămîne leșinată de tot.

E drept că bunul creator n-a ascultat în întregime rugăciunea lui sf. Karkaleki ; ciuma n-a venit, calamitate publică sau vreun cataclism nu s-au arătat ; dar tot nu ne putem plînge că puterea dumnezeiască n-a ținut de loc seamă de exigențele presei române.

Căci, iată că, îndată după apelul ce l-am făcut către sf. nostru patron și după intervenția acestuia în favoa-

rea noastră, Dumnezeu ne trimise oribila dramă din strada Uranus, dramă merită să rămână în analele criminologiei universale, după ce va fi înviorat leșinata presă română, măcar pentru o lună de zile.

O lună ! o lună întreagă salvată !

Ascultați țigănușii pe stradă :

„Drama din strada Uranus !

Noi destăinuiți asupra dramei din strada Uranus !

Adevărul asupra dramei din strada Uranus !

Portretele eroilor dramei din strada Uranus !

Epilogul dramei din strada Uranus !

Mama dramei din strada Uranus !

Fratele dramei din strada Uranus !

Fidanțatul dramei din strada Uranus !

Justiția în fața dramei din strada Uranus !

Societatea în fața dramei din strada Uranus !

Adevărul adevărat în privința dramei din strada Uranus !“

Sfinte Karkaleki ! patron al presei române, roagă-te la bunul creator să ne trimită curînd altceva, ca să isprăvim odată cu :

Toate mofturile în privința înfiorătoarei și îngrozitoare și oribilei drame din strada Uranus !

ULTIMA ORĂ

În momentul de a pune sub presă, reporterul nostru special află chiar de la nenorocita victimă a îngrozitoare drame din strada Uranus că ea nu s-ar fi sinucis de bună voie, ci că o mîină criminală, al cărui [sic] nume ne scapă încă, dar care, desigur, grație neobositului și inteligentului jude de instrucție J. Th. Florescu, va sfîrși prin a fi descoperit, i-a pus pumnalul în mîină, obligînd-o să-și tragă în inimă o lovitură de revolver.

Nu ne-ndoin un moment de imparțialitatea și zelul justiției noastre și sperăm că ea va descoperi lucruri cu deosebire senzaționale privitoare la această groaznică, feroasă și oribilă dramă din strada Uranus, care a emoționat atât pe cei care citesc Moftul român cît și pe acei care nu-l citesc.

BOBORUL !

În secolul nostru s-a născut și s-a sfîrșit un stat foarte interesant, pe care nu-i este permis unui istoric conștiințios să-l piarză din vedere. Voi să vorbesc despre Republica de la Ploești, un stat care deși a durat numai vreo cincisprezece ore, a marcat desigur o pagină celebră în istoria contemporană. Născută din, prin și pentru popor, pe la două ceasuri în dimineața zilei de 8 august 1870, tînăra republică a fost sugrumată în aceeași zi pe la ceasurile patru după-amiazi. Nu face nimica ! mărirea și importanța statelor nu se judecă după extensiunea și durata lor, ci după rolul mai mult sau mai puțin strălucit pe care l-au jucat în complexul universal.

Cadrul meu e prea strîmt ca să pot închide într-însul istoria generală a veselei republice podgorene. Voiesc numai să contribuiesc și eu la consemnarea materialului necesar unui viitor istoric ; și sunt autorizat a o face — eu am fost cetățean al acelei republice. Am asistat la mărirea și decadența ei, și nu în calitate de gură-cască, ci în calitate oficială. Cînd poporul a călcat poliția, eu m-am repezit și am dezarmat pe un subcomisar de serviciu, luîndu-i sabia din cui. M-am încins cu ea, și am avut norocul să treacă atunci pe lîngă mine Președintele Republicei. Eram de șaptesprezece ani ; înfățișarea mea hotă-

rită atrase privirile Prezidentului — mă numi subcomisar în locul zbirului pe care-l dezarmasem.

Astăzi, cînd sper că s-a prescris vina mea contra monarhiei, am curajul s-o spun cu mîndrie. Da, am fost unul din cei mai aprigi susținători ai ordinii în Republica Ploestilor. Ceasuri glorioase, n-am să vă uit ! Șeful meu, polițaiul, era simpaticul și bravul Stan Popescu, unul dintre cei 1.000 ai lui Giuseppe Garibaldi — voluntir în Italia, voluntir într-o revoluție polonă, vrăjmaș jurat al tiranilor și frate pasionat al poporului. Cu astfel de șef, mergi în foc bucuros pentru o idee mare.

De cu seară din ajun, 7 august, mai mulți conspiratori, între cari și Stan Popescu, așteptînd vești (de unde ? istoria nu poate încă spune), jucaseră în salonul de la otel „Moldova“, la kilometru. Ce însemnează la kilometru ? E un joc inocent, foarte puțin complicat — iată. Jucătorii, indiferent de numărul lor, se așează la o masă în colțul unui salon. Se aduce fiecăruia cîte o sticlută de vin. Încep să bea. Cînd unul și-a isprăvit porția, așază sticla goală pe jos, lîngă zid, în lungul salonului. A doua sticlă golită, o așază cu fundul în gîtul celei dintîia, și așa mai departe, pînă cînd șirul sticlelor ajunge la zidul din potrivă — la kilometru. Cel ce a ajuns mai întîi la kilometru a cîștigat partida — ceilalți trebuie să-i plătească sticlele băute, în proporție dreaptă cu numărul de sticle ce le lipsește lor pînă la țintă. Se înțelege, cînd jucătorii sunt toți de talie, se-ntîmplă să se joace o contra și adesea partida să fie remisă. În seara aceea, Stan cîștigase cu mare avans partida-ntîia.

Pe la unu trecute, după miezul nopții, cînd era să se-nceapă o nouă partidă, se aud trei lovituri rare în geam. Toți jucătorii, uitînd de petrecerea lor inocentă, se ridică încruntăți. Tocsinul sunase. Cauza sfîntă a poporului îi chema pe cîmpul de onoare. Era ceasul ac-

țiunii... Toți pornesc tăcuți și hotărîți în grămadă. Ies pe gangul otelului și apucă spre obor. Pîlcuri-pîlcuri rin din toate părțile ; se contopesc toate grămadă ; cu cît înaintează acest brav popor, cu atît numărul sporește.

La 2 și jum. despre ziuă, telegraful e în mîna republicanilor ; toate firele rupte și mai ales casa confiscată.

La 4, ușile temniței de pe drumul Rudului se deschid pentru cîțiva republicani închiși în prevenție.

La 5, batalionul de linie din cazarma de la Sf. Nicolae face act de supunere în mîinile Prezidentului.

La 5 și jum., poliția republicană este organizată ; poporul, ca gardă civică a Republicei, e înarmat cu săbii confiscate de la pompieri și de la ipistași, cu puști de vînat, cu pistoale și reteveie.

La 6, în Piața Unirii plină de popor — tocmai pe locul unde se ridică astăzi mîndră statua Libertății (cetățenilor ploeșteni, Națiunea recunoscătoare !) — Prezi-dentul, urcat pe un scaun de tocat cîrnați, citește actul solemn al întemeierii Republicei.

La 7, se desfundă în toate răs_pîntiile boloboace, în sunetele marșului eroic de la 48.

La 8, o parte din popor, cu polițaiul și un taraf de lăutari, mergem la grădina Lipănescului.

Aci, pe iarbă, se-ncinge un ziafet nepomenit în analele celor mai bătrîne republice. Grătarele sfîrșie aruncînd în aer valuri de miros fierbinte și gras, ca niște altare antice pe cari se ard ofrande unui zeu tutelar. Canalele o dată deschise nu se mai închid. Boloboacele golite se rostogolesc hodorogînd departe, ca niște ruginite instituțiuni ce nu mai corespund exigențelor moderne, și, în locul lor, se-mping cu greutate alte boloboace pline, ca niște reforme pe care le reclamă spiritul progresist al timpului și interesele vitale ale societății. Ce veselie ! ce avînt ! ce entuziasm ! ... A ! sunt sublime

momentele cînd un popor martir sfarmă obedele și cătușele tiraniei și, aruncîndu-le departe, tare de dreptul său, fără ură, uitînd trecutul odios, închină des, dar sincer, pentru sfînta Libertate și — te pupă ! O !

Eram la Lipănescu-n grădină de vreo cîteva ceasuri. Uraganul entuziasmului creștea mereu, cînd o onoare nenchipuită veni să-l ridice la paroxism. Președintele — el, în persoană ! — urmat de un adiutant, veni să viziteze petrecerea noastră populară și să spargă o oală cu poporul lui. Marele om ne zise cîteva cuvinte. Era încîntat de purtarea bravilor săi ploșteni, cari au știut ca totdeauna să se sacrifice pentru libertate. A fost un fanatism, o furie ! Oalele toate de pămînt, căciulile-n sus și „Ura ! Vivat Republica !“ Președintele a plecat, luînd cu dînsul pe Stan Popescu, polițaiul... Încet-încet, cu ultimii cîrnați, cu ultimele fleici și oale, se strecură și poporul martir... Probabil cheltuiala frugalei gustări populare rămase să fie trecută în viitorul buget al Republicei.

Mi-adusei aminte că am părinți, cari m-așteptau, și mă dusei degrab acasă încins cu sabia mea peste jiletcă. Răposata mama era foarte bună, dar o femeie de moda veche, un spirit reacționar ; era departe de a înțelege importanța politică a formelor democratice. Aflase tot ce se petrecea în oraș și tremura de grija mea văzînd că nu viu la dejun. Mi-a făcut o scenă grozavă — că de ce m-am amestecat cu derbedeii, că doresc s-o fac de rîs în mahala, că vreau să grăbesc, poate, sfîrșitul lui tata, care era greu bolnav ; pe urmă mi-a poruncit aspru să rămîn acasă. În zadar am protestat ; în zadar i-am spus, arătîndu-i arma, că am o funcțiune publică de îndeplinit ; mi-a luat sabia, pe care a aruncat-o, unde ? nu știu, și mi-a încuiat ghetele și pălăria în scrin. O săptămînă m-a ținut astfel captiv, pînă s-a potolit primejdia.

Atît mai bine ! Cînd eu plîngeam acasă de ciudă soarta ruşinoasă a săbii mele, ce se-ntîmpla în inima Republicei?

Pe la trei şi jumătate după-amiazi, în vagoanele de material ale liniei ferate Bucureşti—Ploieşti, atunci încă-n construcţie, sosea grabnic în Republică un grozav oaspete. Ce era ? Era Reacţiunea. Reacţiunea cu tot ce are ea mai oribil şi mai hidos — un batalion complet de vînători sub comanda maiorului Gorjan. Cum puseră piciorul pe pămîntul sacru, începură vînătoarea după republicani. Reacţiunea căuta însă mai cu seamă pe Prezident dar acesta, printr-o inexplicabilă coincidenţă, ieşise prin graniţa de răsărit a Republicei, bariera Bucovului, pe cînd Reacţiunea intrase pe graniţa de apus, bariera Rudului. În trei ceasuri de goană, vînătorii arestară mai bine de şase sute de copii ai poporului. Puşcăria şi patru hanuri, prefăcute în puşcării, gemeau de republicani. Cuminte mama ! Dumnezeu s-o odihnească ! Era o femeie fără multă învăţătură, dar ce prevedere politică ! Dacă mă prindea Reacţiunea cu sabia la brîu !

Reacţiunea restabili cu brutalitate statu quo ante. Pe Prezident l-au prins călăreţii prefecturii către seară de tot, pe drumul Buzăului, dincolo de Lipia, la vreo două poşti departe de graniţele răsăritene ale Statului său. Cînd i-au strigat călăreţii din goană : „Stăi !“ el, care era pe jos, a avut curajul să stea. Iar cînd l-au întrebat : „Ce făceai aici ?“ el a răspuns scurt : „Mă plimbam“. Şi fiindcă este indiferent, cînd te plimbi, dacă te plimbi aşa ori aşa, l-au pus mizerabilii să se plimbe-napoi. Tot înapoi şi iar înapoi ! niciodată înainte ! iată deviza Reacţiunii.

Dar poliţaiul ? ... Ce se făcuse Stan Popescu ? Se dusesese să ia în posesiune jeţul lui de muşama în cancelaria poliţiei. De două zile nu dormise... Partida la chilometru... apoi alergăturile cu poporul... pe urmă festivitatea de dimineată la Lipănescu... entuziasmul... Se simţea

zdrobit, și era așa de plăcută răcoarea în cancelarie. O dulce aromeală, foarte naturală după atâtea emoțiuni, după atîta triumf, îi apăsă cu putere brava cerbice. Omul își încrucișă mîinile pe biuroul său, își așeză bine capul și, gîndind cu drag la viitorul tinerei Republice, adormi butuc.

Pe dînsul îl căutau mai întîi după Preșident — a cărui urmă o aflaseră și în goana căruia porniseră călăreții — și l-au și găsit. Maiorul Gorjan, dînd ușa de părete, intră cu zbirii săi în cancelarie. Polițaiul horcăie cu capul pe masă. Maiorul face patru pași mari și trage o puternică lovitură cu palma pe masă. Stan Popescu tresare cu ochii cîrpiți.

— Cine te-a pus pe tine aici? răcnește strașnic reacționarul.

— Boborul! răspunde foarte răgușit republicanul.

Atîta i-a trebuit Reacțiunii! Cînd a auzit de bobor, a turbat: l-a și-nhățat pe Stan și, valvîrtej cu el, drept la hanul Călugărului!

Așa s-a sfîrșit cu Republica noastră! Așa reacțiunea a sfîșiat cea mai eroică pagină a liberalismului român!

(Și iată versiunea concentrată a textului de mai sus:)

Într-o stare liniștită (...), a luat într-o noapte naștere celebra republică de la Ploești, al cărei preșident era d. Candiano-Popescu, mai tîrziu polițar foarte dinastic, și al cărei consiliu de miniștri se compunea din dd. Stan Popescu, Pătărlăgeanu, Grigorescu, Stanian și alți trei iluștri patrioți. O zi, sau mai bine douăsprezece ceasuri a trăit republica ploșteană. Ea a fost pusă la cale într-un birt, la o cină ce s-a prelungit, ca după firea năciunalilor, pînă despre ziuă, cînd, în culmea înfierbin-

țelii s-a și proclamat cu mare entuziasm. Proclamarea republicei a avut loc pe la patru ceasuri în revărsatul zorilor, și uciderea acestei frumoase instituțiuni s-a zăvîrșit pe la patru după prînz, cînd, odată cu stingerea înfierbințelii năciunalilor, a și sosit în Ploești reacțiunea, adică o companie de vînători. Să nu uităm a spune ceea ce e mai interesant : cînd reacțiunea intra de spre București pe streaja de la miazăzi a republicei Ploeștilor, prezidentul acestui stat ieșise pe streaja de la apus de spre Buzău, și așa de cu vreme ieșise, încît și ajunsese aproape de satul Lipia, iarăși un cuib celebru de republicani ; ce e drept, distanța dintre Ploești și Lipia nu e așa mare, cam de vreo două poștii și ceva. Cînd a pus reacțiunea mîna pe el și l-a întrebat că ce caută noaptea p'împrejurul Lipiei, d-lui a răspuns că a ieșit nițel să se plimbe : o plimbare cu vitesă republicană.

(Opere, V, 1938, pp. 390—391)

REPORTAJ

Revolta națională apărea sub direcția mea acu vreo cincisprezece ani, pe vremea cabinetului Brătianu. Era o gazetă eminamente combativă, făcînd crîncenă opoziție.

Tăria noastră nu stetea atît în articole de fond sau în polemice, cît în informațiuni de senzație țesute cu observațiuni veninoase. Turbasem și pe public, și pe politicieni, și mai ales pe confrați, cu descoperirile celor mai intime secrete ale culiselor politice, sociale și chiar familiale. Poliția înnebunea căutînd în zadar să afle izvorul știrilor Revoltei.

Și ce simplu lucru ! Toate le aflu de la o damă din societate, care le lua într-adîns pentru noi de la un

stîlp al puterii, un om foarte de sus. Cîtetrele părțile erau interesate să lucreze cu cea mai perfectă discrețiune: bărbatul de stat își exercita prin canalul nostru micile răutăți și marile intențiuni, dama cîștiga frumos de la noi, iar noi țineam recordul gazetelor bine informate. Oricine ar fi citit însă cu destulă luare-amînte foaia noastră ar fi trebuit măcar să bănuiască: pe cîtă vreme pe toți oamenii de la putere îi tratam cu ou și cu oțet, pe bărbatul nostru de stat îl maltratam cu zahăr și cu apă de trandafir.

Dar, din nenorocire, izvorul informațiilor a trebuit să ne sece odată. Bărbatul de stat a căpătat misiunea pe care o vîna de mult și a părăsit capitala; astfel, am rămas — dama, dezolată fără bunul ei amic, iar noi, și mai dezolați, fără informații. A voit dama să ne servească cu știri din alte izvoare; dar au început să plouă dezmințirile, și confrășii s-au pornit să-și verse focul asupra Revoltei, care „fără nici un scrupul“... „mincinoși! ... infami! ... caraghioși! ...“ în fine toate grațiozitățile de cari sunt capabili niște confrășii geloși de un îndelung succes.

Atunci, am luat un reporter special.

Cîteva zile am scăpat de dezmințiri și de invectivele confrășilor... Da! dar ce informații, Dumnezeule! judecați singuri:

„Azi s-a ținut un consiliu de miniștri, la Ministerul de Interne“.

„Primul-ministru va pleca mîne sîmbătă la Florica. Probabil că se va întoarce luni sau marți, dacă nu se va hotărî să rămîină acolo mai multe zile“.

„D. ministru al Cultelor a lucrat ieri, miercuri, cu m. sa regele.“

„Aflăm cu plăcere logodna d-lui Alexandru Popescu, vechi funcționar, cu doamna Alexandrina Ionescu, mama tânărului poet Horațiu Ionescu, impiegat la biuroul de servitori de pe lângă Prefectura poliției Capitalei. Toate urările noastre de fericire junei perechi.“

„După cererea doamnelor Tudorița Ștefănescu și Fani Teodorescu, s-au permutat, întâia în postul de moașe la plasa Z... în locul celei de-a doua, iar cea de-a doua în aceeași calitate la plasa X... în locul celei d-întia.“

Cînd a intrat reporterul meu de dimineață, l-am întîmpinat spunînd :

— Domnule Caracudî, nu merge așa ! Cu informațiuni ca ale dumitale, dăm de mal gazeta. Informații sunt astea ? Firește că s-a ținut azi un consiliu de miniștri, fiindcă acolo în fiecare joi se ține cîte unul ! ... Firește că primul-ministru va pleca sîmbătă, după regulă, la Florica, ca în toate sîmbetele, și se va întoarce, iar după regulă, ori luni, ori marți, ori miercuri, ori în altă zi ! ... Firește că ministrul Cultelor a lucrat ieri la palat, fiindcă miercuria este ziua fixă de lucru a acestui secretar de stat cu regele ! ... Și pe urmă... Ce-mi pasă mie de logodna junei Alexandrina ! ... ce interes poate avea pentru cititorii noștri permutarea moașelor d-tale ! ... Ce ? vrei să omori Revolta, nene ? ... spune !

— Ba nu !

— Atunci ! ... Mie îmi trebuiesc, domnule, informațiuni politice de senzație.

— Dacă nu sunt, domnule director...

— Trebuie să fie! ... Altfel, cu regret, amice, nu ești bun de noi!

— Am înțeles, domnule director.

— Pleacă, aleargă! Vîră-te peste tot, în lume, în locuri publice și oficiale, în cercuri politice; scotocește, miroase, află, află, află!

D. Caracudi a plecat foarte hotărît. Peste cîteva ceasuri, pe seară, se întorcea mîndru. Avea de ce. Aflase lucruri cu deosebire interesante de la un personaj politic, al cărui nume nu vrea să-l spună. Între altele, iată:

1. O mare neînțelegere în sînul Consiliului de Miniștri;
2. O criză ministerială iminentă;
3. Intenția guvernului de a spori efectivul armatei și anii de serviciu;
4. Zgomote despre un grav incident diplomatic;
5. Un divorț scandalos în lumea mare.

— Ei, ai văzut? ... zic. Cine e amicul care ți-a comunicat toate astea?

— Asta nu se poate, răspunde Caracudi; am dat parola de onoare să nu-i spun numele. De aminteri, dacă ar afla că l-am trădat, nu mi-ar mai spune nimic aldată.

— Bravo, domnule Caracudi! frumoasă recoltă. Așa da! dă-i înainte! d-ta ai apucături americane; vei avea un frumos viitor ca ziarist român.

Și în adevăr, pe fiecare zi reporterul a mers progresînd, așa încît, în scurt timp, Revolta, compromisă oarecum în ultimele două săptămîni, se ridică la vechiul ei nivel de popularitate, ba chiar mai sus. Niciodată atîta succes... Bravul meu Caracudi! De exemplu:

„Putem spune, din sorginte autorizată, că ieri s-a petrecut la palat o scenă, care caracterizează situațiunea întreagă ca imposibilă de susținut. Guvernul e pe ducă. La ediția de seară amănunte.“

Apoi, la ediția de seară :

„Se știe că regele de mult își dă seama de starea nenorocită în care a ajuns țara, și nu pierde nici o ocazie pentru a-și manifesta nemulțumirea față cu guvernul vizirului. Regele pîndea de mult momentul cînd să spună verde șefului colectivității ce crede despre această politică descreierată. Astfel, ieri, cînd vizirul a mers la obicinuita audiență, regele s-a închis cu dînsul în cabinetul de lucru, luînd cele mai stricte precauțiuni a nu fi auzit de nimeni, și i-a tras vizirului o săpuneală numărul unu, făcînd critica amănunțită și foarte aspră a acestei politici, care consistă în a tolera «jafuri, asasinate și procese scandaloase», după propria expresie a vizirului.

Tot timpul, vizirul a tăcut cu ochii în pămînt, galben la față ca un cadavru.

La sfîrșit, regele, arătînd că situația a devenit intolerabilă pentru țară și pentru coroană, a spus răspicat :

Nu mai merge, domnilor, nu mai merge !

S-a observat chiar de servitori aerul plouat al vizirului la ieșirea din palat.“

De prisos a mai spune ce succes a avut gazeta noastră seara. Ediția pentru Capitală s-a epuizat în cîteva momente, așa că am fost siliți să tragem încă o mie de exemplare (încă trei, am spus noi a doua zi).

„Al dracului Caracudi ! gîndeam eu. De unde le află ? Trebuie numaidecît să știu de unde le află.“

Toate stăruințele mele pe lîngă el au rămas infructuoase ; peste puțină să aflu sorgința de unde căpăta atîtea știri. Încăpățînarea lui m-a scos din răbdări. M-am hotărît să-i dejoc rezistența, smulgîndu-i secretul într-un mod fie chiar nedemn.

A doua zi, o zi încîntătoare de toamnă, reporterul mi-a spus de dimineață :

— Mi se pare că pentru ediția de seară o să am o informație în legătură cu cea de ieri, cu scena dintre rege și vizir. Adineaori cînd veneam încoace, am văzut pe vizi-

rul intrînd iar la palat... Să vedem... Mă duc... Mă-ntorc într-un ceas cu informația...

„De astă dată trebuie să te prinz!“ am zis în gîndul meu, și imediat mă luai după urmele lui mai discret decît un bătrîn detectiv.

Caracudi, fără a bănuî cîtuși de puțin, ieși pe bulevard în Calea Victoriei. Un moment, se opri la fereastra unei prăvălii de galanterie; apoi, urmă înainte cu pas potolit. Ajungînd în colțul stradei Nouă, se opri la Capșa, așezîndu-se afară la o mesuță. Eu stam în colțul otelului de Boulevard. Vreo douăzeci de minute m-a ținut așa, el pe scaun și eu în picioare... S-a sculat și a apucat spre palat. După el... Dar, din nenorocire... în dreptul lui Oteteleşeanu, la deschizătura largă a Pieței Teatrului, l-am pierdut din ochi în mulțime... Caut în sus, caut în jos: nicăieri... S-a suit desigur în vreun otel, unde are întîlnire cu omul lui — vreun deputat, senator... ori știu eu? Cînd mă desperasem și porneam să mă-ntorc la redacție, cu gîndul a rencepe jocul la prima ocazie, iată-l pe omul meu că iese din prăvălia de specialitate a Regiei cu un pachetel în mîină... Și-a luat tutun!... Apucă tot în sus spre palat... După el... Dar, trecînd pe dinaintea tutungeriei, mi-arunc ochii să văd dacă nu e cineva acolo cu care să fi comunicat... În prăvălie, nimeni, afară de vînzătoarea și impiegatul. Trecînd pe la palat, Caracudi taie drumul, salută pe cineva de la fereastră și urmează domol înainte. Ajungînd și eu în fața palatului, trag cu ochiul și văd la geam un tînăr ofițer de roșiori... Caracudi își ia seama mai încoa de Episcopie; se întoarce în loc și pornește înapoi... Mă ascunz repede într-un gang. Trece la vale... Ies după el la potrivită distanță, ținînd ochii la pălăria lui cenușie ca argintul. În dreptul palatului pălăria cenușie salută iar... Iar ofițerașul...

„Nu cumva?...“ gîndesc eu.

Reporterul apucă la dreapta pe lângă grădinița palatului... în strada Sf. Ionică... După el... În intrarea Rosetti... În Cișmigiu... Trece puntea... Merge drept la bufet... Eu stau ascuns lângă movilă și nu-l iert din ochi... Bea cafea și fumează din tutunul cel proaspăt. Desigur aici are întâlnire cu omul de la care ia informațiile... Îl așteaptă... Îl aștept și eu... Reporterul scoate blocul din buzunar și scrie... E o vreme splendidă, și grădina, sub cerul limpede de toamnă, e mai frumoasă ca totdeauna. În aer liniște; ici și colo pică încetinel frunze galbene, învîrtindu-se-n clipe largi pînă la pămînt în jurul coadelor vestejite, și de departe s-aude glas de le-bădă...

Dar omul meu a isprăvit de scris; plătește, se scoală și apucă spre locul unde mă aflu... Mă dau binișor pe după movilă. Pornește spre intrarea Rosetti înapoi... După el... Iese prin strada Brezoianu... Suie bulevardul... Acum grăbește pasul... și eu pe al meu... Unde mă duce?... Să vedem...

La redacție... Intră... Dau fuga. Cînd intru, Caracudi scoate blocul.

— Ei? întreb eu.

— Stăi să vezi! răspunde cu un zîmbet triumfător, și-mi pune îndată sub ochi, cu indicația caracterelor „compacte” de întrebuițat, următoarea informație:

„Am dat aseară o informațiune relativă la scena petrecută ieri la palat între suveran și vizirul. Astăzi suntem în pozițiune a da, din același izvor autorizat, amănunte asupra urmării acelei scene, cari stau în legătură cu zgomotele înregistrate de noi despre o iminentă criză ministerială.

Astăzi, vizirul, cu aerul foarte abătut, a urcat treptele palatului pe la 9 dim. Regele l-a făcut să aștepte mai mult de o jumătate de oră în anticameră. În vremea aceasta, servitorii și ofițerii de serviciu au observat că vizirul ofta adînc, gîndindu-se la frumoasele zile de la Aranjuez, cînd tăia și spînzura, bucu-

rîndu-se de încrederea fără margini a suveranului, care acum, domirînd — mieux vaut tard que jamais — îi întoarce spatele ca unui lacheu, de serviciile căruia stăpînul este absolut nemulțumit, și pe care vrea să-l dea afară, ca pe orice lacheu netrebnic.

În fine, suveranul, primind pe vizir în cabinetul de lucru, i-a repetat aceleași imputări asupra intolerabilei situațiuni. Vizirul, tremurînd și cu glasul plin de lacrimi, a zis :

— Atunci, sire, nu mai rămîne alta de făcut decît...

— Decît ? a întrebat suveranul.

— Decît...

Și neputînd pronunța cuvintele : «...să-mi dau demisia și să mă retrag în viața privată...», s-a pornit pe plîns, ca o babă bătrînă copleșită de parapon.

Precum se vede, zilele politice de jafuri, asasinate și procese scandaloase sunt numărate. Nu mai va fi vorba de astă dată de o remaniere ministerială parțială, de o cîrpeală după cunoscuta sistemă vizirială, ci de prăbușirea completă a șandramalei colectiviste."

— Bravo, dragă Caracudi ! am strigat eu. Ești mai tare decît puteam să-mi închipuiesc ! Tu ești norocul Revoltei naționale ! ... Decît... să-mi dai voie să-ți spun că acum știu...

— Ce ?

— Izvorul de unde capeți informațiile... Îl cunosc...

— Aș !

— Pe ce te prinzi ?

— Pe ce postești.

— Pe un dejun la Iordache... Primești ?

— Primeesc, zise Caracudi, sigur că mă bea.

— Vrei să-ți spun de unde ?

— De unde ?

— Vino-ncoace...

Îl trăsese atunci la o parte, în cabinetul meu de director, închizînd ușa cu mai multă precauție ca regele cînd vrea să vorbească vizirului, și-i șoptii răspicat, privindu-l diabolic pînă-n fundul ochilor :

— Din Ciș-me-giu !

Caracudi se făcu mai galben ca vizirul din informația lui. Dar... si augur augurem — strîngîndu-i mîna cu efuziune, mă grăbiî să-i adaog :

— Nu face nimic asta !... Sunt foarte mulțumit de serviciile tale... Revolta fără ele n-ar plăti o para chioară, cu toate articolele și foiletoanele noastre... Hai să dejunăm !

Am dejunat minunat. Caracudi clipea din ochi foarte mulțumit.

— Mă rog ție — l-am întrebat eu la cafea, după ce-i spuseseam itinerariul lui de dimineață în toate amănunțele — mă rog ție, cînd e vreme bună ca astăzi, înțeleg ; dar cum faci cînd e vremea rea ?

— Cînd e vreme rea ? ... stau acasă.

— Mai bem o înfundată ? ... Asta o plătesc eu.

Știu c-am rîs ! ... Am plătit, el dejunul și eu suplimentul, și ne-am întors foarte veseli la redacție.

— Trei ceasuri ! ... Caracudi ! strig eu ; repede după informații ! Caută-le cît mai „senzaționale“ !

— La moment ! răspunde bravul meu reporter și pleacă grabnic spre palat.

Eu rămîn în odăița umbroasă a redacției să-mi scriu articolul de fond : Ce gîndește suveranul ? ... Să vedem, ce poate gîndi suveranul ? ...

Moi pana în călimări și, picotind cu capul plecat pe masă, mă gîndesc... mă gîndesc...

Ce vreme splendidă ! ... Ce frumoasă trebuie să fie grădina acum cătră seară sub cerul limpede de toamnă... Ce liniște în aer... Parcă văd cum pică încetinel ici și colo frunzele galbene, învîrtindu-se în clipe largi pînă la pămînt în jurul coadelor vestejite... și parcă de departe auz glas de lebădă...

Al dracului Caracudi ! ...

Ia să vedem acum : ce gîndește suveranul ?

ARTICOL DE REPORTAJ

Soliditatea informațiilor mele. Reportajul ca gen literar. Profesor dr. Leyden. Părerea doctorului german despre România. Microbul bolii. Băile reci. A. Sa Principesa Maria. M. Sa Regele. Criza culminantă. Prințul e salvat. Convalescență. Un coș cu fragi. Temeri de nouă complicațiuni. Iarăși dr. Leyden. Concluziune. Bîrfitorii interesați. Post-scriptum.

SOLIDITATEA INFORMAȚIILOR MELE

Cu toate informațiile răuvoitoare ale aceloră ce în zilele de spaimă prin care au trebuit să treacă Dinastia și Națiunea noastră, aveau tot interesul să tăgăduiască soliditatea informațiilor mele și autenticitatea sau, cel puțin seriozitatea izvoarelor de unde le culeg de obicei, tînzînd astfel aceia să arunce, prin mijloace de concurență nelegală, discreditul asupra articolelor mele de reportaj și să lovească prin urmare în popularitatea și tirajul Foiei interesante, la care am onoarea să colaborez ca reporter ; cu toate acele informații răuvoitoare, o repet, eu sunt fericit a constata că nu a putut nimeni să-mi dea pînă acuma o dezmințire serioasă, că toate știrile mele au rămas și vor rămîne în picioare.

A. Sa Regală prințul Ferdinand, fiind acuma afară de orice pericol, e o plăcere pentru mine a recapitula principalele informațiuni ce am servit iubitorilor și fidelilor mei cititori și drăgălașelor și amabilelor mele cititoare.

Acestea zise în treacăt, voi să spun cîteva cuvinte despre

Încercarea dureroasă prin care au trecut Augusta Familie Regală și Țara a avut nenumărate urmări binefăcătoare. Manifestarea spontană de simpatie a poporului întreg a făcut indisolubilă pentru viitor legătura dintre Dinastie și neamul românesc. Dar pe lângă acest mare folos public, mi-a adus îndeosebi și mie unul foarte mare : m-a făcut să-mi fixez în fine o specialitate literară în arena publicității noastre.

În adevăr un prozator nu e un specialist. S-a zis cu multă dreptate, mai întâi, că tot românul e poet ; mai târziu, cu mai multă dreptate, s-a susținut că tot românul e și critic, cu mult mai multă dreptate pot zice eu că tot românul e prozator. A scrie proză nu e o specialitate de artă ci o deprindere instinctivă a fiecărui cetățean.

Cu toate acestea, în zilele din urmă am constatat că se poate, chiar ca prozator, să devii specialist. Este un gen literar anume pe care nu orice român îl poate profesa : este reportajul ; de aceea am zis „orice român“, iar nu „orice româncă“. Se știe că orice român de sex feminin, fie de orice vîrstă, numai să poată vorbi și fie de orice condiție socială, numai să aibă cui vorbi, este născut reporter. Cu românii de sex masculin, lucrul se schimbă ; nu orîșicare poate fi un reporter special.

Odată stabilit aceasta, să vedem cum am cunoscut eu pe

DR. LEYDEN

Eu am văzut pe profesorul Leyden, nu numai în trăsură Curții, în fuga pe stradă, sau într-un vagon de drum de fier, ori în treacăt în vreun salon. Eu am văzut pe acest ilustru specialist en pantoufles — cum ar zice francezul — en pantoufles și el și eu. Am dormit două

noapți în aceeași cameră la Hotel de Orient, peste drum de Episcopie, camera cu numărul 12, care dă pe balconul de deasupra gangului. Din balcon, seara mai ales, e o priveliște minunată; avea în față, spre dreapta, squarul, dominat de cupola Ateneului, pe cînd pe sub picioarele noastre uruie, fără o clipă de repaus, un fluviu torrențial de trăsuri, de tramcare, de căruțe, de biciclete și de pedestri. Spre complectarea acestei armonii de elemente, două flașnete cîntă dinaintea hanului lui Gherasi și a treia în colț, la „Pisica neagră”. Așa, noi cari stam în balcon, în halat și în papuci — eu și cu dr. Leyden — trebuia să strigăm foarte tare ca să ne înțelegem.

PĂREREA D-RULUI LEYDEN

Dr. Leyden, deși om în vîrstă și plin de vioiciune — un causeur intarissable — vorbește vreo patru limbi europene la perfecție, și acum de cîteva zile o rupe bineșor și pe românește.

E foarte încîntat de modul cum a fost primit în România, pe care mi-a declarat că o consideră ca a doua patrie.

Eminentul specialist, între altele, mi-a zis în românește, cu un ușor accent caracteristic german :

— Barol d'honneur ! taca eu n-am vost german, am frut să vii rumen.

— Ce impresie îți face, iubite doctore, capitala noastră ?

— Îmi face, zise doctorul, impresia unei butii pe care o spală cu lanțuri, rostogolind-o într-un gang boltit, unde arhitectul a reușit să obție mai multă rezonanță, decît izbutesc în genere arhitecții la sălile de concert...

Din timpul suferinței A. S. Regale principelui moștenitor notez în treacăt câteva flori din recolta mea de informații. Astfel încep cu

MICROBUL BOALEI

Medicii au constatat existența microbului. Dacă microbul nu reușește pînă mîine să perforizeze plămînul, atunci el a scăpat. . .

Ca să împiedice aceasta, doctorii întrebunțează

BAILE RECI

Îndată ce căldura pacientului crește i se administrează o baie rece, care variază după trebuință între 4 și 4 grade minus.

Să vedem ce făcea în vremea aceasta

A. SA PRINCIPESA MARIA

În timpul crizelor, principesa a avut ideea să meargă la călugărie într-o mînăstire din țară, în cazul de extremă nenorocire. A. Sa s-a ferit însă să exprime pînă acuma cuiva această intențiune, ca nu cumva să întristeze și mai mult pe

M. SA REGELE

Care a chemat la palat pe dl. dr. Cantacuzino. Aci, mergînd cu doctorul în bibliotecă, unde n-a mai permis să între nimeni, l-a întrebat tremurînd :

— Spune-mi drept, doctore, te conjur, cum merge ?

— Sire, a răspuns doctorul, noi am făcut ce am putut. Dumnezeu rămîne să facă ceea ce n-a putut face știința. Regele în culmea emoției a concediat pe dr. Kremnitz, care a plecat degrabă înapoi la Cotroceni.

M.S. rămînînd singur, a îngenuncheat și, ridicînd
mîinile și ochii spre cer, a șoptit :

— Doamne, aibi milă de mine și de poporul meu !

D. Buicliu, întors la palatul Cotroceni, a găsit pe bolnav, la căpătiul căruia erau ceilalți dr. colegi, și

CRIZA CULMINANTĂ

Cît a ținut această criză, vreo 36 de ore, Augustul bolnav a avut rare momente de luciditate, în cari s-a gîndit, fără a putea spune o vorbă, la soția și la copiii săi ; apoi cădea iarăși în somnolență.

Dar grație tinereții, devotamentului și îngrijirilor oamenilor de știință

PRINȚUL E SALVAT

Medicii, după o cercetare minuțioasă, constată că boala face mari progrese spre vindecare. A.S.R. a intrat în

CONVALESCENȚĂ

Maladia foarte grea a trecut prin cea din urmă criză și acum se află în convalescență. Rămîne acuma să fie Augustul pacient bine îngrijit, ca nu cumva să se ivească, precum e încă

TEMERE DE O NOUĂ COMPLICAȚIUNE

Aceasta ar putea să se ivească, dacă Augustul bolnav n-ar fi extrem de bine îngrijit ; mai mult, e temere de o nouă maladie, așa numita perforația intestinelor ; cu toate acestea, nici un semn nu anunță așa ceva. Din contră, s-a trimes A. Sale Prințului

UN COȘ CU FRAGI

Se știe gustul delicios al acestor fructe, dar s-a pretins că fragii, din cauza semincioarelor lor țepoase, iritează

foarte mult pereții stomacului și mucoasele intestinelor, producînd adesea chiar unelor persoane sănătoase așa numita blinda urticarie. Cu toate acestea, i s-a permis A. Sale să mănînce o bună cantitate. Astfel, grație fragilor, pericolul e înconjurat; perforația nu se mai poate face;

IAR DR. LEYDEN

Care este hotărît a pleca peste vreo două-trei zile, înainte de a părăsi capitala, va prescrie confrăților săi români tratamentul de care au nevoie în convalescență. Doctorul german susține că trebuie să fie cu atît mai lungă convalescența cu cît maladia a fost mai grea.

Și acum

CONCLUZIUNE

Să mai îndrăznească birfitorii interesați, cari și-au pierdut mințile din cauza succesului de tiraj, din ce în ce crescînd, al Foi interesante, să mai îndrăznească a spune că în articolele mele de reportaj am spus minciuni și neghiobii supte din deget.

Îi poftesc să îndrăznească !

POST-SCRIPTUM

În momentul cînd puneam foaia noastră sub presă, m-am întîlnit cu dr. Leyden, care trecea în trăsura Curții spre Cotroceni. Cum m-a văzut a oprit, ca să-mi comunice, cu amabilitatea-i caracteristică, ultimele sale impresiuni.

Dr. Leyden e așa de încîntat de București încît vrea să rămînă aici la noi, unde e vorba să i se creeze o catedră de patologie la Facultatea de medicină din Iași.

POLITICĂ

- Domnule, mai trebuie materie, îmi zice tipograful.
- Multă ?

— Multă.

— Bine, așteaptă.

Poftim — zic eu în gându-mi — poftim de scrie mofturi fără inspirație. A! de ce n-am avut bunul gând să scoatem un ziar politic grav, în loc de Moftul ăsta! Ce abundentă materie! Ce comodă viață! Și ce onoare! Ce satisfacție morală! Un redactor grav, al unei gazete grave — asta este o situație socială înaltă... Dar niște mofttangii!

Da, dar avem satisfacția că...

— Domnule, mă-ntre rupe zețarul, să mai aștept?

— Da, să mai aștepți, și dacă asta te ostenește prea mult, fii bun și dă-mi o idee, o inspirație... Ce rubrică lipsește?

— „Politica“.

— „Politica“? așteaptă... Mă execut la moment!

Și încep să scriu și dau filă cu filă pe nerăsuflăte acestui monstru de zețar, care se hrănește cu manuscris... Brr! murdară hrană!

„LEGEA MAXIMULUI

Destul!

Națiunea este sătulă de turpitudinile, mișeliile, jaful, corupțiunea, infamia, trădarea intereselor ei celor mai sacre, de cruzimea, cinismul, sfruntarea, ticăloșia și scîrba acestui regim poreclit conservator, regim vitreg și căzut, corupt și corupător, infam și infamant. Națiunea e sătulă: Destul!

Ce vor oamenii-strigoii, ieșiți din tenebrele reacțiunii la lumina zilei? Ce vor aceste fantome plămădite din rachiou, spirt, basamac, ciomag, chinoros și sînge?

Vor oare să arunce țara pe calea desperării, pe calea deznădejdiei, pe calea exasperării, pe calea celor mai extreme mijloace de rezistență? O vor aceasta? să ne spună.

Pînă atunci le zicem încă o dată: destul — Națiunea este sătulă de faptele voastre!”

— Dar bine, domnule — zice zefarul, venind cu corectura — asta este un articol de opoziție, și mi se pare că Moftul nu e ziar opozant; ați făcut poate greșală.

— Tovarășe — răspund eu ca un adevărat socialist — ai dreptate; am făcut o greșală pe care trebuie s-o repar. Mergi și culege și aceasta:

„LEGEA MAXIMULUI

Domnii colectivști sînt incorijibili și imposibili.

După ce Națiunea, sătulă de turpitudinile, mișeliile, jaful, corupțiunea, infamia, trădarea intereselor ei celor mai sacre, de cruzimea, cinismul, sfruntarea, ticăloșia și scirba acelu regim poreclit colectivist, regim vitreg și căzut, corupt și corupător, infam și infamant, după ce Națiunea sătulă le-a strigat destul! ce mai vor oamenii ieșiți din tenebrele demagogiei la lumina zillii? Ce vor aceste fantome plămădite din rachiu, spirt, basamac, ciomag, tibișir și sînge?

Vor oare să împingă pe guvern la măsuri desperate, deznădăduite, exasperate, pe calea celor mai extreme măsuri pentru apărarea ordinii? O vor aceasta? să ne-o spună.

Pînă atunci, le zicem încă o dată, destul... Națiunea este sătulă de frazele voastre!”

— Domnule, mai trebuie materie.

— Să se usuce cerneala aceluia ce a pronunțat aceste cuvinte! Mai trebuie! mai trebuie! strig eu exasperat. Dar crezi tu, tovarășe, că mintea mea este o fîntînă nesecată? Ți-am dat două articole de fond, de vederi și de forme așa de deosebite, și tot ți se pare că nu-i de ajuns!... Cît mai trebuie?

— O bucată mică.

— Așteaptă:

Intrebăm pi Lascar Catargi, racul din Menajeria regală, până când cu enfamiile ? Până când, călcând peste cuvîntul de onoare ce m-a tradat cînd mi l-o spus în şedinţa solemnă pi care s-o giurat la Ieşi cu opoziţia unită, care guvernul o fost combătut din cauza enfamiilor, că Shylockul încoronat, papistaşul catolic împreună cu nepoţelul seu nu vor mai capata nouă domenii, sau daca o minţit atunci, să vină să ne spună acuma ca să ştie publicul, să ştie ţara cu ce ramolit bătrîn avem a face !

Voi stigmatiza...“

*

— E destul atîta, mă-ntre rupe zeţarul.

— Crez şi eu ! numai eu ştiu cît am muncit.

SMĂRÂNDIŢA

Roman modern

I

Fata mamei Ilinchii era bălană, plăviţă, cu părul galben-auriu ca spicul grîului copt, răscopt, tocmai cum e bun de secerat, cum e pîinea a bună de mîncat şi-i place puiului golaş de pitpalac să-l ciugulească şi să-l înghiţă pe nemestecate în guşa lui îmbrăcată în puf bogat, moale şi dulce.

Smărândiţa mamei Ilinchii era tînără ca o dimineată de primăvară caldă, blîndă, senină, mînoasă şi încropită, cînd ciocîrlia se avîntă şi-şi dă drumul, nebună, sălta-toare, zglobie, pe aripile vîntului uşuratec şi zburdalnic, spre a arunca, către cerul albastru şi limpede, ca peruzeaua cea mai nestimată, ciripiturile ei argintii şi călduroase, aprinse, fierbinţi.

Copila avea ochii negri, negri ca mura de pădure coaptă, răscoaptă cînd e bună de mîncare, dulce și acră; dulce, nu să te leșine pe inimă; acră, nu să strepezească dinții, ci dulce și acră, acrișoară și dulceagă cum îi place și ursului, cît e el de ursuz și nemulțumitor, s-o guste.

Subțirică de se-ncovoia ca o nuia de corn verde, cînd o fluieri în vînt cu putere, și răsărită ca o ramură de garoafă bătută, căreia stă să i se deschiză-n vîrf bobocelul ascuns, care de-abia așteaptă să-i plesnească gogoașa ca să te îmbete cu mirosul său din destul, arătîndu-și vesel frunzulițele catifelate și crețe ca o horbotică de borangic subțire de poți să-l spargi cu limba.

Așa era copila Ilinchii, a Ilinchii, o gospodină bătrînă, cinstită, harnică, vioaie, cuminte, neobosită, care începea munca de cu nopticica, pînă să nu înceapă cocoșul cel berc, fala satului întreg, să cînte la cîntători cucurigu gagu, de cotcodoceau toate puicele și găinele, ba și cloștile pe cuibarele lor.

Și muncea și făcea pînză în patru ițe, fote și catrințe bătute și marama de borangic și velințe și scoarte în zece fețe și chilimuri pestrîte și plocate flocoase și altîte cu cocoșei și păsărele și flori în fel de fel de ape, și toate le făcea.

Iar Smărăndița mamei Ilinchii mergea cu Murgana la apă, s-o adape, și cînta un cîntec duios, plîngător, o doină jalnică, molatică, domoală, pătrunzătoare, de răsuna peste toată valea-nverzită, înflorită și smăltată cu brebenei, viorele, didiței și micșunele, galbene, roșii, albastre, pestrîte de toate neamurile și de toate fețele.

Mama ei muncea toată ziua, cît e ziua de mare, de mîndră, de albă, luminoasă și lungă și blagoslovită de Dumnezeu, muncea și lucra și-și bătea capul și mintea și gîndul și zicea în sufletul ei :

„Helbet ! Dumnezeu o fi bun și cu noi !“

Și Smărăndița cînta și mîna pe Murgana la izvor, la șipot să-i dea apă proaspătă, rece și curată din inima pămîntului, și Murgana făcea : Muu ! muu ! după ce bea ; și Smărăndița, nebună, zglobie, ca un fluture împistruiat pe aripe cu toate fețele cîmpului și stelele cerului, răs-pundea mîngîind-o pe Murgana :

— Helbet ! Murgano, lasă că o fi bun Dumnezeu și cu noi !

Dar pe urmă, se gîndea ce se gîndea și o podidea plînsul, și plîngi și plîngi și plîngi, de curgea din ochii ei mai bogat, mai limpede, mai cald decît din șipotul rece, în care Murgana se juca cu botul ei dulce, moale și care mirosea a lapte muls numai de-atunci.

Murgana, după ce se mai odihnea, iar bea, și bea și bea, și apoi se uita la stăpîna ei și iar bea. Și Smărăndița zicea oftînd :

— Aide, Murgano, sora mea ; aide acasă ; ne așteaptă mama... Mama ? ... nu ! ... ne așteaptă bătrîna... ! Bătrîna ? nu ! ... ne așteaptă... Doamne ! Doamne ! ... ne așteaptă nenorocita !

Și Murgana părea că înțelege, părea că pricepe, părea că pătrunde și-și tălmăcește limpede și pe de rost dorul fetei... Și nu mai vrea să bea și pleca, și Smărăndița după ea.

Și șipotul rece în urma lor sta pe loc și plîngea mereu...

De ce plîngea Smărăndița ? ... De durere !

De ce o durea pe Smărăndița ? ... O durea că se gîndea...

La ce se gîndea Smărăndița ?

La ce ? ...

Sus pe dealul înalt, între salcîmii cari aruncă departe-depart talazuri-talazuri de un miros îmbătător, ador-mitor, omorîtor de dulce, ameţitor, din ploaia albă ce cerne din crăcile lor verzi, pe o pajişte împodobită cu mii şi milioane de pestriţături de flori, cari mai de cari întrecîndu-se în mîndreţe, în strălucire, în feţe şi în miresme, stau casele proprietarului, albe, drepte, înalte, mari, bogate şi fudule, cu pridvorul lor cu stîlpi subţiri şi încîrlionţaţi, cu gîrliciul beciului răcoros şi tainic, plin cu butii de pe vremuri, cu alb, roşu, negru, profîr, de-ţi aprinde sîngele în vine să fii măcar bătrîn dintre oltenii lui Tudor Vladimirescu.

Şi gîrliciul este închis cu două uşi cu găuri lucrate-n struncărie, de vine fiecare două găuri una în cîte opt colţuri şi alta în cîte douăsprezece, şi încuiate cu un lacăt mare şi gros cît o ploscă de nu-l poţi sparge să se puie cinci voinici cu topoarele pe el.

Străluceşte şi bate la ochi de departe, hi ! hi ! tocmai de un sfert de poşte boierească, tocmai de pe dealul de dincolo de moara lui moş Tănase Cîrnul, bătrînul care are nasul tăiat de cînd venea turcii puhoi peste biata ţară, că şi spune bătrînul :

— Hei ! hei ! ce era pe vremea mea, voi n-aţi apucat ! Să fi văzut voi, dragii moşului !

— Da, ce era, moşicule ? întreabă copiii şi femeile, bărbaţii şi fetele.

— Era nevoie mare, le răspunde moş Tanase.

Cînd răsărea soarele de primăvară, mîndru, mare, aprîns, rotund, şi bătea drept în curtea din deal, sclipeau toate zidurile albe, de ţi se părea că e o hîrtie sclivisită ori o batistă spălată şi-nălbită în două sute de ape.

Și care călător trecea pe acolo, ori pe jos, ori călare, ori în căruță, cu un cal, cu doi, cu trei, ori cu oricîți să fi fost, că era drum umblat și bătut, nu se putea opri să zică :

— Doamne ! doamne ! ce mîndrețe de case, de parcă e un palat din poveste în mijlocul raiului ! ... Dar ale cui o fi, moșicile ?

— Ale cui să fie ? zicea Tănase, moșul, bătrîn, cuminte, liniștit, înțelept, domol. Ale cui ? ... Ale proprietarului.

Și oamenii ziceau încet :

— A ! ale proprietarului !

Erau bătrîne casele proprietarului, dar proprietarul era tînăr. Tînăr de vîrstă era el, dar bătrîn de suflet, și casele erau bătrîne de vîrstă, dar trainice și tinere-n ziduri. Și se vedeau... se vedeau bine ori de unde din sat.

Daca ieșeau dimineața în zori, cînd mugesc vitele spre pășune, ori la nămieț cînd e soarele-n puterea lui, de fuge vaca de muscă și stă la adăpost de umbră, și rumegă, ostenită, gîfîind de zăduf, răsufliînd tacticoasă și apărîndu-se alene cu coada, cînd la dreapta, cînd la stînga, cînd în sus, cînd în jos, tot de ele dai cu ochii ; tot pe ele le vezi fudulindu-se tot acolo în vîrfurile dealului și seara dupe soare-apune, cînd se potolește lumea și se joacă toți copilașii și vin să ceară, la mama, din găleată, lapte muls cald, fiecare cu covățica lui și cu bucățica lui de mămăligă, și zice :

— Mamă, dă-mi și mie, mămucă, că și eu am fost cuminte...

Și mămuca îi zice :

— Iacă nu ți-oi mai da și ție, că destul lapte ai supt cît erai mititel ; să mai dăm și vițelușului, săracul ; că el e de țiță... Dar tu ești flăcău mare... mîine-poimîine te ia la oaste... parcă te văz cogeamite ofițer !

Dar copilul, jumătate mîndru de vorbele mămulichii, jumătate supărat că nu vrea să-i dea lapte, zice :

— Ba, eu voi lapte.

Și mama îl pupă și-i dă lapte în covățica lui ; iar copilul zglobiu rîde și bea laptele, și mama iar îl pupă.

Din tot satul ca din tot satul, dar de nicăieri nu se vede mai bine casele proprietarului decît din bătătura curată, măturată, dichisită și îngrijită de parcă e linsă, a mamei Ilinchii văduva, mama Smărăndiții. [...]

DĂ-DĂMULT... MAI DĂ-DĂMULT

Dă-dămurt, mai dă-dămurt stăpînea o împărăție fără margini Barlaboi-împărat, ce-i mai zicea și Ciungu-mpărat...

— Dă ce-i mai zicea și Ciungu-mpărat ? ...

— Iac-așa ! Îi mai zicea de pe cînd era tinerel și Ciungu-mpărat, fiindcă mai tîrziu era să-și piarză o mîină... în război...

— Bietul împărat Barlaboi ! ...

Și era și însurat Barlaboi-împărat. Avea nevastă, și cu ea o fată. Altceva niciodată. N-avea noroc... băiat... de loc.

...Lucrau femeile toată ziua, toată noptica : țeseau, îmblăteau, înalbeau, depăneau, torceau, dregeau, cîrpeau, însăilau, coseau, tigheleau, tot așa și iar așa, ș-una ș-alta zor zoreau : ba din ac, ba din undrea, mama-mpungea, fata trăgea.

Împărăteasa, părul ca cerneala... Fata, ca cînepa.

...La fără cinsprece zile al cinsprecelea an, la același ceas taman-taman, Ciungu-mpărat cu amîndouă mîinile a plecat.

A plecat Barlaboi, la război, să se bată-n duel cu Stacojiu-voievod, ce-i mai zicea și Șontîc-vodă pînă nu-l făcuse mă-sa.

— De ce-i mai zicea și Sontîc-vodă pînă nu-l făcuse mă-sa ?

— Iac-așa !... Îi mai zicea Sontîc-vodă pînă să nu fi cunoscut tat-so pe mă-sa, pentru că atunci cînd o fi Stacojiu om de peste cînzeci de ani o să se provoace la duel și adversarul o să-i taie piciorul de la genunchi mai sus...

— În duel ?... vai de el !

...Femeile...

— A plecat, mamă ?

— A plecat, mamă.

— De ce, mămuică ?

— De ! de ce mămuică.

— Bine, maică !

— Bine, maică.

Iar zoreau.

— Și războiul cît ține ?

— Cît o ține.

— Și-mpăratul cînd vine ?

— Cînd vine !

— Cînd vine !

— Bîine...

— Bîine.

Și iar zoreau...

— Hai și noi, mamă, zicea împărăteasa.

— Unde, mamă ? întreba fata împărătesei.

— La război.

— Cum, mamă ?

— Cum a mers și tat-to, mamă.
 — Călare ?
 — Nu, mamă, pe jos. Numa bărbații merg călare ;
 hei ! altfel sunt ei ; noi suntem femei.
 — Ce să facem acolo, mamă ?
 — Ce-om putea, mamă.
 — Bine, mamă, tata, Barlaboi, ca Barlaboi ; dar și
 noi ?
 — Și noi.
 — Să ne batem și noi, mamă, la război ?
 — Nu, mamă : la război, țeșem noi !
 Se duceau și ele la război, în fuga mare, da pe jos,
 nu călare.

Sfîr ! suveica, sfîr ! sfîr ! sfîr !
 Și cățelul, fidelul, mîr și mîr.
 — De ce mîrîie Lăbuș, mamă ?
 — Că nu s-ajunge, mamă.
 — Cu ce să s-ajungă ?
 — Cu laba.
 — Și cu mai ce ?
 — Cu botul.
 — Unde să s-ajungă, mamă ?
 — Unde s-a ascuns puricele, mamă.
 — Unde s-a ascuns ?
 — Unde nu-l ajunge.
 — De ce să-l ajungă ?
 — Ca să se scarpine.
 — De ce să se scarpine ?
 — Că-l mănîncă.
 — Adică cum ?
 — Asta nu trebuie să știe copiii pînă nu i-o mîncea
 și pe ei.

- Atunci, o să se scarpine și ei, mamă?
- Și ei, mamă.
- Da dacă nu-l ajunge, maică?
- Rabdă, maică.
- Supără, mămucă?
- Hehehei!

Și pe urmă mama o lua în brațe, o săruta și o strîngea tare, mai tare, foarte tare, mai tare decît putea. [...]

POETUL VLAHUȚĂ

Schiță

Orășelul Opidul-Nou (pe ungurește Ujvár — desigur, o grosolană traducere arbitrară a numelui originar daco-latin) este de cîteva zile în mare fierbere. Nu e, în ade-văr, puțin lucru pentru acest Opid, care, cu toată mo-destia-i, numără pînă acum patru procese politice de trădare de stat maghiar, să adăpostească pe un luptător cultural din regatul liber, pe un fruntaș poet al neamu-lui. De aceea și Aquila carpatină, gazeta Opidului, în ultimul său număr, a putut zice cu mîndrie:

„Avem în murii noștri o sublimă liră română liberă, pe fratele nostru prea iubit, pe poetul nostru transcarpatin, Vla-huță. Să strigăm toți cu bucurie: să trăiască!”

„Murii noștri”... asta e un mod particular de a zice al întrepidului Valeriu Chicoș, director și redactor al valorosului organ ebdomadar, care singur are onoarea a trei din cele patru procese. Muri nu are de loc — și e bine — acest pitoresc orășel: el e așezat în voie pe o largă pajiște, la poalele munților, străbătut drept prin mijloc de o gîrlă limpede, care, repezită dintr-un izvor

înalt din coastele vecine, alunecă fără să-i poți prinde mișcarea cu ochii, pe patul ei de pietricele mărunte, printre două brazde îmbrăcate în niște iarbă verde și grasă, culcată tot la vale în snopi mari de pornirea nenduplecată a șivoiului.

De o parte și de alta a râului, urmează două alee mari, mărginite cu grădinițe; în mijlocul fiecăreia din acestea, sclipește albă și curată câte o căsuță cu ferestre apărute de loduri verzi și acoperită cu olane roșii. Între toate aceste cochete locuințe, drept în fața punții celei mari, strălucește cu deosebire casa părintelui Ion Mantu, protopop cercual, unul dintre cei mai arzători și mai „valinți” patrioți, care, cu toată îndrăzneala ce a dovedit, n-are pînă acum nici un proces. Cu dînsul locuiește unica sa fiică, domnișoara Veturia, o minune de nouăsprezece ani — frumoasă și voinică, sentimentală, deși veselă: lucrează și-nvață mult și bine, cîntă mult și frumos, zîmbește toată vremea. Devotamentul ei pentru tată, pentru cauza națională, pentru micul institut de orfani, al cărui comitet de domnișoare îl prezidează cu atîta pricepere și tact matur, i-a atras respectul și simpatia tuturilor concetățenilor și, pe drept, numele de Zîna Opidului din partea Aquilei carpatine — niciodată nume mai meritat. „Păcat că au numit-o Veturia! gîndește adesea tata; trebuia s-o cheme Aurora, pentru că-n adevăr copila asta luminează cu strălucita ei înfățișare”.

Casa domnului protopop are patru ferești spre alee în grădină și o elegantă intrare la mijloc. Sub ferești, de o parte și de alta a intrării, sunt așezate simetric câte șase stupi mari, cari, din faptul zilii și pînă-n nopitate, băzîie, zbîrnîie și lucrează fără o clipă de preget. Privindu-i, părintele, care, deși matur și trecut prin multe, n-a uitat încă frumoasele vremuri tinere, cînd

învăța la Blaj, citează zîmbind cu satisfacție un crîmpei din clasicul său favorit : *fervet opus*...

În această casă se află în gazdă, de șapte zile acum, poetul ; el mai are o zi de stat în acest orășel ; mîine, duminică, seara, „jumătate la zece“, tot poporul român are să-l conducă la gara apropiată, distanță de o jumătate' de ceas de orășel prin „promenată“.

Au fost pline aceste zile, pline de neuitate impresii, de puternice mișcări sufletești, și tocmai pentru aceea au trecut ele așa de iute. Împrejurările acestor zile frumoase din urmă se deapănă în gîndul domnișoarei Veturiei, unele peste altele, mai grăbite decît undele gîrlei dintre cele două alee, mai năvălitoare decît mișcarea neastîmpărată de la gura stupilor de sub ferestre. În zadar domnișoara Veturia vrea să și le așeze treptat și metodic în ordinea lor istorică : parcă toate s-au petrecut dintr-o dată tot adineaori... Adineaori parcă — nu-și mai aduce aminte la ce se gîndea atunci, cum ședea, ce făcea — a fost trezită de cîteva lovituri la ușa din față... A deschis... Un tînăr blond, înalt, cu ochii mari albaștri, cu o frunte deschisă, a apărut mîndru înaintea-i, întrebînd de părintele Mantu... „Tata nu-i acasă, dar trebui să vie...“ Noul-venit se recomandă poetul Vlahuță !

Ce zile de-atunci ! Ce triumf la conferința poetului ! O să curgă multă apă prin mijlocul Opidului pînă să se mai auză acolo niște accente atît de virile. Poetul a vorbit cu cel mai înalt avînt despre limba națională ; modest, el n-a pomenit de sine însuși și n-a citat din operele lui proprii decît numai de cîteva ori, și aceasta ca simplă ilustrațiune a teoriei că, fără limbă, o națiune nu mai are glas în concertul umanității... Dar din toată năvala aceasta de reminiscențe, ceea ce se dezlipește mai clar și mai deosebit din mintea domnișoarei Vetu-

riei este acea neuitată împrejurare cînd, rămasă singură cu poetul, își strînse cu putere tot aparatul de erudițiune pentru a face față înaltei situațiuni în care se afla.

— Care va să zică, citiți mult, domnișoară?

— Foarte mult, domnule.

— Ați citit ce-am scris eu?

— O, da, tot. Eminescu și dv. sunteți idolii mei.

Poetul făcu o mișcare de înaltă satisfacție.

— Și care vă place mai mult?

— Amîndoi.

— Dar... mai mult?

— Dumneavoastră, se-nțelege.

Acest răspuns, e drept, fusese smuls: privirea poetului era prea din cale-afară arzătoare spre a nu impune răspunsul pe care el îl dorea.

Urmară apoi, printr-o explicabilă delicatețe a poetului favorit, o serie de complimente asupra frumuseții, inteligenței, culturii și tuturilor calităților de spirit și de inimă ale domnișoarei, complimente cari o făcură să roșească pînă la urechi — încă o calitate, ce nu-i sta rău de loc. Ca orice răsfatat al muzelor, și acesta era îndrăzneț și nemăsurat, așa că, de la complimente vagi, iute trecu la declarațiuni precise: un poet caută un ideal, fără speranță de a-l găsi, viața lui întreagă. Norocul se însărcinează să i-l scoată fără veste în cale; nici mai mult nici mai puțin, poetul găsisese aci, în casa unde era găzduit, din două una: or culminația vieții lui, idealul, fericirea; or pierderea completă a sufletului său — și domnișoara Veturia trebuia să hotărască într-un fel soarta lui.

Dar, nebun poet, mai întrebi? e cu puțință să răspundă ea altfel decît cum dorești tu? S-ar îndura ea să sfărâme o liră care-i chemată s-o facă pe dînsa nemuritoare? Dar ai putea s-o chemi în prăpastie, și ar

merge după tine cu ochii închiși! Iată ce tremurătură a apucat-o la vorbele tale! Vezi cum scînteiază de ciudat ochii ei umezi! Uite ce fior îi trece prin păr! cu cît avînt îți întinde mîna, și ce triumf i-ai dat sărutîndu-i-o!

— Domnișoară — zice poetul — vrei să fii muza mea?

— Dacă nu cumva rîzi de mine — răspunde Veturia — dacă nu visez, ordonă: fac ce vrei... faci cu mine ce vrei.

Domnișoara Veturia era un instrument bine acordat pentru cîntarea virtuozului nostru, și n-ar fi fost de mirare ca îndrăznețul artist să încerce, fără siguranță de succes, dar totuși să-ncerce, un concert complet, dacă ușile nu s-ar fi deschis de perete și întreaga societate de la „cassină”¹, avînd în frunte pe părintele Mantu, n-ar fi intrat cu cel mai ceremonios aer în salon. Erau profesorii gimnaziului real, cei șase preoți greco-orientali, cei trei avocați cu secretarul camerei avocațiale, medicul orașului, o delegațiune a comerțului român, în fine tot ce orașul și cercul avea ca fruntaș. Atunci s-a organizat ștante pede² programul celebrei serate literare, la care poetul și-a ținut conferința sa despre limba națională.

Toate acestea trec prin mintea fierbinte a domnișoarei Veturiei, care, împreună cu cîteva prietene din elita locală, prepară cu ușa încuiată o surpriză poetului — o coroană de stejar verde, legată cu o fundă de panglici tricolore, desfăcute din costumul național în care domnișoara a asistat la zece mai, acu trei ani, în București. Pe cînd tinerele camarade lucrează, în salonașul de ală-

¹ Cămin artistic și cultural (latinism).

² Stante pede (lat.) — pe loc.

turi poetul improvizează pe albumul domnişoarei Veturiei cîteva rime de adio. Adio? nu. Acest cuvînt e prea crud, el nu-l va zice niciodată; spiritul lui e prea inventiv pentru aceasta! Nu adio, ci la revedere... E ceva nou; aceasta iese cu desăvîrşire din limitele banalului; e cu totul original. Poetul şi-a terminat improvizaţia, cînd uşa se deschide şi domnişoara Veturia împreună cu celelalte intră. Cu toată simplitatea, poetul cere permisiunea să le arate improvizaţia lui. Domnişoara Veturia îi smulge cu nerăbdare albumul, îşi aruncă privirile pe urmele de cerneală nezbicite, şi în culmea emoţiei citeşte:

„DOMNIŞOAREI VETURIA MANTU

E dat poetului în viaţă să vază-o dată steaua lui:

Pe-a mea eu am văzut-o-n fine şi mulţumesc norocului.

Ea mi-a sclipit atît de vie şi-atît de mult m-a minunat,

Că pot să merg de-acuma singur, căci drumu-ntreg mi-e
luminat.

Nu voi, nu pot să-ţi zic adio, m-aş rătăci din calea mea...

Tu luminezi întreaga-mi viaţă: la revedere, scumpă stea!"

Domnişoara Veturia, terminînd citirea, simţi o căldură nespusă la frunte... ochii i se turburară, urechile începură să-i vîjîie — o ameţeală. Ea închise binişor albumul, îl aseză pe măsuţă şi, întorcîndu-se extatică spre poet, îl întrebă:

— Care-i mîna care a scris versurile astea?

— Aceasta, răspunse modest poetul, întinzîndu-şi dreapta.

Tînăra se repezi, apucă cu amîndouă mînuţele sale grăsulii dreapta care comisese capodopera şi, pînă să aibă poetul vreme a şi-o retrage, o sărută de mai multe ori cu cea mai ferventă adoraţiune. După-această scenă

aşa de atingătoare, urmară cîteva vizite grave — comitetul aranjator venea să dezbată încă o dată programul solemnităţii de a doua zi : dimineaţa, predică la Sf. Ion de părintele Mantu ; după prînz, excursiune la Dumbrava-Înaltă ; seara, banchet la locanda Binschgauer-Hof ; apoi conducerea în corpore cu care poetul trebuia onorat la plecare. Programul fiind definitiv votat, comitetul aranjator salută cordial şi se retrase.

Seara se petrecu în intimitate. În timpul cinei, domnişoara Veturia sta dusă pe gînduri, aruncînd din cînd în cînd cîte o privire din fundul sufletului asupra ilustrului oaspe ; poetul afla din ce în ce mai minunat vinul părintelui ; iar părintele povestea poetului faimoasa petrecere cu fiica sa la serbările de 10 mai, în capitala României. Erau trei ani de atunci ; cu toate acestea, el reconstitua din amănunte întreaga minune complexă la care luase parte : zgomotul uriaş al Capitalei, pestriţătura infinită de colori, mişcarea de veselie a unui întreg popor liber, jocul fantastic al pădurii de steaguri tricolore fluturate de vînt, figura reginii, trandafirul alb pe care încîntătoarea suverană-poetă l-a prins în treacăt cu mîinile ei auguste în părul Veturiei, înfăţişarea severă şi măreaţă a regelui, şi defilarea armatei, „artilăria aceea“, şi marşurile triumfale, şi retragerea cu torţe ; apoi seara, plimbarea prin Cişmegiu, lumina electrică, ploaia de artificii polichrome — toate îi treceau acum iar limpede pe dinainte : ca printr-un ochean magic, părintele vedea în depărtarea trecutului un viitor strălucit, a căruia realitate era sigură, dar a cărui realizare el nu ştia de-i va fi iertat s-o poată vedea ! Poetul, găsind încă o dată minunat vinul, cu tonul unei inspiraţii profetice, asigură pe părintele că multdorita realizare e foarte aproape : ea atîrnă numai de la bărbăţia românilor, de la potenţiarea neînduplecatei lupte fă-

țișe contra apăsătorului... Părintele se ridică drept în picioare ; mândru și cu pieptul înainte, cu pumnii strinși, cu ochii ridicați spre cer, zise :

— Da, să fim ! da, vom fi bărbați !

Era târziu ; fiecare voia să se retragă : poetul, care, deși foarte aprins, clipea des, avea să săvârșească versurile-toast pentru banchet ; părintele trebuia să mediteze asupra predicii de dimineață ; iar domnișoara Veturia, zdrobită de atâtea impresii, avea nevoie de răpaos pentru a îndura emoțiile culminante ce o așteptau în ziua următoare. Își luară noapte bună și fiecare se retrase în odaia sa.

Somnul stăpînea acum de mult în murii Opidului. Domnișoara Veturia nu adormi decît după ce mai recită de cîteva ori improvizația ce-i dedicase poetul. Ea adormi ținînd strîns sub căpătîi albumul scump. Într-un târziu o umbră albă trecu discret prin liniștea nopții ; pornind de la tinda din dos a caselor, umbra se apropie în vârful degetelor de ușa bucătăriei. O clipă se opri ; apoi, ciocăni încetinel. Ușa se deschise, ca să primească umbra albă, și se reînchise la loc, fără cel mai mic zgomot.

Trecuse o bună parte din noapte. Era lună ca ziua. Prin aerul limpede de munte se auziră bătăile rare ale ceasornicului de la cazarma honvezilor — două și trei sferturi. Acum ușa bucătăriei se redeschise, umbra albă reapăru în prag, dar deodată se retrase repede înapoi ; domnișoara era la fereastra din potrivă, în bătaia lunii. Ea sărise din pat — îi era peste putință să mai doarmă ; simțea că se-neață — îi trebuia aer. Se repezi la fereastra care da în grădinița din dos, spre bucătărie, o deschise de perete și se așeză cu fruntea rezemată de mînă să aspire răcoarea binefăcătoare a luminoasei nopți.

Gîrla își cînta cîntecul știut ; stupii dormeau ; dar în toată pajiștea țîrîiau miile de greieri de deal îngînîndu-se pe întrecute din deosebite depărtări. Fata stete multă vreme așa fără nici un gînd hotărît ; pieptul ei frumos se umflă din ce în ce, luptînd să biruie o nedeslușită apăsare, pînă cînd, deodată, ea își încrucișă brațele pe firida ferestrii, își aplecă pe ele capul mîndru și începu să plîngă fără să știe de ce... Un fior o scutură puternic : răcoarea nopții pătrunsese tînărul corp jumătate gol ; ea-și șterse ochii albaștri, nu încă sătui d-atîta plîns fără socoteală, se retrase înăuntru, închise geamurile și lăsă perdeaua, ca și cum ar fi voit să gonească din odaia ei lumina de lună, să împiedice cîntecul apei și vorbirea greierilor a mai ajunge pînă la dînsa : o așa frumusețe de noapte nu mai era de suferit !

...Mai trecură cîteva minute după aceasta, și umbra albă se arată iar în ușa bucătăriei : stete un minut cuprînsă parcă de îndoială ; apoi, iute, se furișă pe lîngă zid și intră în casă prin tînda dinapoi pe unde ieșise cu două ceasuri înainte. [...]

O CRONICĂ DE CRĂCIUN...

[...]

După plecarea valorosului, caut să-mi aranjez materiile din sertare pentru numărul de lux... Ia să vedem ce putem stoarce cu foarfeca, această presă idraulică a redacției.

Artă fără tendință și tendință cu artă, sau Artă cu tendință și tendință fără artă — 65 de file, cu va urma — studiu estetic de palpitantă actualitate !

Rolul presei ca a patra putere în statul constituțional modern (sfinte Ignate!) — 77 de file, și firește cu va. . .

În pustiul lumii mari, novelă — o sută de file, format ministerial, foarte mărunț și clar scrise, fără cea mai mică ștersătură sau îndreptare. . . Asta nu poate fi supusă presei idraulice: totul, silabă după silabă, trebuiește cu scumpătate respectat. . . Vom da numai începutul în numărul special, și va urma în numerele cotidiene, vreo treizeci de foiletoane duble — un noroc pentru Revolta! . . . Admirabilă povestire!

În pustiul lumii mari este istoria unui băiat de la țară, care, după ce face studii înalte, la noi și-n Europa, ajunge profesor în mare vază la București. Suflăt curat, plin de avînt, de iluzii și de ideal, ca orice copil sănătos din popor, caută în lumea mare, unde este introdus de un coleg sceptic — lume putredă de corupție — un suflăt, să-l înțeleagă. . . În zadar! . . . Măști pe obrazuri; în inimi, perfidie! fard și minciună! chloroză și parfum! putrigai în poleială!

Dezgustat de acest „pustiu“, se duce-n vacanța mare acasă, la țară, de unde a plecat așa de demult. Acolo, i se redeșteaptă toate amintirile sfintei copilării: i le povestesc cu drag și pe rînd, fiecare cu glasul particular, căsuța părintească, hanul, aria, pățulul, moara, pîrîiașul, clopotele de la biserică și de la gîtul vitelor ce se-ntorc seara-n sat; apoi, potecuțele, păduricea, dealul, valea, soarele, luna, stelele, cîntecul păsărilor sălbatice și domestice; în fine, picăturile de ploaie, adierea vîntului, miresmele fînețelor ș. cl.

Încîntat de atîtea tainice povestiri, el se-ntîlnește la horă, într-o duminică, cu Neacșa, fată vînjoasă, roșie ca un bujor și „nefardată“, care nu știe franțuzește, nici nu dansează bostonul și cake-walk; dar care vorbește o

românească pură, plină de farmecul originalității folclorice, și joacă hora și bătuta, brîul și chindia, de dîrdîie pămîntul, pînă dă de mal pe toți flăcăii satului, ba și pe alții, veniți de prin satele vecine de dor să joace cu dînsa...

El, transportat, supunîndu-se unei mișcări „lăuntrice“, îi face un compliment — ea, asudată, îi arde o palmă; el se vîră s-o ia-n brațe — ea îi trage un pumn în falcă; el se-ndeașă mereu s-o sărute — ea îi zice: „O! călca-te-ar!“ și-i dă un brînci de-l aruncă grămadă în șanțul drumului... El se scoală d-acolo zdruncinat, oftează din adînc, se scutură frumos, merge drept la tatăl Neacșei — moș Oancea Turealcă, un bătrîn român neaș, cumînte și vesel, vestit pentru păcăliturile și glumele lui, șapte poștii de jur împrejur — și... cere mîna bujorului de fată.

E estetic, fiind natural și logic... Ceea ce se numește le coup de foudre (dragoste ca trăsnetul) se explică mai mult decît la orașe la țară, unde nu se pomeneste încă de paratonere... Mîna cerută este, după nazarile de rigoare ale copilei, acordată... Nuntă mare cu descriția amănunțită a tuturilor străvechilor datine române, atît de originale și de pitorești... Și eroul e fericit.

„Uf! am scăpat de pustiul lumii!“

Zicînd acestea, dă să-și îmbrățișeze nevasta, de față cu atîtea veseli nuntași.

„Astîmpăr'te, mă! loi-te-ar!...“ zise pudică Neacșa, ferindu-se de indiscreta pornire a legitimului și repezindu-l cît colo...

Toți nuntașii fac mare haz, iar înțeleptul bătrîn, moș Oancea Turealcă, un fel de „povestea vorbeii“ în carne și-n oase, zîmbind cu adînc înțeles, șoptește:

„Vezi ce face pustia de dragoste, veré?... Aolică, ce-am ajuns, să iubim pe subț ascuns!”

Și așa se sfîrșește frumoasa povestire la fila o sută — prea degrabă!... păcat! [...]

PROCES-VERBAL

Astăzi Miercuri 27 Oct. anul una mie nouă sute orele 1 p.m.

Noi comisarul secției 55 după reclamația părților și anume domnișoara Matilda Popescu de profesiune particulară menajeră împreună cu mama sa d-na Ghioala Popescu idem, domnișoara Lucreția Ionescu de profesiune rentieră împreună cu mătușa sa d-na Anica Ionescu de profesiune văduvă pensionară viageră și d. Stavrache Stavrescu de profesiune proprietar, după ce l-am eliberat adi dimineață de la secție, deoarece la prima cercetare ce am făcut-o aseară la fața locului pentru scandalul provenit, s-a pronunțat cu vociferări la adresa guvernului, care este un obicei al său cunoscut de toți concetățenii din această suburbie și în contra noastră chiar în eserciciul funcțiunii, transportîndu-ne în strada Grațiilor No. 13 bis unde se află imobilul în cesiune al susmencionatului proprietar Stavrache Stavrescu, închiriat domnișoarii Matilda Popescu cu mama sa pe șase luni, de la sf. Dumitru corent pînă la sf. Gheorghe următor și pe care nu-i permite a intra în posesiune numai cu arvuna fără a complecta chiria, iar domnișoara Lucreția Ionescu cu mătușa sa trebuie să se mute și pretinde că nu vrea, deși proprietarul susține că i-a rămas pe trecut datoare 22 de lei, lăsînd și soba stricată, care d-sa contestează și nu lasă nici o mobilă amanet, constatînd următoarele :

Avînd în vedere că d. Stavrache Stavrescu, proprietarul imobilului din strada Grațiilor nr. 13 bis, lipit în dreapta cu imobilul aceluiași proprietar cu No. 13 simplu, iar în stînga un loc viran tot al aceluiași proprietar nengrădit depunîndu-se fel de fel de murdalîcuri de către vecini cum și de trecători, pentru care i s-a făcut în mai multe rînduri proces de contravențiune asupra salubrității publice, iar imobilul respectiv cu No. 13 bis fiind compus dintr-o cameră, o săliță și o bucătărie, toate de cărămidă și o magadie de scînduri de lemne de foc, pe care l-a închiriat cu contract în regulă încă de la sf. Gheorghe trecut domnișoarii Lucreția Ionescu pe un an, iar acum sub felurite pretexte refudă, nevoind să considere absolut nimic.

Considerînd că domnișoara Lucreția Ionescu pretinde că este în dreptul său deoarece în virtutea contractului cu timbru în regulă, cînd se știa că are domiciliu, neașteptîndu-se nicidecum, căci nu a avut măcar cea mai mică somațiune iar biletul de închiriat a fost pus ilegal și de aceea nu i-a dat nici o importanță, credînd că este numai o glumă fiindcă datoria de 22 de franci nu intră în socoteala chiriei pentru că este bani împrumutați din mîină, fiind prin urmare altă chestiune, și soba nu se putea strica, fiindcă a fost vară, și astfel nu voiește a evacua, deși sus disul proprietar i-a dat mobilele afară oprindu-i amanet un șifonel cu oglindă șlifuită în valoare de una sută douăzeci de lei și o lampă sistem cu două fitiluri de porțelan cu abajur pentru suma de 18 lei, contestînd patru care pretinde proprietarul iar dînsul susține.

Avînd în vedere că d-șoara Matilda Popescu reclamă să intre imediat în casă neputînd sta cu mobila d-sale expusă la intemperii, deoarece vremea amenință a se strica și începînd să pice poate să i-o ude, și se păteadă

fiind pluș de culoare delicată, și deoarece a părăsit orice alt domiciliu știind că a dat arvună de cincideci de lei și că poate conta cu siguranță iar proprietarul a încuiat imobilul și a luat cheia, prin urmare nu cedează să lase a intra măcar un lucru cît de mic pînă ce nu i se achită tot restul chiriei în valoare de alți 50 de lei în plus peste arvună, ca să nu mai pață și cu domnișoara Matilda Popescu, căci s-a săturat, iar aceasta promite pe onoare cel mult peste cinci zile, adică la 1 Noiembrie.

Considerînd că din cercetarea ce am făcut-o aseară, cînd am fi putut pentru ca să facem proces-verbal de ultragiu adus guvernului și nouă ca agenți ai forței publice de către sus-numitul proprietar, dar am crezut de cuviință a nu mai continua nici un scandal, deoarece ne-am mărginit a duce la secție pe provocator pînă i va trece momentele de primă furie fiindcă pretindea că pînă la sosirea noastră ambele chiriase împreună cu mama și mătușa lor l-ar fi insultat și chiar l-ar fi lovit, încît de-abia a scăpat spre a veni să reclame, care noi n-am constatat fiind dus la o altă chestiune de aceeași natură în strada Pacienții.

Avînd în vedere că după cum redultă din declarațiile părților, aseară ar fi venit domnișoara Matilda Popescu în birjă singură fără mobilă numai cu mama s-a d-na Ghioala Popescu ca să vadă cînd începe să se mute domnișoara Lucreția Ionescu și cu mătușa sa d-na Anica Ionescu, iar acestea au început să rîdă spunînd că parol, dumneavoastră ați luat casa! iar la întrebarea domnișoarei Matildii Popescu că de ce rîde, vechile chiriase au răspuns că dinsele o au casa pînă la sf. Gheorghe, atunci a început nouele chiriase să rîdă, iar la întrebarea d-șoarei Lucreții Ionescu că de ce rîde nouile chiriase au răspuns că dinsele au dat arvună în regulă,

și atunci au început să caute pe proprietar căci era ascuns în casa sa de alături.

Considerînd că la pretențiunile chiriașelor sus-numitul proprietar a amenințat cu dare afară din casă pe d-șoara Lucreția Ionescu și pe mătușa sa d-na Anica Ionescu, căci nu le mai dă casa, neplătind regulat chiria și avînd chiar pe trecut o datorie de 22 de lei și soba stricăță, d-na Anica Ionescu exasperată a strigat să-i crape ochii cui minte, dacă datoria e de la chirie și soba nu era așa, pe cîtă vreme d-șoara Matilda Popescu a dis că dacă se știe cu casa încurcată pentru ce face escrocherie și o mai dă și la alții! iar proprietarul i-a răspuns că cu dumneata nici nu vorbesc pînă nu văz toată chiria că n-am poftă și de alt bucluc, și atunci pretinde dînsul că toate chiriașele au sărit asupra-i cadîndu-i lediuni.

Avînd în vedere că după intervenția noastră pentru a împăca pe părți, am luat în cercetare și actele constatînd că în chitanța dată de sus-numitul proprietar că a primit arvuna de 50 de lei pentru imobilul pe care l-a închiriat domnișoarei Matilda Popescu nu se specifică numărul 13 bis ci dice numai 13 simplu iar amîndouă imobilele sunt la fel identice cu deosebire că amîndouă au fața pusă altfel cătră răsărit și către apus lipite spate-n spate, pentru ocadie ca să poată sparge didul de la mijloc și să facă un singur corp dacă s-ar ivi un amator cu famelie pentru o încăpere mai mare.

Considerînd că toate chiriașele promet ca în cel mai scurt termen să achite resturile de datorii, iar chiriașele vechi să plătească și chiria pe semestrul următor, care proprietarul se-nvoiește, iar d-șoara Matilda dice că sa-metegal¹ ori la No. 13 bis, ori la 13 simplu, căci a luat

¹ Ça m'est égal (fr.) — mi-e totuna.

casa providoriu pînă la sf. Gheorghe, iar proprietarul care e becher poate să se mute în alt imobil mai mic pe care-l are în aceeași stradă la No. 12 vidavi, unde a rămas nenchiriat pretindînd amatorii că strada de curînd construită nu are canal și tramvaiu.

Avînd în vedere că în fine s-a convîns proprietarul că e mai bine cu o bună manieră pentru ca să rămîie prin urmare domnișoara Lucreția Ionescu cu mătușa sa d-na Aneta Ionescu la No. 13 bis, iar d-ra Matilda Popescu cu mama sa d-na Ghioala Popescu să se stabilede la No. 13 simplu, și nu rămîie nici cu imobilul de la No. 12 nenchiriat nemaiaavînd speranță după sf. Dumitru, deoarece fiind pe sedon de iarnă lumea s-a grăbit și a rămas foarte multe imobile goale, care se vede în fiecare stradă chiar mai la centru peste tot de închiriat.

Drept aceea am încheiat predentul proces-verbal spre a servi la trebuință părților.

Comisar secției 55
MITICĂ PIȘCULESCU.

ÎN STILUL ȘI CU SINTAXA „MONITORULUI OFICIAL“

„În ziua de 22 corent, pe seară, între orele 10 și 11 antemeridiane, locuitorul Ion Ciupitul din comuna Făcăleț, plaiul Podgoriei, județul Ialomița, care dormea pe prispa casii, fiind reținut în pădure cu cercuri de bute, o furtună care venea din sus despre miazăzi cu nor gros, rămîind trăsnit pe loc, arzîndu-i și un pătul plin cu porumb, în care nu se afla de loc bucate, fiind gol“.

C.F.R.

Raport către șeful mișcării,
din partea șefului unei gări

„În noaptea de... frânarul Ioan Popescu avînd serviciu de zi și fiind de ieri beat, care dormise la vagoanele încărcate cu vinuri și pesemne a abuzat prin efracțiune, sosînd trenul de marfă 203, manevrînd în stare de beție, a fost apucat între două tampoane și omorît, lucru care i s-a mai întîmplat de atîtea ori mai ales avînd serviciu la vagoanele cu băuturi“.

PRO ȘI CONTRA

PRIMĂVARĂ

PASTEL OPTIMIST

Cînd plouă lin în primăvară,
Toți zic: „Să dea domnul, să
dea!“
Și de te culci pe prisp-afară,
Mai vezi pe cer și cite-o stea...

E cald, și ploaia răcoroasă
Ozon în aerul curat
În urmă-i lasă; drăgostoasă
Natura toată-i un pupat.

Se pupă corbi, de bucurie
Că au scăpat de iarna grea;
Se pup' brabeși cu gălăgie,
Și iată și o rîndunea...

Și-o barză... calcă cu măsură
Cu pasul grav, explorator,
Se plimbă chiar prin bătătură
Cu aerul nepăsător.

PASTEL PESIMIST

Tot plouă! 'A! ce primăvară!
Cum curge fără să mai stea!
Se-ntinde ceața grea p-afară,
Pe cerul sumbru nici o stea.

E frig... și apa mocirloasă
Infectă aerul curat,
La cîmp e baltă mlăștinoasă
Și codrul doarme întristat.

Sunt triști și corbi-n deal la
vie,
Cobesc din nou a iarnă grea;
Plouate vrăbii cad o mie,
Nu vezi zburînd o rîndunea.

O barză, cu pas de măsură,
Sosește ca explorator...
Și plouă... plouă...-n bătătură,
Pustiu... Departe pleacă-n zbor.

Cînd plouă toate germinează; Tot plouă, plouă, inundează...
 Pămîntul liber de zăpezi, Mai vin și ape din zăpezi;
 Spălat de ploi, se decorează Umflate, apele spumează,
 Cu mii de mii de muguri Torente curg din codrii ve'zi.
 ve'zi...

În țărini grîul incolțește, În țărini grîul putrezește,
 În dealuri via o dezgrop; Sub piatră-n deal vîi se
 De ploaie tot se-nveselește, îngrop;
 Pe orice frunză e un strop. De ploi plugarul sărăcește,
 Mălai, făină, nu e strop.

Și soarele o caldă rază Și soarele, o slabă rază
 Trimite pe furiș prin nori; Cînd o mai pierde printre
 Iar flori și pasări ca să-l vază nori,
 Se-nalță, zboară către zori. O tristă baltă luminează
 Fără apus și fără zori.

*

„Iată, de exemplu, încep cu o poezie :

«O ! lună, tu, regină, și palidă, și moartă,
 Ce tainic treci alene pe-a bolții-albastre poartă,
 Din naltul fără margini pe care-l bați de veci,
 Ne-aduci tu vreo nădejde ? Nu ! razele-ți sunt
 reci !»

— A ! dar asta, domnule ! exclami d-ta. Poezia a-
 ceasta este o platitudine, o secătură literară. Iar lună ?
 iar palidă, iar moartă ? iar tainic, boltă albastră, raze
 reci ? Pentru Dumnezeu, încetează, rogu-te, cu vomiti-
 vul d-tale literar !

— Așa ? zic eu. Stăi, că am să-ți dau îndată un cor-
 dial, ori mai bine un constipant. . .

Mi-am aplicat rețeta, și iată, urmez poezia :

«Dar caldă-ți va fi raza cînd, sub a ei lumină,
 Va trece-o lume nouă, o lume mai senină,
 Cînd răul va dispăre, și-atîtea năzuinți

Vor fi nu chinuri goale, ci pline biruinți !»

(din Pomada fermecată)

POEME ÎN PROZĂ

PREFATĂ

Atomă, celulă, organism ; plantă, planetă ; flori, sori ; individ, familie, societate, umanitate ; ieri, alaltăieri ; înapoi ; azi, nimic, deși tot, tot nimic, nimic tot ; mîine, poimîine ; înainte. Fizic, psihic, metafizic, epipsihic... tot : evoluțiune !

Cheia oricărei probleme, Passe-partout — evoluțiune !

Mode, religiuni, sisteme filozofice, economice, politice, culinare, tot ! O revoluțiune chiar, tot e evoluțiune — violentă ; dar evoluțiune ; fire, venire, devenire, parvenire ; a parveni, deveni, veni, a fi...

Și iar și iar.

Momentul ? — ceva nu eu față cu ceva eu ; eu și non-eu față-n față : iar momentul... stadiul actual al evoluțiunii...

Stadiul actual al evoluțiunii literaturilor națiunilor civilizate este caracterizat prin pornirea, nu ! prin școala, nu ! prin biserica, dacă ne putem exprima astfel, simbolisto-mistico-enigmatico-chintesentistă, Pontifex Maximus Mauritius Maeterlinckus.

Doritor a fi omul stadiului actual, depun aci, ca umil prinos la biserica maeterlinckă, cîteva poeme în proză...

Literatura — Sat...

Opinia publică, critica ? — Cîini ? nici gînd...

Scrii... Umbli slobod...

Ba bine că nu !... Ciomag nu-ți trebuie...

Dar trebuie limbă... limbă frumoasă...

Bei tutun ori altceva?... limbă afumată...

Atît... Destul...

ORGIE ANTICĂ

E cald. Cuptor. E Ilie Pălălie.

Phoebus îneacă sub o ploaie de săgeți de foc suburbia lipsită de scutul umbrei. Iar Eol nu se îndură să trimită pe micul zglobiul Zefir, măcar de o mîngiere.

O liniște, o piclă de plumb apasă asupra răsrintiei mărginașe. Și muștele dorm. Doar, care de pe unde, cocoșii însetați cîntă răgușiți a secetă, iar de departe, de la o bisericuță, s-aude din cînd în cînd clopotul sărac, jelind pe cine știe cine n-a mai avut zile. Din maida-nele virane se ridică mirosuri de buruiiană răscoaptă, iar în aerul înțelenit joacă tremurînd apa morților.

Poetul șade la masa lui „de brad“, pe jețul bătrîn din care i-au ieșit atîtea și atîtea inspirațiuni.

El ține pe genunchi, mîngîindu-l cu mîna stîngă prin părul bălan ca mătasea porumbului, pe copilul său, micul Vergiliu — Gilică — un îngerăș.

Cu mîna dreaptă ținea pana... El vrea să cînte... Orgie antică :

„Mai dați-mi o cupă ! mai toarn,-Aspasio ! Să rîdem de-a vieții necazuri și chin ! Să bem, buni tovarăși ! să bem pîn'la zio ! În vin, adevărul ! plăcerea, în vin !... E prost cine nu bea...“

Poetul se oprește. Se șterge de sudoare pe fruntea-i apoloniană și mai înstrunează o coardă a lirei, simțindu-o puțin cam lăbărțată de căldură. Își reia pana și răsufală greu.

Cînd, în liniștea largă a suburbiei, se aude un glas molîu :

— Aăă... breaga bù !...

— Gilică ! zice poetul către îngerășul său blond ; ia aleargă, taică, de cheamă bragagiul... strașnic mi-e de sete !

DOINA

Carpatul 'și înalță semețe bătrînele culmi spre albastru, scăldîndu-le-n ploaia de raze de soare d-amiază

de vară... E sfântă și vastă tăcere sus colo, departe de zgomotul vast și profan al cetății. E limpede aer și vîntul adie alene și doina doinește... Mioarele pasc îndelete pe clina cea verde... e turma bogat-a lui Oancea; în târguri din lume, vestită-i e lîna, vestită-i e brînză, vestit cașcavalul... Mioarele pasc îndelete sub grij-a doi baci de credință, sub paza dulăilor aprigi, de sfișie ursul... Alături de umbră de stîncă stau baccii. Sunt frate și frate. Cel mare, cu pleoapele-nchise, își trage luleaua. Iar fratele tînăr, culcat stînd pe spate, doinește o doină din fluieru-i magic... Și cîntă și cîntă flăcăul, de dor și de jale, un cîntec pe care Carpatu-l cunoaște d-atîtea ș-atîtea viețe de oameni. Trecut-au destule și alte-or mai trece: Carpatul și doina de veci sunt prietini, de veci or să fie... Și cîntă flăcăul, de plînge și frate, de plîng și mioare, de plîng toți dulăii, șiroaie de lacrimi, atît e de dulce! Dar iată-l deodată, în sus se ridică și fluieru-și trage din buze... l-întoarce la ceafă și-l vîră-n cămașa moasă de zer și scorțoașă... Se scarpină bine; răsufală... Și iar îl ia-n buze și iar se pornește... Carpatu-și înalță semeț bătrînele culmi spre albastru, scaldîndu-le-n ploaia de raze de soare d-amiază de vară... E sfântă și vastă tăcere sus colo, departe de zgomotul vast și profan al cetății... E limpede aer și vîntul adie alene și doina doinește... Ce vraje!

PREMIU

Boboteaza. Ger de arde. Îți îngheață apa-n nară. Sună clopotele. Tunul tună brav în Dealul Spirii. Bat din talpă și din brațe polițiștii și sergenții. Lume multă.

Pe pavaju-nnisipat de dimineață, [umblă-ntr-una sertas-ferta,] trec trăsuri, otomobile, biciclete și „Salvarea“.

O băbuță surdă bute, c-o ulcică (varză acră) tot se-ndeașă pîntre lume... Se tot vîră, se tot vîră... I-e degrabă. Vrea să treacă peste drum.

— Nu-i voie ! strigă polițistul.

Dar băbuța nu ascultă : i-e degrabă, vrea să treacă... peste drum.

El o-mpinge înapoi.

— Vai de mine, măiculiță !

Dar el aspru :

— Nu e voie ! nu e voie ! nu-nțelegi ?

— De la domnu Panaite ! strigă baba.

Trîmbițele ! Vin jandarmii ! trece prințul !

— La o parte !

Și stă smirna.

Sună clopotele. Tunul tună brav în Dealul Spirii.

Baba scapă pîntre lume... I-e degrabă... vrea să treacă...

Zboară ca o rînduric-o bicicletă : o s-o facă praf pe baba.

Polițistul se repede desperat. Strîns o-nhață de la ceafă și o smulge de la moarte.

Baba țipă. Oala scapă. Numa cioburi. S-a dus zeama. Lumea rîde. Baba zbiară. Polițistul o cîrpește ș-o aruncă la o parte...

E salvată...

El e mîndru...

SePeA¹ îi dă un premiu !

[. , . . .]
(și acum versiunea „prozaică“ a ultimului dintre „pö-
eme“ :)

¹ S.P.A — Societatea pentru protecția animalelor.

La răsăpîntia bulevardului, o teribilă mişcare de trăsură, tramcare, tramvaie electrice, automobile, biciclete. Prin învîlmăşeală, o babă surdă beată frîntă trece d-a curmezişul, copăcel-copăcel, ca pe cîmpul larg de la Obileşti. Birjarii, vizitii de la tramcar îi strigă — degeaba; un automobil era cît p-aci s-o calce, două biciclete au ocolit-o ca nişte rîndunici; dar iată! o clipă, şi baba are să dispară sub roatele tramvaiului electric, care trece ca praştia. Un sergent de stradă vede; sare degrabă, o înşfacă pe babă de ceafă şi-o smulge de la atingerea morţii grozave. Tramvaiul a trecut fără s-o atingă. Baba smucită scapă o legătură care o purta în mînă; din legătură sar cît colo nişte ouă, cari se fac terci, şi o sticlă de rachiu de drojdii, praf. Baba se-ntoarce indignată şi ocărăşte pe omul autorităţii. Maica ta, Cristoase! În ezeştiul funcţiunii? ceara şi anafura! Şi omul autorităţii îi arde babii surde două palme de-o face să auză la moment din două părţi clopotul de la Mitropolie. Baba, auzind după atîţia ani, cade de bucurie pe şezute la marginea trotoarului şi-ncepe să plîngă făcîndu-şi cruce.

(Imaginaţie, stil şi clistir)

CAPUL EI! ... PĂRUL ACELEIA CARE...

...Şi e o întreagă lume, lume plină de farmec şi de lumină.

O lume plină de soare, o lume plină de miresme dulci e în părul ei mătăsos, şi în flacăra adormită a părului ei resfirat, pluteşte o întreagă patimă, patima sufletului meu bolnav.

...Şi profundul ei păr de bronz, profundul şi frumosul ei păr, cuprinde farmecul lumelor astrale, cuprinde mireasma dragălaşa şi îmbătătoare a unei lumi-poeme.

Și cum aș dori să-mi pierd fruntea în părul ei de foc, nimb sacru, aureolă divină, castă ca și casta fecioară ce-l poartă.

Și aș vrea, aș vrea în părul ei sublim, în părul ei mă-tăsos să-mi ascund ochii, ochii mei uimiți de frumusețea ei divină.

...Și e o întreagă lume, o lume, plină de lumină, o lume plină de soare, părul ei bronzat.

Farmecul dulce al apusului de soare, aurul aprins al amurgului de zi și poezia suavă a danganului ce plînge trist peste holdele aurite, poezia astrală a unei lumi divine se află cuprinsă în părul ei înflăcărat, nimb sacru, nimb sfînt și drăgălaș.

Și în profunzimea înflăcăratului ei păr, în bronzul divin și mătăsos, mi se pierde sufletul meu, rătăcește mîntea mea amețită de mireasma părului ei superb. [...]

...Și sublimul păr al iubitei mele cuprinde focul dragostelor aprinse, cuprinde suavul subtil al unei lumi virginale și demne.

Și cum aș dori să mă sting amețit de mireasma fascinatoare a părului ei bronzat, să mă sting sub parfumul delicat al visului cast, al fecioarei ideale, să adorm surprins de blînd și sfînt extaz.

...Și eram beat, eram beat de părul ei, de mireasma nimbului ei sfînt, și eram fascinat de razele astrale, de flacăra suavă a profundului ei păr.

Și beat de lumina părului ei, visam vise drăguțe, visam vis bronzat de nouăsprezece ani.

Și-aș vrea să mă sting sub mireasma crepusculară a părului ei, să mă sting de dragoste, luminat de lumina sfîntului ei nimb.

...Și e o întreagă lume, o lume plină de farmec în pă-
rul ei sublim, haos profund...

C. A. IONESCU

friseur-poet-critic-raseur etc. român
(din *Un frizer-poet și o damă care trebuie să se scarpine-n cap...*)

ANTOLOGIE

Preastimată doamnă, nu toate mamele sunt devotate cum sunteți dv., ceea ce ar trebui să le fie tot ce e mai sacru. Și eu sunt tată de familie, vă-nțeleg și vă admir. De aceea, în interesul scumpei dv. copile, așa de castă, dar totuși orbită de un amor nenorocit, mă grăbesc a vă pune în vedere că acela căruia vreți să-i încredințați viitorul ei este un om pierdut. Pe lângă vițiul alcoolismului și al variației în ultimul grad, a fost și în spital și are și patima foițelor, care, în calitatea sa de mînuitor de bani publici, poate, desigur, îl va duce la ultima treaptă, pe banca infamiei, condamnat de justiție pentru atît de colosale delapidări, ca mulți alți nenorociți de această tristă speță. Mi-am împlinit misiunea în conștiință. Rămîne ca dv., ca mamă devotată, înainte de a face pasul fatal, să avizați cu perspicacitate. (iscălit) Un bun tată de familie.

(De aceeași mină, pe același fel de hîrtie și cu aceeași cerneală; cu aceeași dată pe stampila poștei.)

Tînărule, ești în vîrsta frumoasă a iluziunilor, cînd inima se deschide ca o floare cu toată sinceritatea... Onest, activ, fără nici un vîțiu, virtuos, apreciat de su-

periori, iubit de inferiori, viitorul îți surîde. Nu mai poți trăi singur; dorești, după ce ți-ai cucerit o frumoasă situație prin propriile merite, ca fiu al operelor d-tale, și eu cel dintîi te stimez pentru asta, să ai o soție dulce spre a împărtăși, la căldura căminului conjugal, bucuriile senine, și, ca într-un mic paradis intim, a avea în jurul d-tale fructul amorului onest, micul îngeraș, care să te încînte cu zîmbetele și cîntecele sale... Iată un sublim ideal; dar... este un dar... de la paradisul închipuit și pînă la infernul real, nu este, vai! decît un pas! Gîndește bine în ce familie intri. Mama, o bătrînă cochetă, care a ruinat doi bărbați. Zestrea promisă, o minciună sfruntată, nemaiavînd decît șandramalele îngropate la Credit și pensia nenorocitului căzut victima luxului și desfrîului lor; căci mama denaturată a încurajat apucăturile fiicei — ce naște din pisică — iar aceasta mai poate în orice caz face carieră romantică, dar nu copii. Întreabă pe omul științei, un mamoș, dacă o pretinsă demoazelă de 28 de ani, care pînă azi are la activul ei trei-patru avorturi clandestine, cunoscute de toată lumea, mai are șanse a deveni mamă. Ia bine seama! Luxul și devergondajul atîtor femei de această tristă speță au aruncat pe mulți mînuitori de bani publici, naivi ca d-ta, în brațele prăpastiei dezonoarei! Mi-am împlinit misiunea în conștiință. Rămîne ca d-ta, tînăr luminat, înainte de a face pasul fatal, să avizezi cu perspicacitate. (iscălit) Un binevoitor matur. (...).

Ilustre fruntaș, eu nu umblu niciodată cu plosca minciunilor; mi s-a părut degrădător să scrie un cetățean independent anonime. Totuși, azi, trebuie să recurg la asta, ceea ce în principiu detestez; dar știu, ca român, la dv., gloria partidului și a țării. Vă atrag deci atenția asupra unui individ periculos care vă-nconjoară; acesta

este d. Mandalache, ce-i mai zice și Capsomanul, și, în interesul partidului nostru, vă sfătuiesc a nu-i mai acorda încrederea nelimitată de care se bucură astăzi, jucînd pe devotatul fidel; căci vă garantez că este spionul partidului contrar, plătit din fondurile secrete (rușine!) o pot proba oricînd cu documente zdrobitoare. Pînă atunci, trăiască partidul nostru! (iscălit) Un fanatic partizan al dv., alegător col. I de Cameră și Senat. [...].

*

Preacuvioase părinte Matache, ca să știi cît ți-a zburat din căldărușă la 1 aprilie, întreabă pe Tanase rahagiul de cîți gologani a vîndut rahat și bastonache lui Giurgică, băiatul care ți-a purtat căldărușa; și să-ntrebi și pe tat'său, paracliserul: cine ți-a șters basmaua cu ouă roșii, care a zburat cînd v-ați încurcat la pelin, a treia zi de Paști, cu partidul, în colț la Savu, în odăiță, pe-nfundatele? (iscălit) Un creștin enoriaș.

*

Sărut mîna, cuconiță; prin această mică epistolă, venim să vă facem un denunț, că alaltăieri, cînd a îngropat-o pe răposata cucoana mare, dv. nu știți, c-ați plecat cu cupeaua de la cîmîtir, și ați lăsat lui Ioniță, feciorul dv. de încredere parale să dea la sîrmanii cerșetori, și el a luat toate paralele, și la sîrmanii cerșetori i-a înjurat și nu s-a-ndurat să le dea nici măcar un franc de parale. Să știți cine e domnul Ioniță și cum ține la onoarea dv. (iscălit) Mai mulți care au asistat.

*

Domnule Jorj, desigur nu vei declara unde ai petrecut noaptea de vineri spre sîmbătă, căci ți-e teamă, ca un laș,

să nu-ți spulbere creierii protectorul tău. a cărui casă o dezonoarezi cu infama complice. Dar ai aflat, poate, că în aceeași noapte s-a întâmplat nenorocirea junei orfane Matilda G., cu a cărei mătușe și tutoare se știe ce prietenie strînsă ai cultivat pînă la scandalul actual cu soția maiorului... Sunt o persoană leală; nu voi a-ți ascunde nimica; află dar că, tot astăzi, am înaintat parchetului alăturata scrisoare. Cred că de astă dată ți s-a înfundat! nu-ți mai rămîne decît să-ți tragi singur un glonț!

„Domnule procuror, un cetățean care dorește să aducă un serviciu justiției imparțiale a țării sale vă atrage serioasa atenție asupra faptului că, în afacerea cadavrului Matildei G., d. Jorj P... n-a fost pînă acum citat nici ca informator, deși sînt de notorietate publică relațiile sale de pînă ieri cu tutoarea nefericitei victime. Vă asigur, totuși, că numitul domn n-ar putea răspunde clar unde a petrecut în noaptea crimei misterioase; căci acasă n-a fost; a plecat de cu seara, afirmînd că merge la Ploiești pentru afaceri; dar desigur nu va putea dovedi că a fost acolo, căci a fost... în altă parte, de unde s-a-ntors a doua zi foarte emoționat, în dezordine și confuz, cum poate mărturisi chiar bătrîna lui mamă, care s-a speriat cînd l-a văzut; și n-a ieșit trei zile din casă, dînd ordine stricte să nu primească pe nimeni, că trage cu revolverul. În interesul instrucțiunii, mă abțiu deocamdată de a da acestea la lumina publicității. (iscălit) Un om de bine“. [...].

Respectabile domnule Mache, băiatul dv. Lache din clasa II gimnazială, am onoarea a vă spune că o să aibă notă rea la conduită ca să rămîie repetent, pentru că înjură de grijanie și de ceară foarte trivial, și e dator de

bragagiu, și vinde cărțile la ovrei pe bulevard, scriind scrisori anonime la școala profesională de fete, și fumează intimclub. (iscălit) Un bătrîn amic sincer.

TEATRUL LA ȚARĂ

În sfîrșit, conform circulării onor d. administrator al domeniilor coroanei, despre care am vorbit la timp, s-a și constituit la Cocioc săptămîna aceasta prima „Societate dramatică națională rurală“.

După statutele pe cari ne-a făcut onoarea a ni le trimite (ca unora ce am relevat cei dintîi în presa romînă ingenioasa idee patriotică a onor. d-lui I. Kalinderu), se vede că această societate se compune, ca și cea din București, din 18 societari, și anume : 16 societari de clasa întîia, 1 societar de clasa a doua și 1 societară de clasa a treia.

„Societatea dramatică națională rurală de pe domeniul Cocioc“ are de scop cultivarea și dezvoltarea treptată a artelor dramatice, lirice și coregrafice, în toate genurile lor ; și dacă judecăm după repertoriul pe care-l anunță pentru stagiunea 1901—1902, are să fie desigur la înălțimea intențiilor inițiatorului.

În adevăr, afișul prealabil pentru stagiunea viitoare ne spune că, în afară de piesele clasice, ca Hamlet, Maria Stuart, Regele s-amuză, se vor juca și cele mai în vogă piese moderne ca : Cyrano de Bergerac de Rostand, Rosmersholm de Ibsen, Onoarea de Sudermann, Șoricelul de Pailleron, Dama de la Maxim și altele.

Iată acuma și personalul „Societății dramatice naționale rurale“ de la Cocioc, care, așa cum e organizată, fără îndoială o să facă destulă brînză :

SOCIETARI DE CLASA I-A

Bărbați

D-nii : Nița Zîmbatu
Mitrică Șontoroagă
Gheorghe Fleașcă
Vasile Boaică
Neacșu Buleandă
Zamfir Boblete
Vlad Huțupină
Niculae Pîrțan

Dame

D-nele : Zamfira Zîmbatu
Sultana Buleandă
Stanca Boaică
Smaranda Poblete
D-rele : Nița Șontoroagă
Ancuța Fleașcă
Ilinca Zîmbatu
Sultânica Pîrțan

Societari de clasa II-a

Dl. Stan Făcăleț

Societari de clasa III-a

D-ra Neacșa Huțupină

Regizor : d. Oancea Toroipan, primar

Sufler : d. Pană Foale, notar

Director de scenă și administrator : dl. I. Kalinderu.

CUM SE NAȘTE O REVISTĂ ?

Iată o întrebare la care desigur se poate răspunde în mai multe feluri. Eu, om practic, în loc să răspund prin o formulă teoretică, prefer să arăt cum s-a născut revista noastră AVÎNTUL TINERIMII, Litere, Științe, Arte etc.

Într-o zi m-am pomenit cu următoarea circulară :

„Domnule,

Un cerc compus de mai mulți tineri, dorind a da la lumină o Revistă literară, științifică și artistică, cunoscîndu-vă ca iubitor al literelor, științelor și artelor, vă roagă să luați parte la debaterile prealabile, ce se vor face asupra chestiunii înființării acelei publicațiuni periodice.

La ordinea zilei, fixarea titlului și alegerea comitetului de redacțiune.

Intrunirea se va ține la cafeneaua Fialkowsky, sîmbătă, 15 ale curentei la 8 ore seara.

Pentru comitetul provizoriu,

N. ILIE CONSTANTINESCU de la Turloaia“

Comitetul provizoriu nu greșise. Da, sunt, în adevăr, un pasionat iubitor al literelor, științelor și artelor, pe care le-am cultivat cu o egală mediocritate, ca să nu zic și modestie. Dar nu face nimica : asta nu mă poate descuraja. Cînd cineva începe, fie începutul cît de prost, asta trebuie să promită. După socoteala greșită a unor pedanți, începuturile, ca să poată fi considerate ca promițătoare, trebuiesc să fie stîngace numai ca execuție ; la noi, din norocire, începuturile promit mult chiar cînd sunt stupide ca intenție ; căci, la noi, slăbiciunea inteligenței și nulitatea imaginației sunt considerate ca stările primitive a spiritului și a talentului, și deci trebuiesc încurajate.

M-am dus la întrunirea unde eram invitat.

Amicul meu, d-l N. Ilie Constantinescu de la Țurloaia, m-a recomandat cercului tinerilor : domnii Nicolae Georgescu, George Nicolaescu, Marin Dumitrescu, Dumitru Marinescu, Basile Ștefănescu, Ștefan Basilescu, Mihai Dobrescu, Dobre Mihăescu, Traian Necșulescu și Raul Popescu.

Eram cu toții 12.

După îndelungate dezbateri, ne-am stabilit asupra titlului — Avîntul Tinerimii.

Apoi, am procedat la alegerea comitetului de redacție compus din 12 inși. Au întrunit majoritatea voturilor :

Președinte : d-l N. Ilie Constantinescu de la Țurloaia ;

Vicepreședinți, trei : dd. Raul Popescu, pentru partea literară ; Traian Necșulescu, pentru partea științifică și Dobre Mihăescu pentru partea artistică ;

Secretari, opt : dd. Nicolae Georgescu, George Nicolaescu, Marin Dumitrescu, Dumitru Marinescu, Basile Ștefănescu, Ștefan Basilescu, Mihai Dobrescu și subscrisul.

Am procedat apoi la aranjarea și stabilirea sumarului numărului întâi, sumar pe care l-am comunicat („cu rugăciune de a se publica împreună cu cîteva cuvinte binevoitoare“) la toate ziarele din Capitală.

„Avîntul Tinerimii“ apare irevocabil la 1 ale curenteii cu următorul interesant

SUMAR

PROGRAMUL AVÎNTULUI	de N. Ilie Constantinescu de la Țurloaia
LA VENEZIA, sonet (poezie)	„ Raul Popescu
ARTELE LA NOI	„ Dobre Mihăescu
O EPILEPTICĂ (poezie)	„ Ștefan Basilescu
NATURA ÎN ARTĂ ȘI ARTA ÎN NATURA	„ Mihai Dobrescu
ÎN SERAI, pastel (poezie)	„ George Nicolaescu

CITEVA CUVINTE 'ASUPRA PELA-	
GREI (după un studiu statistic al d-lui	
Dim. Sturdza)	de Nicolae Georgescu
IN SPITAL, sonet (poezie)	„ Basile Ștefănescu
TEATRUL LA CHINEJI (studiu)	„ Ion
MEDIUL SOCIAL ȘI VICEVERSA	„ Marin Dumitrescu
LA MORMÎNTUL UNEI PROSTITUATE	
(poezie)	„ Traian Necșulescu
Recensiuni, Note, Bibliografie, Anunțuri,	
Premiile noastre etc.	Dumitru Marinescu“

Trebuie să spun drept — toate bucățile din sumar erau absolut originale. Și studiul meu, Teatrul la chineji, îl alcătuiesc într-un mod foarte original din citatele găsite într-o dare de seamă a unui jurnal francez de provincie, tradusă după un jurnal american, asupra unei interesante lucrări a lui Bob Schmecker, publicată la San Francisco și intitulată Chineze (sic) Divertissements (sic) (Petreceri chinezești).

Am primit multe complimente măgulitoare pentru studiul meu.

A trebuit, avînd afaceri de familie, să părăsesc Bucureștii și să stau la țară vreo trei luni. Cum m-am întors, am dat fuga la Fialkowsky, să iau parte la ședințele academiei noastre libere. La Fialkowsky, nimeni. Chelnerul mi-a spus că de mai multă vreme întrunirile cercului nu se mai țineau. Am alergat la tipografie. Aici am aflat cu mîhnire că Avîntul Tinerimii încetase să mai apară.

Păcat ! tocmai cînd, sătul de atmosfera rurală, mă pregăteam să caut un alt studiu.

Într-o seară, mă-ntîlnesc din întîmplare cu președintele, N. Ilie Constantinescu de la Țurloaia.

— Bine, zic ; ce s-a-ntîmplat cu Avîntul nostru ? de ce nu mai apare ?

— S-au risipit toți, monșer.

- Raul Popescu ?
 - E în Tîrgul Jiului. L-a luat tat'său, popa — au venit ai lor la putere... e secretar la comitetul permanent.
 - Dar ceilalți ?
 - Dracu știe.
 - A propos... dar poetul Necșulescu ?
 - Necșulescu ? Ce ! nu știi ?
 - Nu.
 - A murit !
 - Nu mai spune !
- Iată ce s-a-nîmplat cu Avîntul Tinerimii. Iată cum se naște o revistă. Nu așa greu.

Un „Dicționar de idei primite“

Ideea acestui *Dicționar de idei primite* este ea însăși o idee primită. S-a observat mai de mult că din paginile operei lui Caragiale s-ar putea extrage un *Dicționar* asemănător aceluia al lui Flaubert. Am încercat deci o primă materializare a unei idei care plutea în aer.

Caragiale a propus și el o definiție a dicționarului (pe care am inclus-o și noi), definiție ce reproduce de fapt o opinie comună. Că scriitorul avea intuiția unui *Dicționar de idei primite* ne-o dovedește următorul pasaj din *Știe carte băiatu lui Papuca ! . . .* (Opere, IV, p. 185) :

„A propos de cel mai ieftin dicționar, este o bună glumă nemțească.

Într-un dicționar de așa fel se citește :

„Beethoven — compositeur de musique allemand ; il a écrit pour le piano quelques petits morceaux très estimés par ses amis.“

Să notăm și această fișă de dicționar, redactată cu multă aplicație filologică, din *Țal ! . . .* :

„Vom citi, la vreme, în *Dicționarul Academiei Române*, când va apărea :

Țal — substantiv comun, de genul masculin pentru amândouă sexurile — impiegat comercial sau impiegată

comercială; persoană-însărcinată într-un local public de consumațiune cu încasarea plăților de la consumatori.
Declinare regulată.

Nominativ — Țalul primește plata;

Genitiv — chiulurile Țalului;

Dativ — i-a tras două palme Țalului;

Acuzativ — a chemat Țalul ; sau : l-a-njurat pe Țal ;

Vocativ — Țal !

În general, Țal are numai singular ; la ocaziuni de-mbulzeală însă (ca, de ex., sărbători naționale, vreo înmormîntare de lux, ori vreo manifestațiune politică), în locurile mari, așezate la vad bun, trebuiesc și trei Țali. Atunci, la pluralul provizoriu, se declină :

Nominativ — Țalii sînt murdari ;

Genitiv — obrăznicile Țalilor ;

Dativ — li se trag chiuluri destule și Țalilor ;

iar, a doua zi, cînd nu mai e năvală și «nu mai face trebuință», patronul suprimă pluralul ; dă afară (acuzativ) doi Țali, și rămîne numai cu singularul abitual — cu un Țal — destul !“ (Opere, II, p. 254).

Dicționarul de idei primite, și cel — realizat — al lui Flaubert, și cel — posibil — al lui Caragiale, înseamnă, fapt evident pentru toată lumea, o parodiare a „culturii“ burgheze, a acelei „mahalale intelectuale“, cum au definit-o G. Ibrăileanu și Pompiliu Constantinescu, o condamnare a locului comun (Flaubert mărturisea că a compus Dicționarul pentru ca „o dată ce va fi citit, nimeni să nu mai îndrăznească să vorbească de teamă că va spune în chip firesc una din frazele care se află în el“ — scrisoare către Louise Colet, în *Préface à la vie d'écrivain*, Seuil, 1963, p. 97). El este, apoi, o caricatură a enciclopedismului, a fascinației pe care o exercită enciclopedia, a mitului celui care știe din toate cîte ceva. Flaubert a atacat

acest mit în *Bouvard et Pécuchet*; Caragiale — prin cuplul Lache și Mache :

„Lache și Mache sînt tineri cu carte; ei știu de toate cîte nimic, așa sînt adevărații enciclopediști. Lache este înalt la închipuire, Mache e adînc. Așa dînșii iau parte cu mult succes la toate discuțiile ce se ivesc la cafenea lor obișnuită: poezie, viitorul industriei, neajunsurile sistemii constituționale, progresele electricității, microbii, Wagner, Darwin, Panama, Julie la Belle, spiritism, fachimism, l'Exilée ș.cl., ș.cl.“ (Lache și Mache, *Opere*, II, p. 327).

Tot Lache și Mache sînt aceia care arată cum funcționează mecanismul „asimilării“ ideilor primite, mecanism ce permite schimbarea radicală a opiniei; astfel, un posibil articol de dicționar intitulat OMUL ar trebui să cuprindă două definiții: una luminos „umanistă“ căci, în prima săptămîină după ce iau leafa, Lache și Mache consideră că „OMUL nu este numai o vită, care trăiește pentru a mîncă și bea, ci un agent dumnezeiesc, însărcinat cu o misie înaltă în complexul universului“; după epuizarea lefii, viziunea asupra omului devine de un amar fatalism: omul va fi „un joc nenorocit al oarbeii întîmplări, o victimă a societății“ (II, pp. 327 și 328). Violentă este, în numeroase texte caragialiene, denunțarea clișeeilor politice, a locurilor comune ale ideologiei burgheze. Frecvența lor arată că individul este, la Caragiale, victima unei adevărate „*machine à décerveler*“ a lui Père Ubu. Anumite teme revin obsedant, și trădează intoxicația ideologică; frazeologia politicianistă burgheză denaturează adevăruri elementare, mistifică realitatea, banalizează și face ridicol orice ideal (v. ECHITATE, INDUSTRIE, POLITICĂ CULTURALĂ, PROGRES, REVOLUȚIE). Jocul opiniilor (și, mai ales, ceea ce determină acest joc), balansul ideologic, inconsistența „opțiunilor“ sînt vizate în

această frază ce ar putea reprezenta o definiție a unui anume fel de a înțelege POLITICA : „*În politică, un om fără principiile noastre e un om pierdut; el se poate regăsi cînd ni le îmbrățișează*“ (III, 252).

Am introdus în *Dicționar* replici (unele binecunoscute) ale personajelor precum și fraze ale „naratorului“ sau pasaje din articolele scriitorului. Extrăgînd frazele din context, am încercat punerea în valoare a forței lor percutante. Firește, trebuie să le citim cu acea detașare ironică cu care le-a privit (și conceput) și Caragiale.

Multe dintre „definiții“ ar putea fi pretextul unor considerații mai întinse. Reversul serios al frazei lui Caragiale : „*Pentru un român care știe citi, cel mai greu lucru e să nu scrie*“, îl aflăm, de pildă, la Valéry, în *Tel Quel* : „*La littérature est pleine de gens qui ne savent au juste que dire, mais qui sont forts de leur besoin d'écrire*“ (*Oeuvres*, Pléiade, II, p. 575). Sau la Roland Barthes, în unul din principalele manifeste ale noii critici : „*Lire, c'est désirer l'oeuvre, c'est vouloir être l'oeuvre... [...] Ainsi tourne la parole autour du livre : lire, écrire : d'un désir à l'autre va toute littérature. Combien d'écrivains n'ont écrit que pour avoir lu ?*“ (*Critique et Vérité*, Seuil, 1966, p. 79). Iar replica lui Farfuridi : „*Iubesc trădarea..., dar urăsc pe trădători*“ prefigurează anumite jocuri suprarrealiste; iată, de exemplu, o definiție a lui Francis Picabia : „*Le crime est une chose admirable, mais l'assassin me dégoûte*“ (*Ecrits*, 1913—1920, P. Belfond, 1975).

Există în acest *Dicționar* pasaje mai lungi, care par a ilustra caracteristicile unui anumit tip de discurs, precum și cîteva mostre de exerciții de stil. Fenomenul era previzibil. În felul acesta, accentul se deplasează de pe *idei* primite pe *dicționar*; căci ideile primite trimit la un posibil dicționar al stilurilor sau la unul al limbajelor. Așa că ceea ce spune Barthes despre Flaubert este valabil și

pentru Caragiale : „... *Flaubert apparaît comme un homme qui se bourre, littéralement, de langages. [...] Aussi, je dirai que le livre chéri de Flaubert, ça n'est pas le roman, c'est le dictionnaire. Et ce qui est important dans le titre Dictionnaire des idées reçues, ce n'est pas «idées reçues» mais «dictionnaire» [...]. Le grand livre implicite de Flaubert, c'est le dictionnaire des phrases, comme on en trouve par exemple dans les articles du Littré (La crise de la vérité, în Magazine littéraire, nr. 108, p. 26).*

ADMIRAȚIE : „*Ei ! cum le spui dumneata, să tot stai s-ascuți ; ca dumneata, bobocule, mai rar cineva*“ (I, 85).

ARISTOTEL : „... *ilustru filozof, străbunul fraților noștri macedoneni*“ (II, 251).

ARTA : „*Arta este... încercarea spiritului omenesc de a satisface o mare nevoie a spiritului omenesc... care are nevoie, pentru a fi satisfăcut, de o satisfacere tot din partea unui spirit, care și acela...*“ (II, 251).

ARTICOL : „*E scris adînc*“ (I, 27).

ARTIST : „*Artistul trebuie să fie bărbat — muzele sînt femei*“ (III, 252).

BACALAUREAT : 1) „*Poți ! ... să nu zici că nu poți ! ... știu că poți ! ... trebuie să poți !*“ (II, 496). 2) „— *Uf ! mi-a zis norocita matroană română, oferindu-mi un pahar de șampanie ; am scăpat ! Am dat și bacaloriatul ăsta !*“ (II, 469).

BISMARCK : „*Noi sîntem băieți cumînți și binecrescuți... Noi nu sîntem mojici ca Bismarck...*“ (II, 219).

BULEVARD : 1) „... *ingenioasă și minunată producțiune a tehnicei moderne*“ (II, 303). 2) „*La bullivar, birjar ! la bulivar ! ...*“ (II, 124).

CARAGIALE : 1) „*D-ta ești ăla care scoți Moftul român ?*“ (II, 217). 2) „... *frumos ne-ncălțași, unchiule !*“ 3) „*Tot obraznic ai rămas, nene Iancule !*“ (II, 253).

CIVILIZAȚIE : „O sumă colosale de vase de comer-
ciu, încărcate cu mărfuri de toate speciile, plutesc, în
sus și-n jos, pe Dîmbovița canalizată; stradele, pavate
cu tuci, sînt brăzdate, de la un capăt al cetății pînă la
celălt, de o mulțime monstruoasă de linii de tramways;
pe dasupra capetelor bunilor cetățeni, se-ncrucișează-n
aer, în lung și-n lat, dupe sistema engleză, șinele unui
număr nenumărabile de căi ferate, și o sumă absurdă de
fabrici, în întrul căroră mii de drugi de fier, milioane
de roate cu dinți mereu se succesc și se-nvîrtesc, funcțio-
nează neconținut cu o regularitate de desperat. Sublimă
civilizațiune ! Pretutindeni fier și oțel !“ (II, 298).

CONSTITUȚIONAL : „Într-o țară eminamente con-
stituțională, apa trece, moștangii rămîn“ (II, 363).

CORUPȚIE : „...unde nu e moral, acolo e corupție,
și o societate fără prințipuri, va să zică că nu le are !“
(I, 110).

CRITIC (un) : „Știi să scrii ? ești literat. Știi să ci-
tești ? ești critic“ (III, 86).

CRIZĂ : „Este o criză, care, ascultă-mă pe mine, că
dv. nu știți, care, mă-nțelegi, statul cum a devenit
acuma, au după cum văz ce se petrece, că nu sunt prost,
înțeleg și eu atîta lucru, fiindcă nu mai merge cu sistema
asta, care, cînd te gîndești, te-apucă groaza, monșer, groa-
za“ (II, 129).

CRONICAR (mai ales monden) : „...cronicarul este și
el om, mai ales dacă e tînăr“ (II, 78).

CUSUR : „Ei, uite, vezi ? ăsta e cusurul tău...“ (II, 92).

DIȚIONAR : „Dicționarele au fost întotdeauna con-
siderate ca contingentul cel mai însemnat al genului
plictisitor“ (IV, 245).

DIMINEAȚA : „Aurora cu degetele ei de roză vine să
deschiză porțile orientului“ (II, 79, II, 248, II, 424).

ECHITATE : „D-aia a și împărțit Dumnezeu trebile pe pământ : unul, adică cu alergătura, și altul, vine, vorba, cu capitalul ; și pe urmă, toți la câștig, fiecare pe cât a pus, impart drept pentru interesurile patriei, fiindcă toți sînt patrioți !...“ (II, 355—356).

ESTETICA : „Estetica, fiind o știință exactă, arta nu poate fi lăsată pe mîna celor nepreparați științificește... (...) Nu știi Estetica, nu poți profesa o artă (I, 394—395).

EVOLUȚIE : „Omul, bunioară, de par egzemplu, dintr-un nu-știu-ce ori ceva, cum e nevricos, de curiozitate, intră la o idee ; a intrat la o idee ? fandacsia e gata ; ei ! și după aia, din fandacsie cade în ipohondrie“ (I, 91).

FACHIR : „Preot al spiritismului“ (III, 245).

FATALITATE : „Un război, oricît de improbabil ar părea, poate fi întotdeauna posibil“ (II, 494).

FIALCOWSKY : „...unde se cheamă că se găsește elita cititorilor din București“ (III, 216).

FRUNTE : „...acel aparat al gîndirii sublimе, care face din om regele creațiunii...“ (II, 558).

FURTUNĂ : „...norulețul se ridică mai sus și se umflă mai tare, clocotind ca o gogoasă uriașă în vasta tigaie a firmamentului încinsă de flacăra colosală a lui Phoebus“ (II, 425—426).

GALANT : „...nu că ești frizer, dar ești galant“ (I, 314).

GAZETĂ : „...pîinea cotidiană a opiniei publice“ (II, 364).

GAZETAR : „Brutarul inteligenței“ (II, 364).

GAZOMETRU : „Pe urmă a rîs și cocoanele... «Ha-ha-ha ! Gazometru !» Apoi, nu ! — le potrivește d. Nae !“ (II, 426).

GRAMAKICĂ : „...știință ghespre cum lucră limba și lejile mai apoi la cari se supune aceea lucrare, ghin toate puncturile ghe veghere“ (II, 20).

INCARNAȚIUNE : „Timpul petrecut de spirit într-un corp oarecare, fie acesta de orice sex sau chiar de amîndouă, se numește incarnație, și sunt de 7 ori cîte 7 incarnațiuni în de 9 ori cîte 9 veacuri“ (III, 234).

INDUSTRIE : „Preferăți săpunul român cașcavalului străin : o industrie națională nu se poate întemeia decît cu oarecare mici sacrificii din partea consumatorilor“ (III, 260).

INSTRUMENT : „Nu brațul care lovește, voința care ordonă e de vină...“ (I, 149).

INTELECTUALI : „Iată un soi prețios de cetățeni, de lipsa căruia patria noastră nu se poate plînge“ (II, 448).

LACHE : „Cine zice Lache zice Mache și viceversa“ (II, 326).

LAMARTINE : „...poet, nici prea-prea, nici foarte-foarte, [...] care voia cu orice preț să treacă de geniu. El moare, după ce dotează literatura țării lui cu nenumărate volumini“ (IV, 109).

LAN DE GRÎU : „Un lan de grîu... Frumoasă e natura patriei noastre, cînd nu-și dezlănțuiește elementele cu furie, căci atunci este grozavă, dacă putem pentru ea să...“ (II, 250).

LINIE (CURBĂ) : „...o linie oablă, oablă, care mere și mere și mere și iarăși se-ntoarnă ghe unghie a purces“ (II, 21).

LITERATURA : „Literatura este o artă care nu trebuie învățată; cine știe cum din litere se fac silabe și din acestea cuvinte, este destul de preparat pentru a face literatură. [...] Ai învățat alfabetul, poți fi literat. Altminteri, nici nu s-ar explica progresul și bogăția de producere a acestei nobile arte la noi“ (III, 85).

MACHE : vezi LACHE.

MATERIE : „Materia în jenăre e doar ceva, mă rog, carele nu există...“ (II, 460).

METTERNICH : „...dar dacă e vorba să facem pe iezuitul à la Metternich, apoi să-i dau eu, neică...” (I, 181).

MIȘU : „Mor! mor!... ah! Mișule, fii fericit!...” (II, 42).

MITICĂ : „Domn' Mitică?... nu-l cunoști pe domn' Mitică?... Al dracului domn' Mitică!” (II, 36, II, 128).

MOFT : „O, Moft! tu ești pecetea și deviza vremii noastre” (II, 352).

MORALA : „Este atât de dumnezeiască morala încât numai ea însăși e destulă scuză pentru neamul omenesc, că nu o poate urma” (III, 201).

MOȘI (la) : „Lume, lume, e ceva de speriat, pe o-noarea mea!” (II, 127).

MUSSET : „...gingașul, duiosul poet de zahăr al Namunei...” (II, 267).

NATURA : „...duioasa noastră mamă!” (III, 147).

NEPOTISM : 1) „...bubă inveterată a societății noastre,... gangrenă a statului nostru, ...dar funest pe care ni l-a lăsat epoca de neagră și infamă memorie a fanarioților!” (II, 261). 2) „...dar dacă trebuie să fim cu toții contra nepotismului, asta nu însemnează... că trebuie să fim și contra nepoților” (II, 261).

NOROCUL : „Toți zeii! toți au murit! toți mor! numai Norocul trăiește și va trăi alături cu Vremea, nemuritoare ca și el!...” (III, 122).

OLIMP : „Orice popor clasic — și sîntem doar un popor clasic — fie cît de creștin, are nevoie de un Olimp, și fiecăre Olîmp trebuie să-și aibă mica lui cronică scandalooasă. Să ne amintim cu respect de Jupiter, de Venus, de Mercur și mai cu seamă de tînărul Ganimed, și să ne felicităm că avem și noi Olîmpul nostru” (II, 384).

OPINIE : „Opiniile sînt libere, dar nu și obligatorii“ (III, 232).

PADEREWSKI : „Ah ! mamîto ! menuetul lui Pederski... , mă-nnebunesc !“ (II, 149).

PAPA : „...iezuist, altminteri nu-i prost“. (I, 84).

PETROL : „...acest cărbune-sirop, dacă putem ca să...“ (II, 250).

POLITICĂ (CULTURALĂ) : „...numai cu cereale și zarzavaturi, și chiar cu petrol, nu se poate pune o țară față cu cultura europeană, care merge cu pași gigantici — îi mai trebuie și să-și manifesteze și mentalitatea“ (II, 558).

POMPIER : „Este cineva pompier ? — trebuie să fie și cetățian ;

Este cineva cetățian — trebuie să fie și pompier“ (II, 11).

PREVEDERE : „Un ac cu gămălie... Ce valoare poate avea un biet ac cu gămălie ?... Și totuși un ac cu gămălie poate salva onoarea tînărului gentleman care, în mijlocul unui bal high-life, se pomenește trădat de un nasture prea slab cusut tocmai acolo unde trebuia cusut mai trainic...“ (II, 553).

PRIMĂVARĂ : „Natura, ca o mireasă răpită, care a dormit, vrăjită în lanțurile de gheață ale unui crud uriaș răpitor, se deșteaptă fericită, grațioasă, mîndră...“ etc. (II, 266).

PROGRES : 1) „...o dată urnit, ori într-un sens, ori într-altul, nu poate fi oprit de nimeni, de nimic !“ (II, 253). 2) „...legea progresului este așa, că cu cît mergi mai iute, cu atît ajungi mai departe“.

PROLIFIC : „Și domnul s-a-ndurat și i-a mai dat Poetului — cinci clondire și zece topuri.

Dar cînd a vrut să plece Poetul domnul zice :

— Ia ascultă, mă băiete, nu mai strica atita, fă și

tu nițică economie... vezi ce scumpă e acum hîrtia!“ (III, 149).

PROZĂ : „A scrie proză nu e o specialitate de artă ci o deprindere instinctivă a fiecărui cetățean“. (II, 433).

PUBLICIST : „...asta este datoria dv. de publiciști imparțiali, dacă sunteți adevărat la înălțimea misiunii dv. atît de frumoase ; căci, să nu uitați, v-a dat Dumnezeu o pană care este o armă ; prin urmare, trebuie să aveți un ideal pentru țara asta care aminteri se prăpădește...“ (II, 558).

REAȚIUNE : „Tot înapoi și iar înapoi ! nicideată înainte ! iată deviza Reacțiunii“ (III, 84).

RIMĂ : „Enseigne-moi, jeune homme, où trouves-tu la rime ? [...]

La rime, cher patron, est mon souci minime“ (II, 241).

REPUBLICA (de la Ploiești) : „...stat care, deși a durat numai vreo cincisprezece ore, a marcat desigur o pagină celebră în istoria contemporană. Născută din, prin și pentru popor, pe la două ceasuri în dimineața zilei de 8 august 1870, tînăra republică a fost sugrumată în aceeași zi pe la ceasurile patru după amiază“ (III, 81).

RESEMNARE : „...nenorocirea e ca și încălțăminte, care te bate cîtva timp pînă se dă după picior“... (III, 332).

REVOLUȚIE : „Dar, în fine, a bătut vîntul puternic al liberalismului, vîntul binefăcător al ideilor democratice, care a curățit atmosfera de miasmele infecte ale slugărniceii reacționare, ale tîrîrii înjositoare, ale ciocoismului grețos“ (II, 417—418).

ROSTOGAN MARIU CHICOȘ : „...distinsul nostru pedagog absolut“ (II, 19).

SCRIERE : „Dintre toate invențiunile, desigur că cea mai importantă este a scrierii“ (II, 333).

SCRISOARE (anonimă) : „Scrisoarea anonimă este unul din semnele caracteristice ale societății românești. Românul începe să scrie și să primească scrisori anonime din cea mai crudă vîrstă“ (III, 389).

SCRIITOR : „Pentru un român care știe citi, cel mai greu lucru e să nu scrie“.

SILFIDĂ : „Infatigabilă“ (II, 80).

SINUCIDERE : „Vezi dumneata spanga asta?“ (I, 43).

SPECTACOL : „Ce, pentru comediile alea mergem noi? Mergem să mai vedem și noi lumea. Ce adică toți cîți merg acolo înțeleg ceva, gîndești? Merg numai așa de un capriți, de un pamplezir“ (I, 36).

SPIRITISM : „Spiritismul, această sublimă știință a viitorului, este încă în fașe : ca orice copil în fașe poate face și greșeli ; nu-i mai puțin adevărat că viitorul este al lui“ (II, 381).

STEAGURI : „Apoi să le numărăm, coane Fănică ; să le numărăm...“ (I, 105).

STIL : „Stilul e femeia...“ (III, 45).

STRATEGIE : „...noi totdeauna vom fi de principiul că cu guvernul s-o lăsăm mai domol decît cu opoziția“ (III, 267).

TALENT : 1) „Talentul este un accident din naștere. Din fericire, e un accident rar“. (I, 396) „Și ce frumos scrisesem, domnule !“ (II, 193).

TELEGRAF : „Ei? Nu bate telegraful?... Bate ; ce treabă alta are?“ (I, 135).

TELEPATIE : „Telepatia este simțirea reciprocă la distanță. Această simțire pe nepipăite, nevăzute, neauzite, negustate și nemirosite, se exercită între spirite încarnate, precum și între acestea și cele libere și vice-versa. Telepatia poate fi de trei feluri : pozitivă — simpatică, negativă — antipatică și mixtă sau simpatico-antipatică și antipatico-simpatcă“ (III, 234).

TINEREȚE : „...jună sînt, de nimeni nu depand“ (I, 34).

TIPARUL : „Dar ce ar fi fost invențiunea scrierii fără invențiunea tiparului?“ (II, 333).

UNANIMITATE : „Articolul unic, astfel meremetisit, se primește cu unanimitate, plus un vot. Președintele a votat de două ori“ (II, 318).

VERSURI : „Pe cînd în toate literaturile moderne versurile reprezintă în totalul producției o minimă parte, în literatura noastră proporția este răsturnată : trei sferturi din ce se scrie la noi sînt versuri“ (IV, 286).

VOCATIE : „Eu, nene Iancule, n-am avut noroc să dispun de părinți care să-nțeleagă de ce fel de copil dispuneau, pe onoarea mea ! Păcat că nu m-au dat să-nvăț filozofia ! eu ieșeam filozof, să nu crezi că spun mofturi ! filozof : asta era nacașaua mea, nu negustor !“ (II, 255).

VOLINTIRI : „...azi aici, mîine-n Focșani, ce-am avut și ce-am pierdut“ (I, 85).

Ne oprim aici, nu însă înainte de a cita finalul din *Paludes* al lui Gide (în traducerea lui Vladimir Colin, E.P.L.U., 1969, p. 94) :

„LISTA CELOR MAI DE SEAMĂ FRAZE DIN PALUDES

Pag. 15 — A spus : «Ia te uită ! Lucrezi ?»

Pag. 88 — Toate ideile pe care le ridici trebuie duse pînă la capăt.

Pag. ¹ “.

¹ Pentru a respecta idiosincrazia fiecăruia, lăsăm fiecărui cititor sarcina de a completa această filă.

Acest Dicționar este prin excelență deschis. El poate fi modificat, completat, continuat.

„La birt.

Costică (dulce): Ce mai faci, Mitică?

Mitică (mîncînd cu lăcomie): Mă apăr de moarte, monșer!

Se mănîncă și se bea mult în schițele și povestirile lui Caragiale, și niciodată fără rost. Fără rost în plan epic, se înțelege. Există, întotdeauna, o motivație a ospăturilor și a libațiunilor, după cum, pe de altă parte, ele au un rol foarte important în trama epică. Faptul este explicabil, în parte, și prin aceea că berăria, crîșma și cafeneaua reprezintă locuri privilegiate în opera lui Caragiale, locuri de întîlnire, de discuții, locuri în care se fac, se consolidează și se desfac prietenii, în care se scriu reportaje senzaționale și se pun la cale mari manevre politice, — pe scurt, un decor care, pe lângă funcția sa epică, aduce o contribuție hotărîtoare la crearea acelui univers specific, inconfundabil, al prozei caragialiene. Dar implicațiile temei „gastronomice“ trebuie căutate și în alte direcții, iar urmărirea acestor piste relevă o extraordinară varietate de ipostaze ale temei.

Să începem cu o recordmană în materie: coana Lucșița. Ce „consumă“ coana moașă în ziua cînd se duce la Moși? Să rezumăm: trei ouă răscoapte, o căpățîină de miel cu bors, niște stufat, prune cu carne, friptură la tavă și salată de castraveți, trei cinzecuri cu sifon și o cafeluță, două litre de bragă, doi mititei, turtă dulce, trei gogoși prăjite în ulei, două limonade, două bărdace de floricele calde, cîrnați, fleici cu „țimbru“ și „țeapă“,

vin cu sifon. Moșii par de altfel să favorizeze aceste isprăvi de invidiat (?); să nu uităm că „în tabla de materii“ a Moșilor mîncarea se află la loc de cinste. În general, în lumea micii burghezii, „evenimentele“ notabile sînt de neconceput fără prezența — deloc simbolică — a mîncării și a băuturii. Plecînd cu trenul de plăcere în week-end la Sinaia, familia Georgescu nu uită „un coșuleț elegant de provizii — salam, opt ouă răscoapte, un pui fript, două jîmble, sare, piper...“ (Tren de plăcere). Codul manierelor elegante impune ca, atunci cînd merg în vizită, Lache și Mache să treacă mai întîi pe la băcănie și să tîrguiască niște mezeluri, bomboane și prăjituri¹. (O lacună...). Repaosul duminical este onorat și... contestat cu abuz de alcool: „aperitive, 18; baterii, 8; șampanie, 12“; urmează „șampanie la botul calului“, „jvarț cu coniac fin“ și, spre dimineață, ciorbă de burtă cu ardei roșu (Repausul duminical). „Matroana română“ oferă o masă splendidă și bea șampanie atunci cînd „își dă“ bacalaureatul (Bacalaureat). La balul curții, „moftangioaica“ dă iama în șampanie, icre, înghețată, iar icre, iar șampanie „Pommery extra-sec frappé, iar ciucalată fierbinte“; a doua zi, fapt previzibil, doctorul îi recomandă o cutie și jumătate de capsule de ricin (Rromânca). Într-un oraș de provincie, se poartă discuții aprinse în jurul unui subiect pasionant: cine va lua premiul întîi, Artur Ionescu sau Ioniță Păunescu? La cafeneaua centrală se fac pariuri, iar pariurile sînt pe... mîncare: „sunt în prinsoare peste treizeci de dulceți și cam tot atîtea cafele, plăcinte, brînzoaice...“ (Premiul întîi). Mîncarea poate juca un rol decisiv în

¹ Reversul medaliei — în Vizită: cafeaua vărsată pe pantalonii de culoarea oului de rață, și dulceața turnată în șoșonii musafirului.

viața de familie : Cănuță se hotărăște să divorțeze din cauza unei gafe culinare a soției : cumpărase „un crap mare și borșos“ de „patru chile și plin cu icre“, dă dispoziție să fie preparat „umplut la cuptor cu stafide și coconari“, dar femeia uită să-l scoată la vreme și peștele se arde. Cănuță se va reconcilia cu nevasta la... o cafea cu lapte, la Fialcowsky (Cănuță, om sucit). Dacă riscă să năruie o familie, mîncarea poate distruge — fie și în mod indirect — o prietenie : povestitorul descoperă adevăratele sentimente ale unui „bun“ amic atunci cînd, borșul răsturnîndu-se peste scrisoarea de recomandatie pe care i-o dăduse „prietenul“, are posibilitatea să cunoască adevăratul text (Infamie). Iar Mișu Zaharescu, voind să scape de logodnica nedorită, își regizează astfel evadarea : o duce la teatru, iar în timpul spectacolului „se sculă și, pretextînd că merge la bufet să le aducă (logodnicei și soacrei virtuale, n.n.) prăjituri și apă rece, pleacă frumuseț din lojă“ (Groaznica sinucidere...). În fine, povestitorul savurează, împreună cu d-l Verigopolu și încîntătoarea consoartă a acestuia, ver-mut franțuzesc, mezeluri, marsala, icre moi („nu-i încă vremea stridiilor“), și toate acestea datorită „micilor economii“ ale doamnei. Aici, rafinamentul gastronomic este semnul desăvîrșitei „armonii“ conjugale (Mici economii...).

Viața politică este și ea puternic marcată de coordonatele pe care le-am urmărit pînă aici. Povestitorul, în vizită la Iași, este întîmpinat în spiritul tradiționalei ospitalități moldovenești, adică : țuică, mastică, pelin, mezeluri, salam, ghiudem, cașcaval, măsline (nota de plată este elocventă : „mezeluri și masline, 3,15, băuturi, 17,05 ; total 20,20“). Dar aperitivele și mezelurile sînt doar factorul catalizator al unei discuții pătimașe asupra „situațiunii dificile în care se găsește țara în urma

tristelor evenimente, ca să zicem așa, și-n fața atîtor reforme ce această situațiune le reclamă imperios, dacă ne putem pronunța astfel“ și apoi „asupra trecutului, prezentului și viitorului, ideilor și programului fiecărui ales și fiecărui candidat“; iar Caragiale rezumă: „și debateri, și vorbă, și aperitive, și mezeluri, și aruncăm sîmburii — pi gios !...“. În plus, petrecerea (improvizată) coincide cu sărbătorirea succesului politic al unui amic, care — galant — face cinste ; deci : „încă un rînd de aperitive și masline, și aruncăm sîmburii... Eu mă lipesc bine cu talpa de dușumea... Și încă un rînd... cel din urmă ! și masline, și aruncăm...“ (Monopol). Ascultînd și el de chemarea vieții publice, Costică Panaite vine din provincie la București cu o petițiune a cultivatorilor de prune ; ajunge însă prea tîrziu, după închiderea Camerelor, căci se „încurcase“ pe drum, cu must, bere, iar bere, iar must... (Cam tîrziu...). În deja citata *O lacună*, Lache și Mache „se încurcă“ și ei pe la băcănii cu amicii, în discuții furtunoase privind oportunitatea pedepsei cu moartea. În *Politică și delicatețe* întîlnim o situație — am spune — arhetipală : băcănia care afișează reclame îmbietoare : „ICRI MOIU PRIMA! STRIDII PROSPETI — SOMONU DU RIHN ETC“ devine centrul luptei politice, factorul care pune la (grea) încercare conștiințe și responsabilități. Partizan al conservatorilor, băcanul corupe pe liberali cu : două chile de icre moi, trei bucăți camembert, un kilo somon, una langustă vie, opt duzini stridii, un ananas, un flacon curaçao triplesec, șase sticle șampanie Pommery extra. Marile pasiuni și marile orgolii cedează în fața acestor tentații.

Situații asemănătoare întîlnim în *Jertfe patriotice* și *Boborul* !. În prima, cu banii obținuți (cu „fitanție“) de la nenea Niță, conspiratorii se duc, în noaptea fatală,

la ...circiumă : „Prezidentul stînge luminările, îl conduce pe nenea Niță pînă la poartă și, după ce-l vede depărtîndu-se, se întoarce în curte, o curte paragină de mahala, și aprinde un chibrit. Într-o clipă, de pe lingă uluci, din fundul curții, răspund alte chibrituri, aprinzîndu-se ca niște ecouri luminoase : era semnalul de ra-
liere al conspiratorilor. Toți își dau întâlnire, peste o jumătate de ceas, la Rașca, unde trebuiau să bea banii isnafului, așteptînd ceasul abdicării lui Cuza. La Rașca, intră unul cîte unul foarte veseli și încep să comande mîncare și băutură. Cînd sfanții isnafului erau pe sfîrșite, tunurile, cu roatele îmbrăcate în paie, ajungeau în dosul palatului, în vreme ce, prin față, intrau conspiratorii sus, salutați de garda vînătorilor...”¹. În Boborul !, nașterea, efemera existență și sfîrșitul Republicii ploieștene sînt inseparabile de consumul — entuziast — de mîncăruri și băuturi. Revoluția începe din ajunul zilei de 8 august, cînd Stan Popescu și alți conspiratori joacă în salonul unui hotel faimosul joc „la kilometru”. În dimineața revoluției, prezidentul citește actul solemn al întemeierii republicii „pe un scaun de tocat cîrnați”. Urmează neuitata descriere a „ziafetului”, cu acele extraordinare paralelisme între „gratare” și „altare antice”, „boloboace golite” și „ruginite instituțiuni”, „boloboace pline” și „reforme”. Prezidentul vine și el „să spargă o oală cu poporul lui”. Apoi, după plecarea prezidentului, „încet-încet, cu ultimii cîrnați, cu ultimele fleici și oale, se strecură și poporul martir”. Un eveniment este anunțat prin intermediul codului oenologic (al

¹ O variantă a situației — în Boris Sarafoff !... Cei ce sînt luați drept conspiratori se întîlnesc la ospătăria Enache, iar falsul Sarafoff este urmărit de „amici” în timpul dejunului („Tuici și ciorbî schembè și ardei ! (...) Vărzi ! porții mare, mî ! și ardei și vin !”).

unui cifru bahic, mai exact spus) — în „Națiunea română“. Faimoasa depeșă era cifrată astfel: „*Médoc fini. Votca, Tzuica, dedans*“, adică: „*Médoc — Plevna; fini — luată; Votca — rușii; Tzuica — românii; dedans — înăuntru*“. Numai că știrea era falsă — corespondentul o redactase după... un chef monstru — iar consecințele se cunosc...

Cultura intră și ea în acest joc de corespondențe culinare și bahice. Caragiale lansa de altfel Claponul cu o reclamă...gastronomică: „*Claponul vine ca zaharicalele și cafeaua după masă, să-i dregă gustul*“¹. „Intellectualii“ care se adună la cafeneaua Fialcowsky — celebră (și) prin beltelele ei — sînt porecliți „capuținiști“, de la „capuțin“ — „un fel de ambrozie, compusă din puțin lapte, puțin jvarț și puțin zahăr“, iar discuțiile despre artă, știință etc. sînt numite „capuținism“ (*Intellectualii*).

¹ În *Caragialiana* (Editura Eminescu, 1974, pp. 115—116), Șerban Cioculescu dă informații interesante despre legăturile dintre Caragiale și Gh. Matheescu, patronul magazinului de coloniale „Paradis“ din Sinaia. Aflăm că magazinul îl aprovizionează pe Caragiale, „nu numai la Sinaia și București, dar și la Berlin, cu măslina «prima», cu icre negre tescuite, cu ghiudem, pastramă, halva și alte trufandale de-ale bucătăriei orientale, mult gustate de nenea Iancu“. Caragiale a compus pentru patron și... reclame în versuri, pe care le-a publicat în *Moftul român*: „Trufandale și conserve, / Vinuri vechi, licheoruri fine, / Premiate-n expoziții / Indigene și străine, // Marfă proaspătă, curată, / Ieftină de necrezut, / Și serviciu la iuteală / Și la cînte ne-ntrecut etc. etc.“. Una din versiunile reclamei are o marcată coloratură „culturală“: „Susțineau odinioară / Filozofii pesimiști / Că taraba nu-i o artă / Și băcanii nu-s artiști. // O mai falsă teorie / Nici că s-a mai pomenit, / Falsă, pe cit de absurdă: / Lucru-i astăzi dovedit. [...] Filosofu-antic, vestitul / EPICUR, om rafinat, / Iubitor de trai cuminte, / De-ar trăi ș-ar fi aflat // Că-n piața veche-n centru, / La SINAIA, a deschis / Eminentul MATHEESCU / Magazinul Paradis // Cu fa-

Tinărul poet famelic, pe care povestitorul îl ia sub protecția sa, devorează, la prima masă pe care acesta i-o oferă, ochiuri la capac, varză cu carne, o friptură la grătar, brinză de vacă cu smântină, mere, totul „punctat” cu țuică, vin, cafea; peste șase luni, lansat în cercurile monden-literare, tinărul care semnează „Hamlet” și strălucește în discuții despre arta teatrului și despre Shakespeare, Molière, Hartmann, Ibsen etc. „face praf”, într-o cronică, o piesă a naratorului. Cronică apare ca „răsplată” a ospățului (*Autoritate*). În *Tal!...*, povestitorul este invitat la masă de Graziella și de Mitică. Menu-ul e impresionant: „mezeluri, salam, ghiudem, limbă, licurini, măsline, icre de știucă și negre, supă de clapon cu patêles; pană de somn rasol; clapon ciulama; chifteluțe marinate cu tarhon; pîrjoală de nisetru; patricieni la grătar; un purcel la frigare; cataif, tortă; brînzeturi, fructe diverse; vin alb, negru, șampanie etc.” și apoi, firește, „cafele, des bonbons et des liqueurs”. Secretul acestei somptuoase mese se dezvăluie curînd: invitații (numeroși) trebuiau după aceea să asculte, în lectura autoarei, primele părți ale studiului Graziellei, *Femeia în istoria și în poezia poporană a românilor*, în

milia în grabă / La SINAIA-ar fi venit / Și pe tot sezonul verii / Aici s-ar fi stabilit. // O! desigur, orice-ar zice / Un ursuz de pesimist, / Băcănia-i mare artă, / MATHEESCU mare-artist!”. Reproducem o altă reclamă, de astă dată din schița *La Paști*: „Marele Magazin de Coloniale, Delicatese, Comestibile et Colori și mare Depou de Vinuri et Băuturi Indigene et Streine”, cu firma „La trei struguri tricolori”. Modul în care ea este introdusă în schiță (singura — și relativă — ei motivare e că eroul, Lache, e funcționar la acest magazin) atestă voluptatea cu care Caragiale imagina mostre de discurs publicitar.

trecut, în prezent și-n viitor... Imitînd moda saloanelor din secolele XVII și XVIII¹, amfitrioana găsește mijlocul de a avea un public „sigur”: conferința este, prin urmare, „prețul” ospățului (preț pe care naratorul îl va găsi cam exagerat). Să nu uităm în fine (ar fi o mare nedreptate), scena în care popa Petcu bate țirii, pentru a-i frăgezi, cu bustul de bronz al lui Cicero (Art. 214). Scena a șocat, se știe, unele spirite mai sensibile, dar ea indică admirabil modul în care se produce contactul (în schiță e vorba, de fapt, de o adevărată coliziune) între cultură și gastronomie în lumea lui Caragiale.

Un nivel care ar trebui exploatat (în aceeași direcție tematică) este acela al jocurilor verbale. Tonul îl dă aici Mitică: „Costică se plînge lui Mitică la birt că suferă de insomnie și nu știe ce doftorie să mai ia ca să poată dormi. Mitică îi recomandă: — Ia o plachie de somn!”. Cam de același calibru, o depeșă telegrafică: „Ultimele alegeri au fost un fel de talmeș-balmeș. Nu se știe încă cine va mînca locmaua” (locmaua — cuvînt turcesc cu dublu sens: prăjitură și (fig) sumă mare de bani). Infinit mai interesante sînt enumerările² din seria de varietăți literare și lingvistice. Desprindem din ciclul *Proveniențe popular reputate* (II, pp. 348—349):

¹ Potrivit unei ipoteze critice celebre, romanul s-a născut în saloanele doamnelor, în evul mediu. Din schița lui Caragiale s-ar putea deduce că, în epoca modernă, saloanele doamnelor sînt cadrul ce permite apariția unei noi specii, și anume eseul critic erudit.

² Ca și comparațiile enorme, precum cea deja citată cu norulețul care clocotește „ca o gogoasă uriașă în vasta tigaie a firmamentului”.

I

„Salamul și sfoara de Sibiu
Ghiudemul de Botoșani
Scrumbiile de Dunăre
Pepenii de Brăila [...] *Mischetul de Filaret*

II

Cireșele de Pitești [...]
Rahatul de Galați, Bella-Vista
Vinul de Copăcenii
Jamaica de Bragadiru
Coniacul de Ulmeni

III

Cașcavalul de Penteleu
Urda de Comarnic
Stridiile de Ostenda“

Caragiale inventaria aici formule pe cale de osificare, în curs de a deveni clișee „consacrate“. Am adoptat însă, în reproducerea lor, un artificiu tipografic, pentru a permite apropierea de poemele lui Blaise Cendrars, intitulate *Menus (Du monde entier*, Gallimard, 1967, p. 177—179) :

I

Foie de tortue verte truffée
Langouste à la mexicaine
Faisan de la Floride
Iguane sauce caraïbe
Gombos et choux palmistes

II

Saumon du Rio Rouge
Jambon d'ours canadien
Roast-beef des prairies du Minnesota
Anguilles fumées
Tomates de San-Francisco
Pale-ale et vins de Californie

[...]

VII

Soupe à la tortue
Huîtres frites
Patte d'ours truffée
Langouste à la Javanaise

Există deci o poezie latentă în enumerările lui Caragiale; textul lui Cendrars nu este altceva, în fond, decît fructificarea virtualităților poetice ale „varietăților” lingvistice și gastronomice.

Să mai notăm cîteva din ipostazele temei: umorul (foarte) negru din *Pastramă trufanda*; băutura ca inspiraatoare a știrilor și reportajelor de senzație (pe lîngă „*Națiunea română*”, trebuie citat *Reportaj*: Caracudi redactează știrile-bombă la bufetul din Cîșmigiu); mîncarea ca armă, în sensul propriu al cuvîntului: în *Două loturi*, cînd Lefter Popescu e bătut de chivuțe, i se aruncă în cap o strachină cu prune sleite; băutura ca „remediu”: cerșetorul din *Ultima emisiune* își tratează reumatismul articular acut cu rachiou de izmă fiert cu piper.

Punctul maxim al euforiei bahice și gastronomice îl aflăm în nunta parodică din *Smărîndița*, cînd Caragiale, pentru a ridiculiza un clișeu sămănătorist, imaginează un ospăț rabelaisian:

„Nuntă bogată — că s-au tăiat atuncea peste o sută de capete de vite, boi, porci, miei, berbeci, și păsări o groază, curcani, rațe, găini, gîște, pui, boboci, și erau

toate grase, dolofane și frumoase să le măninci cu ochii, ca la curtea unui om unde și-a pus Dumnezeu mîna lui bună ca să facă să curgă belșug din destul și cu prisosință, și s-au destupat și s-au secat de istov treizeci de buriașe burtoase pline cu rachiuri bune de casă, și mai tari și mai potrivite, și mai dulci, încropite cu miere albă ca laptele, și zece boloboace pîntecoase și trei buți ca niște namile cu alb, negru, roșu, profir, vechi ros, bătrîn de cînd era moș Tănase copil, de zicea, după ce l-a înțărcat :

«Mamă ! dă-mi tîtă, mamă ! că te bat !» că moș Tănase a fost întors la fiță și a supt pînă i-a crescut toți dinții ; dar nu știu la alde mă-sa răposata, Dumnezeu s-o ierte și s-o odihnească, cum o fi supt, dar la nuntă știu c-a supt, și era mucalit și glumeț nevoie mare, că zicea mereu, țiu minte ca acuma, cînd venea la cep unde-mpărțeau vătăjeii vinul :

— Mamă ! dă-mi tîtă, mamă, că te bat ! și ridea lumea de se prăpădea de rîs“.

Acestei euforii i se opune, în cîteva schițe, o austeritate întrucîtva neașteptată dar nu mai puțin — în contextul respectiv — justificată. Ceea ce trebuie să corespundă punctului maxim al acestei austerități nu poate fi altceva decît apa. E drept, în schița *Monopol...*, de care am mai pomenit, este vorba și de apă minerală, și încă de Vichy-Célestins, dar ea folosește naratorului pentru... spălat. Unul din „miticisme“ trimite cu adevărat la austeritatea absolută : „La cafenea. — Nu iei nimic, Mitică ? — Ba da. Băiete, o scobitoare, un chibrit, un pahar cu apă și o gazetă, strigă Mitică“. Dar situația exemplară se găsește în *Petițiune* : cu mențiunea că banalul pahar cu apă capătă, prin repetiție, dimensiuni monstruoase. Fixația „petiționarului“ se întîlnește astfel cu apetitul titanic al coanei Lucșița.

„Curat murdar“

Să ne oprim puțin la faimoasa replică a lui Pristanda : „Curat murdar“. Această replică, interpretată în mod curent drept expresia ultimei consecințe a automatismului verbal la eroii lui Caragiale (în cazul lui Pristanda, determinantă este atitudinea sa servilă), este, în fapt, un oximoron. Dacă despre unii poeți (Baudelaire : *Les Fleurs du mal*, Arghezi : *Flori de mucigai*) s-a putut vorbi de capacitatea generatoare a oximoronului (prezent în chiar titlurile operelor) care comandă (și organizează) retorica profundă a poeziei lor, se poate, credem, identifica un fenomen similar la Caragiale. Oximoronul este, cu siguranță, o figură privilegiată. Să notăm câteva exemple, pe care o explorare sistematică le-ar încadra, firește, unui ansamblu mult mai amplu : „razele răcoroase“, „fosforescența sumbră“, „bou învățat“, „bou eminent“, „pîclă de plumb“, „ger de arde“, „petroleul, ... acest cărbune-sirop“, „telepatia... simpatico-antipatică și antipatico-simpatică“, „fior fierbinte“, „copila avea ochii negri, negri ca mura de pădure coaptă, [...] dulce și acră ; [...] dulce și acră, acrișoară și dulceagă“¹ ; „proza mea revoluționa-

¹ „...uzajul normal (natural) prescrie alegerea unuia dintre termenii opuși și respingerea celuiilalt : e zi sau noapte, ești bărbat sau femeie, bogat sau sărac. [...] Oximoronul, dimpotrivă,

ro-reacționară“ „vechituri nouă“. Să adăugăm la acestea formulele (multe din ele astăzi celebre, „consacrate“) care reprezintă dezvoltarea unui oximoron; formule „aberante“, ce încalcă logica¹: „Și eu, am n-am înfățișare, la douăsprezece trecute fix mă duc la tribunal“; „să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume în punctele... esențiale...“; „trebuie s-o iscălești: o dăm anonimă!“; „După lupte seculare, care au durat aproape treizeci de ani...“. Iar personajul-oximoronic tip al lui Caragiale este, fără îndoială, Cănuță om sucit (mortul-viu, cadavrul care se întoarce în sicriu)².

Trei sînt figurile predominante în opera lui Caragiale: oximoronul, antiteza și pleonasmul. Dar importanța deosebită a oximoronului iese în evidență dacă privim lucrurile și din altă perspectivă, și anume dacă acceptăm in-

înlocuiește pe «sau» prin «și». În experiența comună ești «nemîșcat» sau „în mișcare“. În versul lui Valéry, Ahile este «imobile» și «à grands pas». Denis Hollier, *La nuit américaine*, în *Poétique*, nr. 22, 1975, p. 234.

¹ „Dealtfel în această violență stă întregul interes retoric al figurii. Ea trezește gîndirea brutalizînd-o, scandalizînd-o. Este o figură puternică și tonică... [...] Cuvintele aflate în conflict în oximoron violentează gîndirea, dar această violență permite gîndirii să se ridice deasupra cuvintelor“. (*Ibidem*).

² Potrivit mărturiei lui Paul Zarifopol, Caragiale avea întotdeauna pe masa de lucru, la Berlin, „o mică placă de marmură, [...] pentru însemnări curente“. Pe această placă, în afara numelor care au intrat în „Repertoriu de nume proprii“, se citesc, „tot de mîna lui Caragiale, cuvintele: La balet niște zîne îmbrăcate în pielea goală. [...] Însemnările de pe această placă sînt, probabil, ultimele rînduri, de intenție literară, scrise de Caragiale“ (*Opere*, II, Editura Cultura națională, 1931, p. 444). Așadar, oximoronul și-a impus prezența și în ultimele rînduri ale lui Caragiale.

interpretarea lumii lui Caragiale drept o lume „pe dos“, drept un univers carnavalesc. Or, iată o opinie teoretică recentă care vine să susțină această interpretare : „Contradicția logică (oximoronul), dincolo de conținutul său ideologic contingent, rămâne forma motrice a imaginilor carnavalești medievale și moderne“ (Laurent Jenny, *Le discours du carnaval*, în *Littérature*, 16, 1974, p. 22). Și mai departe : o figură ce „pare în mod deosebit determinantă, în retorica carnavalescă, este oximoronul (...). Figură corozivă și distrugătoare de verosimil, oximoronul apare drept afirmarea constantă a unui loc ficțional, a unui loc în care legile combinărilor semantice pot fi transgresate, ca în jocurile verbale. Dar chiar dacă figurile carnavalești cu adevărat antitetice sînt relativ puțin numeroase, trebuie să nu pierdem din vedere că oximoronul este o figură de bază a codului retoric carnavalesc, căci o reîntîlnim comandînd toate travestirile [...]. Retorica carnavalului acționează în întregime pentru a mina iluzia referențială și a reprezenta procesul de semnificare și «hazul» lui. Figurile retorice ale carnavalului se obstinează în enunțarea unei aceeași și permanente propoziții : măștile sînt semne“ (ibidem, p. 28). Trebuie oare să mai amintim universul din D-ale carnavalului? Sau acel schimb de replici în care Pampon, în prostia sa fundamentală, stabilește o antinomie arbitrară („neamțul în Bulgaria“) și sugerează oximoronul imposibil? „Crăcănel — Pînă cînd, într-o seară, mă duc, domnule, ca de obicei acasă ; intru în sală, deschiz ușa iatacului... întunerec... «Te-ai culcat?» nu răspunde nimini. Inima-ncepe să bată rău ; aprinz lumînarea, și ce găsesc pe masă, domnule? Pampon — Ce? Crăcănel — Un răvășel : «Mache, m-am plictisit să mai trăiesc cu o rublă ștearsă ca dumneatale. Nu mă căuta ; am trecut cu neamțul meu în

Bulgaria...» Pampon — În Bulgaria ? Ce căuta neamțul în Bulgaria ? Crăcănel (dezolat) — Nu știu !“

Oximoronul este figura emblematică a carnavalescului caragialian¹.

¹ Într-un text publicat de Șerban Cioculescu sub titlul *Fragmente* (Opere, IV, Fundația pentru literatură și artă, 1938, pp. 36—41) — text din care „culegem” încă două exemple : „ogor ingrat”, „vană laboare” (labor, lucrare) — Caragiale ne indică o posibilă interpretare a sintagmei *Moftul român*. Din replica unui preopinent imaginar deducem că acesta „simțea” sintagma drept un oximoron : „Auzi dumneata !... Moftul român !... Să pui sfântul calificativ rromân lângă moft !... A ! scepticismul ! O ! nenorocită școală !”. Dar Caragiale nuanțează lucrurile, și arată că nu este vorba de fapt de un oximoron. În sintagma *Moftul român* nu avem, în realitate, de-a face cu „român” cu un singur r, ci cu „rromân” (sau „rrromân”) cu doi (sau trei) r. „Moftangiul” pe care l-a portretizat Caragiale este eminentemente „rromân”. Prin urmare, în „moftangiul rromân” („moftangioaica rromâncă”, „moftul rromân”) nu trebuie să „citim” un oximoron, ci mai curînd un pleonasm.

Avertisment

Critica modernă a consacrat principiul polisemiei textelor, al multitudinii interpretărilor posibile ; în același timp, și în mod aparent paradoxal, ea și-a făcut un titlu de onoare din a reclama *întoarcerea la text*. O operă cum este aceea a lui Caragiale reprezintă o mare tentație pentru comentatorul dornic să-i pună în valoare bogăția și diversitatea ; dar, totodată, el trebuie să respecte *adevărul* textului și să opteze (opțiune, poate, provizorie) doar pentru câteva din direcțiile posibile ale lecturii. Actul critic trebuie să realizeze echilibrul dintre *libertatea* interpretării și *constrângerea* pe care o exercită textul ; altfel, criticul va fi asemenea contelui din anecdota povestită de Caragiale :

O PILDĂ

„A fost odată un francez, un anume marchizul de Bièvre, care a rămas pînă acum vestit pentru calambururile și jocurile sale de cuvinte, și cu drept cuvînt. Fiindcă își repeta glumele foarte des, oamenii tîrzii la pricepere îl bănuiau totdeauna, chiar cînd vorbea cu înțeles propriu, că face un calambur.

Aşa odată, marchizul de Bièvre, ieşind de la curte, poşteşte în trăsură lui pe un conte :

— Domnule conte, mă rog.

Contele stă şi se gîndeşte : «Iar un joc de cuvinte desigur !» Şi se gîndeşte. După cîteva momente, zîmbind :

— Domnule marchiz, nu-l înţeleg ; e greu.

— Nu, domnule conte, nu-i nici un calambur. Poştiţi, e tîrziu, ne-aşteaptă la dejun.

— Nici p-ăsta nu-l înţeleg, trebuie să mi-l explici, zise contele şi se sui în trăsură.

Nu în toate cuvintele Moftului stă un îndoit înţeles“.

CUPRINS

Caragiale și evoluția formelor literare	7
Caragiale și „retorica”	41
Caragiale și exercițiile de stil	60
<i>Propuneri pentru o antologie</i>	80
Un „Dicționar de idei primite”	164
„La grande bouffe”	177
„Curat murdar”	188
Avertisment	192

859.09 / (Căminial, 72)

54/1988 20.13 X25

Lector : ION ACSAN

Tehnoredactor : MARIANA PUȘCAȘU

Bun de tipar 14.X.1976. Apărut 1976. Comanda
nr. 828. Tiraj : 13.300 broșate. Coli de tipar : 12,25.

Tiparul executat sub comanda nr. 256 la
Întreprinderea poligrafică Iași
Str. Vasile Alecsandri nr. 6, Iași
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

contemporanul nostru

„Acesta este dublul demers al lui Caragiale: pe de o parte fructificarea formelor literaturii „minore“, ale genurilor marginale și transformarea materialului extra-literar în literatură; pe de alta, discursul metatextual lucid, necruțător de lucid, „dezgolind“ procedeul, denunțând clișeul, îngăduind distanțarea ironică față de text. Și arătând „pe viu“, din mers, cum se face (și cum ar trebui să nu se facă) literatura“.

AL. CĂLINESCU